

Ekonická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov

AKTUÁLNE OTÁZKY ISLAMSKÉJ EKONOMIKY A FINANČNÍCTVA

CURRENT ISSUES OF THE ISLAMIC ECONOMY AND FINANCE

Bratislava
2020

Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov

***Aktuálne otázky islamskej ekonomiky
a finančníctva***

***Current issues of the Islamic economy
and finance***

Zborník vedeckých prác
Volume of Scientific Papers

Bratislava
2020

Recenzenti/Reviewers:

doc. Ing. Pavol Hrivík, CSc.
doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

Zostavovateľky/Editors:

Ing. Zuzana Rozkošová, Ing. Lenka Tomečková,
Mgr. Eva Vlková

Zborník vychádza v rámci projektu VEGA č. 1/0490/19 Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori./Authors are responsible for the content of their papers.

© Ekonomická univerzita v Bratislave, 2020

Vydavateľ/Publisher:
Vydavateľstvo EKONÓM, 2020

ISBN 978-80-225-4768-0

OBSAH

Úvod/Prolog <i>Lubomír Čech</i>	6
Hospodárske a politické dôvody úpadku Osmanskej ríše Economic and political reasons of decline of the Ottoman Empire <i>Katarína Brocková – Rudolf Kucharčík – Tetyana Zubro</i>	7
Vývoj islamského bankovníctva v Európe Development of Islamic banking in Europe <i>Adam Cibul'a</i>	15
Súčasný rozvoj islamského bankovníctva vo svete a jeho vplyv na krajiny SNŠ Contemporary development of Islamic banking in the world and its impact on the CIS countries <i>Lubomír Čech</i>	23
Západná a islamská perspektíva vnímania peňazí Western and Islamic perspective on the perception of money <i>Eva Jančíková – Anton Aufner – Reinhard Furtner</i>	35
Islamské myslenie a sociálna spravodlivosť Islamic thinking and social justice <i>Barbora Janubová</i>	46
Comparison of Selected Issues in Islamic Economic Thinking and Other Major Paradigms Porovnanie vybraných otázok v islamskom ekonomickom myslení a v iných významných paradigmách <i>Martin Karas</i>	53
Môže byť islamský ekonomický model úspešný aj vo Francúzsku? May be the Islamic economic model successful also in France? <i>Kristína Krupová</i>	59
Islamské bankovníctvo v Malajzii Islamic banking in Malaysia <i>Ludmila Lipková</i>	68
Islamské finančné nástroje a ich využitie v malých a stredných podnikoch Islamic financial instruments and their use in small and medium enterprises <i>Hussam Musa</i>	76
Halal ekonomika v Číne The Halal economy in China <i>Juraj Ondriaš</i>	85

Možnosti a limity islamskej ekonomiky v Ruskej federácii Possibilities and limits of the Islamic economy in the Russian Federation <i>Zuzana Rozkošová</i>	94
Turecké transnacionálne náboženské organizácie a ich financovanie v ére AKP Turkish transnational religious organizations and their financing in the era of AKP <i>Lenka Tomečková</i>	104
Používanie inštrumentov islamského finančníctva v Afrike (sukuk a takaful) Use of Islamic financing instruments in Africa (sukuk and takaful) <i>Natália Zagoršeková</i>	120

Vážení čitatelia,

riešiteľský kolektív projektu VEGA 1/0490/19 *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*, prezentoval v roku 2019 zborník príspevkov z workshopu *Islamské ekonomické myslenie – mýtus, alebo realita?* Priaznivé ohlasy na jeho obsah motivovali riešiteľský tím k tomu, aby aj v roku 2020 (napriek nepriaznivej pandemickej situácii) spracoval zborník vedeckých statí, tentoraz na tému *Aktuálne otázky islamskej ekonomiky a finančníctva*.

Výsledok tohto kolektívneho snaženia sa Vám dostáva do rúk v podobe trinástich príspevkov, ktoré prierezovo pokračujú v mapovaní islamského ekonomického a finančného modelu a jeho sociálno-ekonomických, politických a právnych konotácií v súčasných podmienkach globalizovaného sveta.

Veríme, že zborník bude podnetom pre finalizáciu celého projektu v roku 2021 a že bude dôstojným príspevkom do portfólia ekonomických, právnych a politologických aktivít výskumu a pedagogického procesu Fakulty medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave.

Lubomír Čech
vedúci projektu

HOSPODÁRSKE A POLITICKÉ DÔVODY ÚPADKU OSMANSKEJ RÍŠE¹

ECONOMIC AND POLITICAL REASONS OF DECLINE OF THE OTTOMAN EMPIRE

Katarína Brocková^a – Rudolf Kucharčík^b – Tetyana Zubro^c

^a Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: katarina.brockova@euba.sk

^b Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: rudolf.kucharcik@euba.sk

^c Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tetyana.zubro@euba.sk

Osmanská ríša patrila ku kľúčovým aktérom medzinárodnej politiky šesť storočí. Jej nástup na medzinárodnú scénu začal v 15. storočí, keď dobyla Konštantínopol a prispela k definitívnemu zániku Byzantskej ríše. Definitívne upadá na prelome 19. a 20. storočia a jej nástupcom sa stáva moderný turecký štát na čele s Mustafom Kemalom. V dobe najväčšieho rozmachu sa rozprestierala na troch kontinentoch – v Afrike, Ázii, v Európe. Príčiny jej úpadku boli rôzne a bolo ich viacero – mali ekonomický, politický, ale aj nábožensko-duchovný dôvod.

Kľúčové slová: Osmanská ríša, úpadok, dôvody

The Ottoman Empire had been one of the key players in international politics for six centuries. Its entry into the international scene began in the 15th century when it conquered Constantinople and contributed to the definitive demise of the Byzantine Empire. It definitely declined at the turn of the 19th and 20th centuries and its successor became the modern Turkish state led by Mustafa Kemal. At its peak, it spread across three continents – Africa, Asia, Europe. The reasons for its decline were various and there were several of them – they had an economic, political but also a religious-spiritual reasons.

Key words: Ottoman Empire, decline, reasons

JEL: F50, F59, H79

Úvod

Osmanská ríša bola nepochybne najrozsiahlejšou moslimskou ríšou v dejinách. Svojho času patrila k najvýznamnejším a najvplyvnejším aktérom medzinárodnej politiky. Rozhodovala o osudoch miliónov ľudí naprieč tromi kontinentmi. Jej hlas bol počuť a jej názor musel byť zvažovaný. V čase najväčšieho územného rozmachu siahala k Viedni, Perzskému zálivu, na územie dnešného Alžírsku a Jemenu. Osmanská ríša však nebola prvou moslimskou ríšou v dejinách ľudstva. Spomenúť možno ríše Umajjovcov, Abbásovovcov alebo ríšu Veľkých Mogulov, ktorá zahŕňala veľkú časť indického subkontinentu. Osmanská ríša však zanechala nezmazateľnú stopu v histórii Európy. Jej dedičstvo totiž nie je viditeľné len v oblasti Blízkeho východu a Malej Ázie, ale aj v juhovýchodnej Európe. V čase najväčšieho rozmachu aspirovala Osmanská ríša na post hegemóna v Európe a na Blízkom východe. V čase úpadku bola v zásade už len štatistom, ktorý sledoval európsku mocenskú politiku Britov, Prusov, Francúzov, Rusov a Rakúsko-Uhorska na prelome 19. a 20. storočia.

¹ Príspevok je výsledkom riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0490/19 Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

Osmanská ríša v 14. – 20. storočí

1.1 História a dôvody úpadku Osmanskej ríše

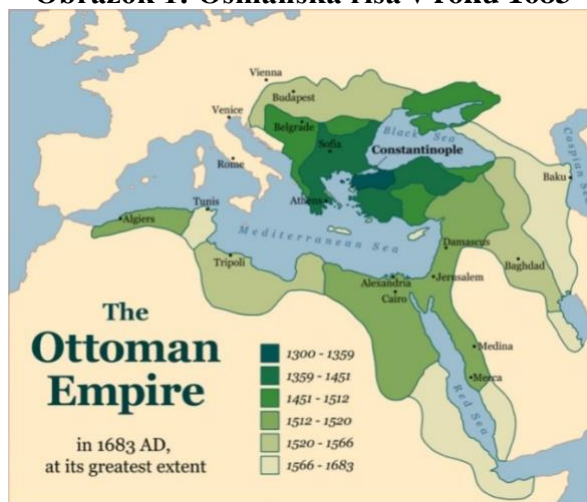
Zrod Osmanskej ríše sa datuje do 14. storočia.² V nasledujúcom storočí ovládla Konštantínopol (v roku 1453 bol porazený Mehmedom II.), ktorý dostal nový názov – Istanbul a stala pri definitívnom zániku Byzantskej ríše. Na čele ríše stál ako absolutistický vládca sultán, pôvodne s neobmedzenou mocou.

Osmanská ríša sa v tomto období odmietala pozerieť na európske štáty ako na rovnocenných partnerov – dôvodom bola práve jej sila. Z hľadiska protokolu neboli európski panovníci ani zaradení na úroveň sultána, ale na úroveň jeho ministrov – vezírov.³

Postupne však moc sultána v krajine upadala a reálna moc bola v rukách vezírov, príp. miestnych lídrov. Dôvodom bola aj skutočnosť, že veľká časť osmanských sultánov nebola dostatočne vzdelaná, čo ich odlišovalo od panovníkov iných európskych krajín. To sa mení až v 19. a 20. storočí, keď sú to práve sultáni, ktorí sa stávajú nositeľmi a propagátormi (nie vždy úspešných) pokusov o reformu upadajúcej ríše.

Rozsiahlosť ríše a postupná (aj keď nie zamýšľaná) decentralizácia moci boli jedným z dôvodov neskoršieho úpadku Osmanskej ríše (územný rozsah Osmanskej ríše a jej postupný úpadok znázorňujú obrázky 1, 2, 3). Miestne vlády sa stávali čoraz nezávislejšími. Boli to práve miestne vlády, ktoré zodpovedali za výber daní a ich neskoršie zaslanie do Istanbulu. Nezrovnalosti, ktoré s týmto procesom súviseli, mali logický následok – štátna pokladňa nedisponovala dostatočným množstvom financií na udržanie tak rozsiahlej ríše a financovanie vojska.⁴ Osmanská ríša nebola postupne schopná udržať krok s ostatnými kľúčovými aktérmi, ktorí demonštrovali svoje záujmy v oblasti juhovýchodnej Európy a Blízkeho východu, predovšetkým s Veľkou Britániou, Francúzskom a Ruskom.⁵

Obrázok 1: Osmanská ríša v roku 1683

Prameň: World Atlas (2020):

<https://www.worldatlas.com/articles/why-did-the-ottoman-empire-fall.html>

² Historické súvislosti pozri v napr.: CASTLEDEN, R. (2008): Konflikty, ktoré zmenili svet. Kol. (1992): Dejiny Európy. TEPLÍK, T. (2008): Evropská diplomacie v historických souvislostech. Od počátku do vypuknutí první světové války. SKŘIVAN, A. (1999): Evropská politika 1648-1914.

³ KISSINGER, H. (2014): World Order, s. 108.

⁴ Bližšie pozri: 1700s-1800s-The Decline of the Ottoman Empire. (2020): [online]. In: Century Welfare Association.

⁵ ČECH, L. (2018): Islam v premenách času, s. 43.

1.2 Ekonomické dôvody postupného úpadku Osmanskej ríše

Postupné vojnové porážky a zastavenie územnej expanzie znamenali ďalší dôvod ekonomického úpadku Osmanskej ríše. Osmanská ríša stratila príjmy z vojnovkej koristi, ktoré však boli príjmami jednorazovými. Porážka pri Viedni v roku 1683 tak mala niekoľko následkov – jedným bol úpadok prestíže, tým zásadným pre budúcnosť však strata príjmov, ktoré prinášala práve vojnová korisť. Udalosti z konca 17. storočia (porážka pri Viedni, zmluva z Karlowitzu) ukázali, že osmanská armáda⁶ a osmanská vojenská taktika musia prejsť zásadnou zmenou. Z dlhodobého hľadiska bolo zrejmé, že akýkoľvek rozvoj v budúcnosti nebude možný bez toho, aby sa krajina vysporiadala s všadeprítomnou korupciou a nepotizmom.

Ďalším ekonomickým dôvodom postupného úpadku Osmanskej ríše bola inflácia. Prvej veľkej inflácii čelila Osmanská ríša ešte na prelome 16. a 17. storočia (v tomto období navyše Angličania a Briti uzatvorili staré obchodné trasy, ktoré viedli cez Blízky východ, čo znamenalo postupný ekonomický úpadok danej oblasti). Jej príčinou však neboli interné politické a ekonomické procesy priamo v Osmanskej ríši. Uvedenú infláciu spustili udalosti, ktoré sa odohrávali tisícky kilometrov západne od Osmanskej ríše a súviseli s námornými objavmi. Osmanská ekonomika bola závislá na striebre. Osmanské mince boli strieborné a Osmani vyberali svoje dane práve v striebre. Hodnota striebra však po jeho masívnom dovoze z územia španielskej Ameriky (predovšetkým z Mexika) výrazne klesla. Tým klesla aj hodnota peňazí a úspor, ktorými obyvatelia a osmanská štátna pokladňa disponovali.⁷ Zdeněk Müller v súvislosti s hospodárskou, vojenskou, ale aj kultúrnou krízou islamského sveta na prelome 16. a 17. storočia zdôrazňuje, že „mnohostranný úpadok je možné vysvetliť udalosťami a javmi, ktoré pôsobili na svet islamu zvonka: zničujúce mongolské vpády, nové obchodné cesty zatlačujúce do úzadia cesty vedúce cez islamské územia, rastúci hospodársky vplyv európskych prístavov (Janov, Benátky, Lisabon), ovládnutie morí, oboplávanie Afriky Portugalcami a Kolumbov objav Ameriky.“⁸

Samotná Osmanská ríša sa snažila na túto situáciu reagovať sériou opatrení, ktorými sa otvorila západným investíciám a západnému kapitálu. Obchodníci zo západnej Európy získavali koncesie, ktoré ich oprávňovali k podnikaniu v Osmanskej ríši. Pôvodný zámer oživiť upadajúcu ekonomiku však mal aj negatívne dôsledky – ukázalo sa, že osmanskí obchodníci neboli v mnohých prípadoch schopní konkurovať lacnejším a lepším výrobkom, ktoré do krajiny začali prúdiť práve zo západnej Európy.⁹ Zhoršujúca sa ekonomická situácia navyše viedla k revoltám v rôznych častiach Osmanskej ríše a štátna moc bola nútená vyslať armádu do oblasti vo vnútri krajiny, čo viedlo k ohrozeniu jej obranyschopnosti pred externými hráčmi.

Práve z dôvodu politického a ekonomického úpadku vstupuje Osmanská ríša do 19. storočia s prívlastkom *chorý muž na Bospore*. Objavovali sa názory, podľa ktorých „*Turci môžu dobyť, ale nie vládnuť*.“¹⁰

Dôvodom postupného ekonomického úpadku Osmanskej ríše bol aj jej dlhodobý agrárny charakter. Osmanské hospodárstvo bolo prevažne agrárne s veľmi nízkym hospodárskym rastom, a to aj v období, keď v mnohých európskych krajinách úspešne

⁶ Základ osmanskej armády tvorili tzv. janičiari – konvertiti bez „záväzkov a zábran.“ ARMSTRONGOVÁ, K. (2000): Islam, s. 165.

⁷ Bližšie pozri:

1700s-1800s-The Decline of the Ottoman Empire. (2020): [online]. In: Century Welfare Association. Ottoman Empire. (2020): [online]. In: Britannica.

⁸ MÜLLER, Z. (1997): Islam. Historie a súčasnosť., s. 54.

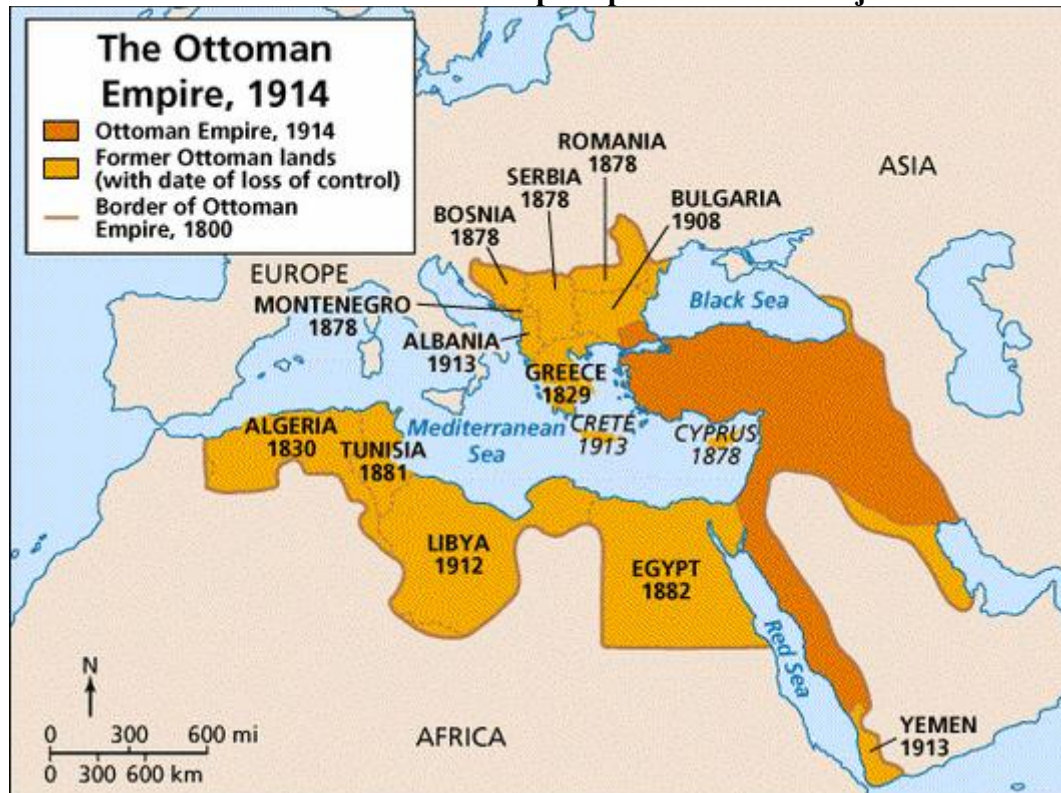
⁹ Bližšie pozri: 1700s-1800s-The Decline of the Ottoman Empire. (2020): [online]. In: Century Welfare Association.

The Rise and Decline of the Ottoman Empire. (2019): [online]. In: The Montréal Review.

¹⁰ FURTADO, P. (2017): Dejiny národov. Ako sa utvárala identita štátov, s. 132.

prebiehala priemyselná revolúcia. Táto skutočnosť sa naplno prejavila v období prvej svetovej vojny, keď Osmanská ríša nemala dostatočne vybudovanú infraštruktúru na rýchly presun materiálu (napr. železničnú sieť) a zároveň nebola schopná vyrábať efektívne a moderné zbrane.¹¹

Obrázok 2: Osmanská ríša pred prvou svetovou vojnou

Prameň: The Ottoman Empire (2020):

<http://da4ottomanempire.weebly.com/ottoman-empires-imperialism.html>

1.3 Politické súvislosti úpadku Osmanskej ríše

Paralelne s ekonomickými problémami čelila Osmanská ríša politickým výzvam, s ktorými sa bola nútená vyrovnávať, a ktoré ale nakoniec prispeli k jej úpadku.¹²

Dôležitým medzníkom sa stal postupný úpadok štátnej moci, t. j. neefektívna správa krajiny, ktorá súvisela s oslabovaním moci osmanských sultánov. Tí sa navyše častokrát (tento proces začal na konci 16. storočia) dobrovoľne časti moci vzdávali a nevenovali sa riadnej správe štátu. Ako sme už spomenuli vyššie, skutočná moc bola v rukách ministrov (vezírov) a miestnych lídrov.¹³

V 19. storočí sa zmenila aj „mentálna mapa ľudu v dôsledku finančných a politických neúspechov. Počas storočí verili všetky vrstvy Osmanov v neprežiteľnosť svojho imperiálneho projektu, a to napriek porážkam...“¹⁴

Rozhodujúcim politickým momentom však bol zrod nacionalistických hnutí naprieč Európou práve v 19. storočí¹⁵. Na území Osmanskej ríše tento proces začína revolúciou

¹¹ Blížšie pozri: KIEGER, J. P. (2020): Six Reasons Why the Ottoman Empire Fell. [online]. In: History.

¹² ČECH, L. (2013): Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore, s. 82-103.

¹³ UMAR, M. (2018): The Decline of the Ottoman Empire. [online].

¹⁴ FURTADO, P. (2017): Dejiny národov. Ako sa utvárala identita štátov, s. 132.

¹⁵ V tomto období sa Osmanská ríša pokúšala o modernizačné reformy, ktoré dostali označenie Tanzimat. Reformy boli inšpirované západnou Európou a týkali sa hospodárstva, súdництва a školstva. Veľká časť Turkov

Grékov, ktorá sa odohrávala v rokoch 1821 – 1832. Problémom pre Osmanskú ríšu bola aj skutočnosť, že Gréci a neskôr aj iné národy s emancipačnými aspiráciami, boli podporovaní európskymi mocnosťami (Rakúsko-Uhorsko, Veľká Británia, Francúzsko, Rusko), ktoré sa aj týmto spôsobom snažili oslabiť vplyv Osmanov.

Nacionalizmus sa však logicky nemohol vyhnúť ani Turkom, ktorí tvorili väčšinu obyvateľov Osmanskej ríše. Boli to práve tzv. Mladoturci, ktorí sa začali na Osmanskú ríšu pozeráť ako na výhradne turecký štát.¹⁶ Dôsledky tohto prístupu však znamenali, že zo správy krajiny mali byť vylúčení tí, ktorí sa k tureckej národnosti nehlásili – negatívne dôsledky tohto uvažovania sú dnes dostatočne známe (napr. postoj k Arménom a ich masové vraždenie). Zdeněk Müller pripomína, že v čase poslednej fázy existencie Osmanskej ríše sa na jej území vyprofilovali dve nacionalistické hnutia – panislamizmus a panturanizmus (panturkizmus). „Zatiaľ, čo v prvom prípade išlo o to politicky zjednotiť všetkých moslimov, v druhom prípade išlo o pokus presadiť projekt obnovy tureckej vlasti, ktorá by sa rozšírila do všetkých oblastí, ktorých sa kedy dotkla prastará, ale aj novšia turecká civilizácia.“¹⁷

Národno-emancipačné snahy nakoniec vyvrcholili na území Osmanskej ríše v období prvej svetovej vojny a súviseli s požiadavkami Arabov na vlastnú správu v povojnovom období.

Obrázok 3: Zmluva zo Sèvres

Prameň: The Map Archive (2020):

<https://www.themaparchive.com/product/treaty-of-sevres-1920/>

Politické dôvody úpadku Osmanskej ríše mali aj náboženské korene¹⁸. Duchovní lídri zastávali až do jej zániku výlučne konzervatívne pozície. Reformný proces, ktorý mal

ich však neprijala a ich implementácia nebola na území Osmanskej ríše úspešná. Súčasťou reformy bol vznik univerzít európskeho typu, zrušenie otroctva, nový trestný zákonník, ale aj prijatie ústavy v roku 1876.

¹⁶ Bližšie pozri: 1700s-1800s-The Decline of the Ottoman Empire. (2020): [online]. In: Century Welfare Association.

¹⁷ MÜLLER, Z. (1997): Islam. Historie a súčasnosť, s. 54.

¹⁸ Nevyhnutné je pripomenúť, že politická suverenita štátu nebola určená územne, etnicky a ani jazykovo – ale nábožensky. Pozri aj: KROPÁČEK, L. (1999): Blízky východ na prelomu tisícletí. Dynamika premen

Osmanskú ríšu priblížiť západným krajinám, nenašiel medzi osmanským duchovenstvom výraznejšiu podporu. Moslimskí konzervatívni duchovní (tzv. ulamá) neprípúšťali možnosť, že by stratili vplyv na vzdelávací systém v krajine a ovplyvňovali tak hodnoty a postoje nových generácií.¹⁹ Samotná moslimská civilizácia, za ochrancu ktorej sa Osmanská ríša považovala, bola navyše presvedčená o svojej civilizačnej superiorite. Z tohto dôvodu nereflektovala na myšlienky osvietenstva, ktoré sa v Európe od 17. storočia šírili.²⁰ Karen Armstrongová v tejto súvislosti tvrdí: „Ulamá ovplyvnili dôležité zložky osmanskej spoločnosti a naučili ich odolnosti voči zmene a pokroku v čase, keď už zmena bola nutná. Ulamá boli natoľko v zajatí starého spôsobu myslenia, že už neboli schopní pomôcť osmanskej spoločnosti, keď ju zasiahli európske výdobytky.“²¹

Záver

Osmanská ríša, ktorá bola integrálnou súčasťou medzinárodnej politiky šesť storočí, zažila osud všetkých veľkých impérií – postupný vzostup a následný pád. Jej územie bolo ohromujúce a rozprestieralo sa na troch kontinentoch. Samotná ríša sa rozprestierala v oblasti križovatky obchodných ciest, čo jej prestíž len zvyšovalo. Príčinami jej úpadku boli mnohé nedostatky pri ekonomickej správe, nekompetentní štátni úradníci, nedostatočná miera lojality národov, ktoré boli jej súčasťou. Duchovní predstavitelia a kľúčové náboženské authority navyše nie vždy podporovali politiku štátnej moci – spomenúť môžeme ich ambivalentný až odmietavý vzťah k reformám v 19. storočí. Jedným z dôvodov jej definitívneho zániku je aj fakt, že v čase prvej svetovej vojny stála na strane štátov Trojspolku, resp. Ústredných mocností. Osmanská ríša nebola v 19. a na začiatku 20. storočia schopná reflektovať princípy mocenskej politiky (mocenská rovnováha) tak, ako boli prezentované kniežatám Metternichom a následne prevzaté kľúčovými európskymi hráčmi. Osmanská ríša sa postupne stala len jedným z aktérov, o osude ktorých rozhodovali kľúčové veľmoci, medzi ktoré už postupne prestala patriť. Jej nástupcom sa stal sekulárny turecký štát (1923) – republika na čele s Mustafom Kemalom, ktorý si uvedomil, že jedným z dôvodov úpadku Osmanskej ríše bola negramotnosť drvivej väčšiny jej obyvateľov a ako jednu z kľúčových reforiem predstavil reformu tureckého vzdelávacieho systému.

Použitá literatúra:

1. 1700s-1800s-The Decline of the Ottoman Empire. (2020): [online]. In: *Century Welfare Association*. [Citované 12. 11. 2020.] <https://www.centuryassociation.org/islamic-history-and-personalities/26-articles/islamic-history-and-personalities/2642-1700s-1800s-the-decline-of-the-ottoman-empire>
2. ARMSTRONGOVÁ, K. (2000): *Islam*. Bratislava: Slovart. ISBN 80-7145-683-7.
3. BLAKEMORE, E. (2019): Why the Ottoman Empire rose and fell. [online]. In: *National Geographic*. [Citované 7. 11. 2020.] <https://www.nationalgeographic.com/history/reference/modern-history/why-ottoman-empire-rose-fell/>
4. CASTLEDEN, R. (2008): *Konflikty, které změnili svět*. Brno: Jota, 2009. ISBN 9-788072-176595.
5. ČECH, Ľ. (2013): Turecká zahraničná politika a aktivity v jej ázijskom vektore. In *Politické vedy: časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2013. ISSN 1335-2741, 2013, roč. 16, č. 3, s. 82-103.

v muslimskom susedství Evropy, s. 87. V čase vzniku Osmanskej ríše sa sultán „považoval za tieň Boha na Zemi“. Pozri: KISSINGER, H. (2014): *World Order*, s. 108.

¹⁹ Reasons for the Decline of the Ottoman Empire. (2018): [online]. In: *UKEssays*.

²⁰ The Rise and Decline of the Ottoman Empire. (2019): [online]. In: *The Montréal Review*.

²¹ ARMSTRONGOVÁ, K. (2000): *Islam*, s. 169.

6. ČECH, Ľ. (2018): *Islam v premenách času*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2018. ISBN 978-80-225-4559-4.
7. Kol. (1992): *Dejiny Európy*. Bratislava: Mladé letá, 1995. ISBN 80-06-00605-9.
8. FURTADO, P. (2017): *Dejiny národov. Ako sa utvárala identita štátov*. Bratislava: Slovart, 2018. ISBN 978-80-556-3723-5.
9. KIEGER, J. P. (2020): Six Reasons Why the Ottoman Empire Fell. [online]. In: *History*. [Citované 12. 11. 2020.] <https://www.history.com/news/ottoman-empire-fall>
10. KISSINGER, H. (2014): *World Order*. Penguin Random House UK, 2015. ISBN 978-0-141-97900-7.
11. KROPAČEK, L. (1999): *Blízky východ na prelomu tisícletí. Dynamika premen v muslimskom susedstve Evropy*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-298-5.
12. MENDEL, M. (1994): *Islámská výzva. Z dejín a súčasnosti politického islámu*. Brno: Atlantis, 1994, ISBN 80-7108-088-8.
13. TEPLÍK, T. (2008): *Evropská diplomacie v historických souvislostech. Od počátků do vypuknutí první světové války*. Praha: Imprinta, 2008. ISBN 978-80-254-3527-4.
14. MULLER, Z. (1997): *Islam. Historie a současnost*. Praha: NS Svoboda, 1997. ISBN 80-205-0534-2.
15. Ottoman Empire (2020): [online]. In: *Britannica*. [Citované 12. 11. 2020.] <https://www.britannica.com/place/Ottoman-Empire>
16. SKŘIVAN, A. (1999): *Evropská politika 1648 – 1914*. Praha: Nakladatelství Aleš Škřivan ml., 1999. ISBN 80-902261-3-2.
17. UMAR, M. (2018): The Decline of the Ottoman Empire [online]. In: *Research Gate*. Markfield Institute of Higher Education. [Citované 7. 11. 2020.] https://www.researchgate.net/publication/329365451_The_Decline_of_the_Ottoman_Empire/link/5c05135da6fdcc315f981cfa/download
18. Reasons for the Decline of the Ottoman Empire (2018): [online]. In: *UKEssays*. [Citované 10. 11. 2020.] <https://www.ukessays.com/essays/history/reasons-for-the-decline-of-the-ottoman-empire.php?vref=1>
19. SMITH, J. W. (1994): The Rise and Decline of the Ottoman Empire. [online]. In: *Global Issues*. [Citované 7. 11. 2020.] <https://www.globalissues.org/article/247/the-rise-and-decline-of-the-ottoman-empire>
20. Treaty of Sèvres. (2020): [online]. In: *The Map Archive*. [Citované 7. 11. 2020.] <https://www.themaparchive.com/product/treaty-of-sevres-1920/>
21. The Rise and Decline of the Ottoman Empire. (2019): [online]. In: *The Montréal Review*. [Citované 3. 11. 2020.] <https://www.themontrealreview.com/2009/The-Ottomans.php>
22. The Ottoman Empire. (2020): [online]. In: *The Ottoman Empire*. [Citované 3. 11. 2020.] <http://da4ottomanempire.weebly.com/ottoman-empires-imperialism.html>
23. Why Did the Ottoman Empire Fall? [online]. In: *World Atlas*. [Citované 3. 11. 2020.] <https://www.worldatlas.com/articles/why-did-the-ottoman-empire-fall.html>

Kontakty:

Dr. habil. JUDr. Ing. Katarína Brocková, PhD., LL.M.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: katarina.brockova@euba.sk

PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: rudolf.kucharcik@euba.sk

Mgr. Tetyana Zubro, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: tetyana.zubro@euba.sk

VÝVOJ ISLAMSKÉHO BANKOVNÍCTVA V EURÓPE¹

DEVELOPMENT OF ISLAMIC BANKING IN EUROPE

Adam Cibul'a

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: adam.cibula@euba.sk

Článok sa zaoberá vývojom islamského bankovníctva v Európe. V úvode špecifikujeme islam, nielen ako náboženstvo, ale dôraz kladieme aj na jeho presah do rôznych oblastí každodenného života, vrátane financií. V ďalšej časti rozoberáme postavenie sektora islamských finančných služieb. Tretia časť sa zaoberá vývojom islamského bankovníctva v Európe, najmä z hľadiska islamských bánk pôsobiacich v Európe a potenciálneho rastu do budúcnosti. V záverečnej časti opisujeme jednotlivé výzvy pred ktorými stojí sektor islamských finančných služieb v Európe.

Kľúčové slová: islamské bankovníctvo, finančné služby, Európa, výzvy

The article deals with the development of Islamic banking in Europe. In the introduction, we specify Islam, not only as a religion, but also emphasize its transcendence into various areas of daily life, including finance. In the next part, we discuss the position of the Islamic financial services sector. The third part deals with the development of Islamic banking in Europe, especially in terms of Islamic banks operating in Europe and potential growth in the future. In the final part, we describe the individual challenges that the Islamic financial services sector is facing in Europe.

Key words: Islamic banking, financial services, Europe, challenges

JEL: G15, G21

Úvod

Islam je najrýchlejšie sa rozvíjajúce náboženstvo a celkovo patrí medzi druhé najrozšírenejšie na svete po kresťanstve. Základ islamu vychádza z Koránu, ktorý sprostredkúva slovo Alahovo skrz učenie proroka Mohameda. Pravidlá zakotvené v Koráne, tvoria základ islamu a netýkajú sa len náboženskej roviny, ale aj každodenného života. Samotný spôsob života moslimov ovplyvňuje ako Korán, tak aj rôzne pravidlá islamu. V oblasti financií môžeme tiež sledovať prepojenie myšlienok islamu ako náboženstva a sféry bankovníctva, ktoré sa im za obdobie svojej existencie dokázali prispôbiť a vytvoriť tak systém, ktorý je známy ako islamské bankovníctvo. Sektor islamských finančných služieb nemá až takú dlhú históriu ako konvenčné bankovníctvo avšak vzhľadom na nárast moslimských komunit aj mimo tradične majoritne zastúpených regiónov akými sú oblasť Perzského zálivu, Severná Afrika a Ázia dochádza k zvyšovaniu moslimskej populácie aj v rámci častí sveta, kde sú moslimovia minoritou. Práve Európa je príkladom takéhoto regiónu. Za ostatné štyri dekády vznikla hlavne v krajinách západnej Európy pomerne veľká sieť inštitúcií a bánk poskytujúca svoje finančné služby v súlade s Koránom a právom šaría. Cieľom príspevku je charakterizovať vývoj islamského bankovníctva v Európe s dôrazom na jeho súčasné postavenie, úlohu a výzvy, ktorým čelí.

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0490/19 – Islam vo svetovej ekonomike.

2 Postavenie sektora islamských finančných služieb

Islamské bankovníctvo označuje bankový systém, ktorý je v súlade so šariou a riadi sa podľa pravidiel islamskej ekonómie.² Možno ho taktiež definovať ako bankový systém, ktorý je v súlade s duchom, étosom a hodnotovým systémom islamu a riadi sa princípmi stanovenými šariou.³

Islamské bankovníctvo je tiež známe ako bezúročný bankový systém, keďže šaria nepovoľuje akceptáciu *riba*.⁴ Islamské bankovníctvo je založené nielen na vyhýbaní sa úrokovým transakciám, ktoré sú v rámci islamského práva šaria zakázané, ale tiež zabraňuje neetickým a nesociálnym praktikám. Z praktického hľadiska ide o transformáciu konvenčného požičiavania peňazí do transakcií založených na hmotnom majetku a skutočných službách. Model islamského bankovníctva vedie k dosiahnutiu systému, ktorý pomáha dosiahnuť ekonomickú prosperitu.⁵

Odvetvie islamských finančných služieb patrí k najrýchlejšie rastúcim sektorom v rámci poskytovania finančných služieb najmä z dôvodu dostupnosti nových produktov a tiež

z geografického hľadiska. Klienti islamského bankovníctva sa neobmedzujú iba na oblasti Blízkeho východu, ale rozširujú sa po celej Európe, Ázii a USA.

V súčasnosti tento sektor pozostáva z nasledujúcich typov inštitúcií:

1. islamské banky vrátane plnohodnotných islamských bánk, islamských dcérskych spoločností a islamských pobočiek konvenčných bánk,
2. islamské poisťovacie a zaist'ovacie spoločnosti alebo *takaful* a *retakaful* operátori,
3. islamské kapitálové trhy,
4. islamské nebankové finančné inštitúcie vrátane islamského lízingu, faktoring, finančné spoločnosti, islamské mikrofinančné spoločnosti, atď.,
5. islamská finančná infraštruktúra vrátane sídelných systémov,
6. regulačné orgány a orgány dohľadu, rating a externé hodnotenie.⁶

Zrod moderného islamského bankovníctva je spájaný so založením banky Mit Ghamr v Egypte v roku 1963.⁷ Hoci islamské banky fungujúce v súlade so šariou tvoria iba 1,5 % celkových aktív svetového bankového sektoru⁸ za posledných 30 rokov zaznamenali obrovský rast a v súčasnosti predstavuje 1,56 bilióna dolárov celkových aktív svetového bankového sektora. Celkové aktíva islamského finančného sektora dosiahli v roku 2017 celkovo 2,05 bilióna dolárov.⁹

² BABER, H. (2013): Islamic Banking in Indian Economy-An Empirical Approach of Future Crisis. *International Monthly Refereed Journal of Research In Management & Technology* Vol. II, pp. 34-47.

³ AHMAD, I., & SHABBIR, G. (2003): *Frequently Asked Questions (FAQs) on Islamic Banking*. Dostupné na internete: www.sbp.org.pk/departments/ibd/faqs.pdf

⁴ BOTIŞ, S. (2013): Shari'ah Concepts in Islamic Banking. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series V: Economic Sciences* 6, no. 2, pp. 139-146.

⁵ AHMAD, I. & SHABBIR, G. (2003): *Frequently Asked Questions (FAQs) on Islamic Banking*. Dostupné na internete: www.sbp.org.pk/departments/ibd/faqs.pdf

⁶ AIOANEI, S. (2007): "European Challenges for Islamic Banks", *The Romanian Economic Journal*, Year X, No. 25, bis, 7-20.

⁷ KHAVARINEZHAD, S., BIANCONE, P. P. (2019): Future Trends and Finance Approaches in Islamic Banking. In *European Journal of Islamic Finance*, No 12, 2019 Dostupné na: <http://www.ojs.unito.it/index.php/EJIF/article/view/3269>

⁸ ABEDIFAR, P., MOLYNEUX, P., & TARAZI, A. (2013): Risk in Islamic banking. *Review of Finance*, 17, 2035-2096.

⁹ Islamic Financial Services Board (IFSB) (2018): *Islamic financial services industry stability report*. Kuala Lumpur, Malaysia: Islamic Financial Services Board.

Rozvoj tohto odvetvia možno vysvetliť dvoma významnými faktormi:

1. vysokými výnosmi z ropy krajín Perzského zálivu;
2. túžbou moslimských krajín rozšíriť zákony šarie na všetky ekonomické aktivity.¹⁰

Globálny rast islamského bankového priemyslu zažil rast na úrovni 4,3 %, čo mali na svedomí najmä štáty ako Irán, Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty a Malajzia. Navyše podiel islamského bankovníctva na trhu v niekoľkých krajinách vzrástol nad 20 %, čo odráža jeho významnú úlohu ako alternatívy voči tradičnému systému konvenčného bankovníctva.¹¹ Pozícia islamu v rámci súčasných medzinárodných vzťahov naberá na svojej intenzite,¹² a preto je pochopiteľný aj nárast odvetvia islamských finančných služieb. Minimálne v 75 krajinách sveta existujú inštitúcie, ktoré poskytujú na svojom území islamské finančné služby. Vznik islamského bankovníctva bol poháňaný zvyšujúcim sa počtom moslimov, ktorí si želali viesť svoj život v súlade s právnym kódexom šarie.¹³ Svetová populácia moslimov dosahuje počet približne 1,8 miliardy a islam sa považuje za najrýchlejšie rastúce náboženstvo na svete. Veľmi rýchly rozvoj islamských finančných služieb by sa teda dal vysvetliť jednak veľkosťou trhu a zvyšujúcim sa bohatstvom regiónov, v ktorých dominuje islam.¹⁴ Rast islamského bankovníctva v moslimských aj nemoslimských krajinách je v posledných rokoch pozoruhodný.¹⁵ Islamské finančníctvo, predovšetkým bankovníctvo, patrí v súčasnosti k jedným z najrýchlejšie rastúcich finančných sektorov na celom svete.¹⁶

Hlavné centrá islamských bánk sa nachádzajú hlavne v oblasti Blízkeho východu a Perzského zálivu: Irán, Kuvajt, Malajzia, Saudská Arábia a Spojené arabské emiráty.¹⁷ V Iráne, Pakistane a Sudáne je povolené iba islamské bankovníctvo. V iných krajinách, ako sú Bangladéš, Egypt, Indonézia, Jordánsko a Malajzia, existuje islamské bankovníctvo súčasne s konvenčným bankovníctvom.¹⁸

Niekoľko významných západných bánk, napríklad Citibank, ABN Amro, Bank of America, HSBC, Standard Chartered a Union Bank of Switzerland, majú buď dcérske spoločnosti Islamského bankovníctva, alebo svojim zákazníkom ponúkajú islamské finančné produkty. Je zrejmé, že islamské bankovníctvo a financie sa zmenili z nejasného finančného koncepcie na hlavný prúd v globálnom financovaní.¹⁹

¹⁰ Islamic Financial Services Board (IFSB) (2018): *Islamic financial services industry stability report*. Kuala Lumpur, Malaysia: Islamic Financial Services Board

¹¹ BITAR, M., PUKTHUANHONG, K. & WALKER, T. (2019): Efficiency in Islamic vs. conventional banking: the role of capital and liquidity. *Global Finance Journal*, 100487. doi: 10.1016/j.gfj.2019.100487.

¹² KRUPOVÁ, K. (2018): Ekonomické a politické súvislosti islamu v súčasných medzinárodných vzťahoch. s. 27.

¹³ ABDUL-MAJID, M., SAAL, D.S. & BATTISTI, G. (2010): Efficiency in Islamic and conventional banking: an international comparison. *Journal of Productivity Analysis*, 34, no. 1, pp. 25-43.

¹⁴ AIOANEI, S. (2007): "European Challenges for Islamic Banks", *The Romanian Economic Journal*, Year X, No. 25, bis, 7-20.

¹⁵ WILSON, R. (2007): Islamic investment in the UK. *Business Islamica*, pp. 68-72.

¹⁶ RAD, S. T. (2006): *Legal and regulatory environments for Islamic finance. Events Reviewed*. The Middle East in London.

¹⁷ AL-AUGBY, S., MAJEWSKI, S., NERMEND, K., MAJEWSKA, A. (2015): Islamic Banking System As An Affective Element of Economy. http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/frfu/75-2015/FRFU-75-7.pdf

¹⁸ CHONG, B. S. & LIU, M.-H. (2009): Islamic banking: Interest-free or interest-based? *Pacific-Basin Finance Journal*, 17, pp. 125-144.

¹⁹ KHAN, F. (2010): How 'Islamic' is Islamic Banking? *Journal of Economic Behavior & Organization*, pp. 805-820.

Tabuľka č. 1: Rozdiely medzi konvenčnými a islamskými bankami

Rozdiely	Konvenčné banky	Islamské banky
1.	Peniaze sú nielen komoditou, ale aj prostriedkom výmeny a uchovávateľ hodnoty. A preto sa môžu predávať za vyššiu cenu, než je ich nominálna hodnota.	Peniaze nie sú komoditou, aj keď sa používajú ako prostriedok výmeny a uchovávateľ hodnoty. Preto sa nemôžu predávať za cenu vyššiu ako ich nominálna hodnota.
2.	Časová hodnota peňazí je základ pre účtovanie úroku.	Zisk z obchodu s tovarom alebo účtovanie poplatkov za poskytnutie služba je základom pre dosahovanie zisku.
3.	Úroky sú účtované aj v prípade, že organizácia utrpí straty použitím fondov banky. Preto to nie je založené na zisku a zdieľaní strát.	Islamská banka funguje na základe zisku a zdieľania strát. V prípade, že podnikateľ utrpel straty, bude banka tieto straty zdieľať na základe vybraného spôsobu financovania.
4.	Počas vyplácania peňazí v hotovosti alebo financovania prevádzkového kapitálu, nedochádza k žiadnej dohode o výmene tovarov a služieb.	Vykonávanie dohôd o výmene tovarov a služieb je nevyhnutnosťou, zatiaľ čo sa vyplácajú finančné prostriedky na základe zmlúv.
5.	Konvenčné banky používajú peniaze ako komoditu, ktorá vedie k inflácii.	Islamské bankovníctvo má tendenciu vytvárať spojenie so sektormi národného hospodárstva využívaním obchodných aktivít. Pretože sú peniaze spojené so skutočnými aktívami, prispievajú priamo ekonomickému rozvoju.
6.	Zamerané na požičiavanie.	Zamerané na investovanie.
7.	Využívajú iba finančné kritériá.	Využívajú morálne kritériá pri investovaní.

Prameň: BABER, H. (2013). *Islamic Banking in Indian Economy-An Empirical Approach of Future Crisis*. International Monthly Refereed Journal of Research In Management & Technology, Volume II., 34-47.

3 Rozvoj islamského bankovníctva v Európe

Islamské bankovníctvo sa v Európe rýchlo rozvíja a mnoho európskych finančných inštitúcií ho vníma ako výhodnú príležitosť na vytvorenie nového podnikania. Prvý pokus o islamské bankovníctvo v západnom svete sa uskutočnil v Luxemburgu v roku 1997, keď bol založený Islamský bankový systém. Dar Al-Maal Al-Islami Trust, si v roku 1981 vybralo za svoje sídlo Švajčiarsko. V tom istom roku bola vo Veľkej Británii založená spoločnosť Al-Baraka International Company.²⁰ Bosna Bank International Sarajevo bola založená 19. októbra 2000. Vo februári 2001 bola založená spoločnosť ABCIB Islamic Asset Management ako stopercentná dcérska spoločnosť spoločnosti ABC International Bank so

²⁰ BEKKIN, R. (2007): 'Islamic finance: Western and Russian approaches', in the Understanding Islamic Finance from Capital Markets to Real Estate Conference Proceedings, Geneva, 19-20 September, <http://www.bekkin.ru/eng/index.php?rub=35&art=226>.

sídlom vo Veľkej Británii. V auguste 2004 bola vo Veľkej Británii založená Islamská banka Británie a stala sa tak prvou plnohodnotnou islamskou bankou pôsobiacou v krajine. Islamská banka Británie bola autorizovaná a je regulovaná britským vládny úradom pre finančné služby. V januári 2015 vznikla Európska islamská investičná banka a v marci 2006 získala povolenie od Úradu pre finančné služby. V tom istom roku sa Bank of London a Middle East spojili a v júli získali povolenie od Úradu pre finančné služby.²¹

Tento trend pokračoval v celej Európe, pretože v rôznych krajinách boli založené plnohodnotné islamské banky alebo pobočky etablovaných islamských bánk. Existuje niekoľko dôvodov pre rastúci záujem o islamské bankovníctvo v celej Európe. Po prvé, počet moslimov v Európe sa odhaduje na 15 miliónov. Toto číslo stále rastie a je už dosť veľké na to, aby prilákalo poskytovateľov finančných služieb. Po druhé, rastie dopyt po etických výrobkoch a spoločensky zodpovedných službách. Islamské financovanie do toho vhodne zapadá, pretože islamské princípy zakazujú obchodovanie s dlhmi a zabezpečujú, aby všetky finančné aktivity súviseli s reálnym sektorom ekonomiky. Ďalším dôvodom je, že niektoré krajiny chcú prilákať investorov z islamských krajín. Ďalším dôvodom je diverzifikácia: Mnoho investorov hľadá na diverzifikáciu svojich portfólií nové nástroje, produkty a triedy aktív, ktoré nesúvisia s existujúcimi produktmi a službami. Islamské financovanie to poskytuje týmto investorom.²²

Tabuľka č. 2: Potenciálna veľkosť trhu pre islamské banky v Európe

Štát	Celková populácia	Moslimská populácia (*odhad z roku 2016)	Moslimská populácia (v %)
Francúzsko	65 273 511	5 720 000	8,8
Nemecko	83 783 942	4 950 000	6,1
Spojené kráľovstvo	67 886 011	4 130 000	6,3
Taliansko	60 461 826	2 870 000	4,8
Holandsko	17 134 872	1 210 000	7,1
Španielsko	46 754 778	1 180 000	2,6
Belgicko	11 589 623	870 000	7,6
Švédsko	10 099 265	810 000	8,1
Bulharsko	6 948 445	790 000	11,1
Grécko	10 423 054	620 000	5,7

Prameň: Statista.

Ako môžeme vidieť v tabuľke č. 2 Európa ponúka obrovský potenciál pre rast islamských bánk, najmä preto, že sa vo viacerých krajinách nachádzajú početné moslimské komunity. Mnoho krajín v Európe uvažuje o vydaní zákonov na podporu islamského bankového priemyslu. Krajiny ako Francúzsko, Nemecko a Taliansko podnikajú pozitívne kroky na implementáciu islamského financovania.²³

²¹ ALHARBI, A. (2015): Development of the Islamic banking system. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 3(1), 12-25.

²² HUSAIN, I. (2005): 'Islamic financial services industry: the European challenges', in the Keynote Address in the Islamic Financial Services Forum Proceedings, Islamic Financial Services Board and the Central Bank of Luxembourg, Luxembourg, 8 November, <http://www.bis.org/review/r051207e.pdf>

²³ ALHARBI, A. (2015): Development of the Islamic banking system. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 3(1), 12-25.

Graf č. 1: Islamské bankovníctvo v rámci krajín Európskej únie

Prameň: Institute for Islamic Banking and Finance.

4 Výzvy islamského bankovníctva v Európe

Islamské banky sú schopné ponúkať nové a inovatívne produkty, ale musia čeliť mnohým výzvam, najmä keď v Európe konkurujú sofistikovaným a skúseným medzinárodným bankám.²⁴ Sadoveanu (2011) považuje za najväčšiu výzvu reguláciu a dohľad nad islamskými bankami zo strany Európskej únie.²⁵ Aioanei (2007) pomenúva nasledovné výzvy pre islamské bankovníctvo v Európe:

- nedostatok odborníkov na islamské bankovníctvo,
- daňové režimy, ktoré nezodpovedajú potrebám islamských výrobcov,
- nedostatok jednotných pravidiel v úverovej analýze,
- nedostatok relevantných účtovných a audítorských štandardov pre islam,
- posilnenie vývoja produktového portfólia podľa potrieb trhu,
- zlepšenie správy, riadenia spoločností a riadenia rizík,
- nedostatok vedcov zaoberajúcich sa islamským právom šaría,
- prísne pravidlá boja proti praniu špinavých peňazí.²⁶

Záver

Islamské bankovníctvo patrí medzi jedno z najvýraznejšie rastúcich odvetví v rámci finančných služieb. Prirodzeným priestorom pre služby tohto typu sú predovšetkým krajiny s dominantným zastúpením moslimského obyvateľstva nachádzajúce sa v oblasti Perzského zálivu a v Ázii. Od začiatku 21. storočia nastala expanzia islamských finančných služieb aj mimo ich prirodzený priestor. V Európe boli zriadené islamské banky alebo pobočky bánk operujúcich v zahraničí. Islamské banky majú v Európe veľký potenciál pre rast, ktorý je daný

²⁴ AIOANEI, S. (2007): "European Challenges for Islamic Banks", *The Romanian Economic Journal*, Year X, No. 25, bis, 7-20.

²⁵ SADOVEANU, D. (2011): Islamic Banking In European Union Countries: Challenges And Opportunities. CES Working Papers 4 (2011), pp. 592-598.

²⁶ AIOANEI, S. (2007): "European Challenges for Islamic Banks", *The Romanian Economic Journal*, Year X, No. 25, bis, 7-20.

narastajúcim počtom moslimských komunit, najmä v krajinách západnej Európy. Rovnako však čelia mnohým výzvam, týkajúcich sa regulácie a kontroly zo strany Európskej únie, harmonizácie účtovných štandardov a silnej konkurencií zo strany konvenčných bánk.

Použitá literatúra:

1. ABDUL-MAJID, M., SAAL, D.S., & BATTISTI, G. (2010): Efficiency in Islamic and conventional banking: an international comparison. *Journal of Productivity Analysis*, 34, no. 1, pp. 25-43.
2. ABEDIFAR, P., MOLYNEUX, P., & TARAZI, A. (2013): Risk in Islamic banking. *Review of Finance*, 17, 2035-2096.
3. AHMAD, I. & SHABBIR, G. (2003): *Frequently Asked Questions (FAQs) on Islamic Banking*. Dostupné na internete: www.sbp.org.pk/departments/ibd/faqs.pdf
4. AIOANEI, S. (2007): "European Challenges for Islamic Banks", *The Romanian Economic Journal*, Year X, No. 25, bis, 7-20.
5. AL-AUGBY, S., MAJEWSKI, S., NERMEND, K., MAJEWSKA, A. (2015): Islamic Banking System As An Affective Element of Economy. http://www.wneiz.pl/nauka_wneiz/frfu/75-2015/FRFU-75-7.pdf
6. ALHARBI, A. (2015): Development of the Islamic banking system. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 3(1), 12-25.
7. BABER, H. (2013): Islamic Banking in Indian Economy-An Empirical Approach of Future Crisis. *International Monthly Refereed Journal of Research In Management & Technology*, Vol. II, pp. 34-47.
8. BEKKIN, R. (2007): Islamic finance: Western and Russian approaches', in the Understanding Islamic Finance from Capital Markets to Real Estate Conference Proceedings, Geneva, 19-20 September, <http://www.bekkin.ru/eng/index.php?rub=35&art=226>.
9. BITAR, M., PUKTHUANHONG, K. & WALKER, T. (2019): Efficiency in Islamic vs. conventional banking: the role of capital and liquidity. *Global Finance Journal*, 100487. doi: 10.1016/j.gfj.2019.100487
10. BOTIȘ, S. (2013): Shari'ah Concepts in Islamic Banking. *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series V: Economic Sciences* 6, no. 2, pp. 139-146.
11. CHONG, B. S. & LIU, M.-H. (2009): Islamic banking: Interest-free or interest-based? *Pacific-Basin Finance Journal*, 17, pp. 125-144.
12. Islamic Financial Services Board (IFSB) (2018): *Islamic financial services industry stability report*. Kuala Lumpur, Malaysia: Islamic Financial Services Board.
13. KHAN, F. (2010): How 'Islamic' is Islamic Banking? *Journal of Economic Behavior & Organization*, pp. 805-820.
14. KHAVARINEZHAD, S., BIANCONE, P. P. (2019): Future Trends and Finance Approaches in Islamic Banking. In *European Journal of Islamic Finance*, No. 12, 2019 Dostupné na: <http://www.ojs.unito.it/index.php/EJIF/article/view/3269>
15. KRUPOVÁ, K. (2018): Ekonomické a politické súvislosti islamu v súčasných medzinárodných vzťahoch. In *Almanach*, 2018, roč. XIII. č. 3, s. 22-28 Dostupné na: https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/vedavyskum/almanach/Almanach_3_2018.pdf
16. RAD, S. T. (2006): *Legal and regulatory environments for Islamic finance. Events Reviewed*. The Middle East in London.
17. SADOVEANU, D. (2011): Islamic Banking In European Union Countries: Challenges And Opportunities. CES Working Papers 4 (2011), pp. 592-598.
18. WILSON, R. (2007). Islamic investment in the UK. *Business Islamica*, pp. 68-72.

Kontakt:

Ing. Adam Cibula

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: adam.cibula@euba.sk

SÚČASNÝ ROZVOJ ISLAMSKÉHO BANKOVNÍCTVA VO SVETE A JEHO VPLYV NA KRAJINY SNŠ¹

CONTEMPORARY DEVELOPMENT OF ISLAMIC BANKING IN THE WORLD AND ITS IMPACT ON THE CIS COUNTRIES

Lubomír Čech

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lubomir.cech@euba.sk

Článok je venovaný problematike rozvoja islamského bankovníctva vo svete a vyhliadkam jeho rozvoja v krajinách SNŠ v kontexte nových výziev globalizácie. Na pozadí trendov vývoja najvýznamnejších prúdov islamského bankovníctva približuje dynamiku tohto procesu v krajinách Spoločenstva nezávislých štátov s jeho pozitívnymi aj negatívnymi konotáciami. Poukazuje na hlavné prekážky fungovania islamských bánk v právnej oblasti a nedostatočnú mieru vedeckého spracovania týchto problémov pre budúci praktický vývoj.

Kľúčové slová: islamské bankovníctvo, alternatívne finančné modely, islamské finančné inštitúcie

The article is dedicated to the issues of Islamic banking development in the world with an outlook of its development in the CIS countries in the context of new globalization challenges. In the background of the development trends of the most significant streams of Islamic banking, it emphasises the dynamism of this process in the Community of Independent States with its positive and negative connotations. It points at main obstacles of Islamic banks functioning in the legal area as well as insufficient level of scientific processing of these problems for the future practical development.

Key words: Islamic banking, alternative financial models, Islamic financial institutions

JEL: G15, F33, F65

Úvod

Súčasný svetový finančný systém zaznamenal v posledných desaťročiach významný rozvoj islamského financovania. V odbornej literatúre je táto skutočnosť prijímaná ako pozitívum, ktoré prispieva ku vzniku nových finančných nástrojov, k zvýšeniu konkurencie a v dôsledku toho k efektívnejšej alokácii kapitálu v ekonomike. Tento rozvoj zaznamenávame najmä v poslednej dekáde nového milénia, a to nielen v moslimských štátoch Blízkeho východu a juhovýchodnej Ázie. Medzi odborníkmi nie je jednotný názor na to, či zásady islamského finančného systému sú, alebo nie sú v rozpore s bankovými zákonmi krajín, ktoré historicky nevyznávali islam. Napriek tomu aj v týchto krajinách zaznamenávame viac ako 5 percent všetkých islamských aktív.²

Hlavné faktory rastu vyplývajú zo špecifik konkrétnej krajiny. V krajinách s prevažne moslimským obyvateľstvom je hlavnou hybnou silou jeho dopyt po islamských finančných produktoch, chýbajúcich v ponuke tradičných finančných služieb. Pre ďalšie krajiny, ako

¹ Článok bol napísaný v rámci projektu VEGA 1/0490/19 – Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

² BARMIN, J. (2015): Alternativnaja finansovaja sistema v period krizisa: Rossiya i islamskij banking. 10. 08. 2015.

Spojené kráľovstvo, Francúzsko, Nemecko a USA, je jedným z hlavných dôvodov vzniku tohto odvetvia záujem o investície z arabských krajín bohatých na ropu. Islamský finančný sektor zaznamenal od globálnej krízy v roku 2008 rýchlejšiu rast v porovnaní s tradičným finančnými inštitúciami, ktoré vznikli a vyvíjali sa mimo islamského sveta.

V súčasnej dobe sa liberalizácia islamského finančného trhu uskutočnila na rôznom stupni v USA, Veľkej Británii, Francúzsku, Nemecku, Japonsku, Austrálii a ďalších krajinách (počnúc zavedením islamských indexov cenných papierov a končiac novelami právnych predpisov a vydávaním príslušných právnych aktov regulujúcich toto odvetvie). Islamský finančný priemysel je jedným z najvýznamnejších a najrýchlejšie rastúcich na svete. Za posledných desať rokov rástla jeho ročná aktíva 15 – 20 percentným tempom.

Zástancovia islamského finančnictva zdôrazňujú, že jeho vývoj prispieva k rozvoju finančného systému krajiny ako celku, ktorý nielen otvára nové prístupy na finančný trh pre ekonomické subjekty, ale tiež vedie k prechodu viacerých klientov z tradičných finančných služieb na islamské v dôsledku rozšírenia ich rozsahu. To prispieva k rozvoju konkurencie na finančnom trhu a k efektívnejšej alokácii kapitálu v ekonomike.

Ziskovosť dvadsiatich najlepších islamských bánk sa pohybuje od 12,5 do 15 percent. V začiatkoch rozvoja islamského bankovníctva, veľké finančné inštitúcie ako JP Morgan, Barclays plc, Bank of America a ďalší, začali využívať jeho dcérske štruktúry na využitie voľných finančných prostriedkov z krajín Perzského zálivu. Tento spôsob si vybrali veľké finančné inštitúcie z dôvodu stability samotného systému, ako aj ekonomickej a politickej spoľahlivosti islamských centier, ako sú Londýn, Malajzia a Dubaj.³

Medzi ruskými finančnými expertmi prevláda názor, že vývoj islamských financií v Ruskej federácii a krajinách SNŠ pritiahne do ruskej ekonomiky doteraz nevyužitú prostriedky moslimov, ktorí žijú v krajine. Sú toho názoru, že sa otvára možnosť aj pre zahraničné investície z krajín Stredného východu a juhovýchodnej Ázie, ktoré posilnia zdravú konkurenciu v rámci finančných trhov.⁴

1 Islamské bankovníctvo vo svete

Podľa údajov Islamic Finance Development Report z roku 2018 dosiahli aktíva islamského finančného sektora v roku 2017 celkovú hodnotu 2,44 bil. amerických dolárov (v roku 2003 to bolo 200 miliárd dolárov).⁵ V súčasnosti funguje okolo 1 400 islamských finančných inštitúcií v 80 krajinách sveta. Podľa Medzinárodného menového fondu dosiahol tento bankový sektor za posledné desaťročie lepšie výsledky ako bežné banky. Očakáva sa, že v nasledujúcich rokoch bude tento segment naďalej posilňovať. Finančné aktíva v súlade s islamským právom *šari`a* majú dosiahnuť v roku 2023 hodnotu 3,8 bil. amerických dolárov amerických dolárov, čo znamená 10 percentný priemerný ročný nárast. Napriek tomu je toto odvetvie v globálnom meradle stále malé a predstavuje iba jedno percento globálnych finančných aktív. Väčšina z nich sa nachádza iba v siedmich krajinách Rady pre spoluprácu v Perzskom zálive (GCC), ako aj v Iráne a Malajzii.⁶

Islamské bankovníctvo môžeme rozdeliť na trhy rozvinuté, rozvíjajúce sa a nerozvinuté. *Prvá skupina* zahŕňa väčšinu krajín Rady pre spoluprácu Perzského zálivu (GCC) a Malajziu. Aktíva v súlade s právom *šari`a* tvoria významnú časť celkových bankových aktív krajín GCC. Zatiaľ čo v regióne Blízkeho východu a severnej Afriky (MENA) predstavujú aktíva islamského bankovníctva 14 percent celkových bankových aktív,

³ Problemy vnedrenija islamskovo bankinga v Rossiji (2015), 05.05.2015.

⁴ Pismo Asociacii rossijskich bankov ot 8 avgusta 2014 g. N A-02/5-488 „Ob islamskich principach finansirovanija.“

⁵ Islamic Finance Development Report (2018).

⁶ World Finance Islamic Finance Awards (2019), March 26, 2019.

v krajinách GCC trhový podiel islamského bankovníctva prekročil hranicu 25 percent. Islamské banky nadobudli v týchto krajinách systémový význam.

Islamské bankové aktíva krajín Perzského zálivu dosiahli hodnoty takmer 500 miliárd amerických dolárov, pričom prvenstvo patrí Saudskej Arábii so 49 percentným podielom, nasledujú Spojené arabské emiráty (19 percent), Kuvajt (16 percent), Katar (11 percent) a Bahrajn (5 percent). Islamské bankovníctvo v prvých troch menovaných krajinách tvorí minimálne 15 percent aktív bankového systému. V Bahrajne dosiahlo systémový 27 percentný podiel na aktívach v retailovom bankovníctve a 13 percentný podiel na aktívach v celkovom retailovom a veľkoobchodnom bankovníctve.⁷

Druhú skupinu tvoria krajiny ako Omán, Pakistan, Indonézia a Turecko – podiel aktív islamských bánk v týchto krajinách sa pohybuje od 2 do 10 percent, má však stúpajúcu tendenciu.

Do poslednej tretej skupiny patria nie celkom rozvinuté štruktúry islamského finančníctva v krajinách postsovietskej Strednej Ázie,⁸ Ruska a potenciálne aj Indie a Číny.

Globálny trh s islamskými financiami rastie v dôsledku silných investícií do tzv. sektorov *halal*,⁹ infraštruktúry a islamských dlhopisov *sukuk*,¹⁰ najmä prostredníctvom elektronických režimov vo všetkých produktoch a službách. Rýchlo narastá popularita mobilného bankovníctva, najmä medzi mladšími ľuďmi. Podľa spotrebiteľského prieskumu digitálneho bankovníctva narástol v roku 2018 počet bánk zameraných iba na digitálne služby, alebo bánk, ktoré nemajú fyzické pobočky. Tento trend dobiehajú aj islamské banky, ktoré založili dcérske spoločnosti, slúžiace iba na digitálne využitie, ako napríklad Meem v Gulf International Bank v Bahrajne a Saudskej Arábii a Albaraka Türk v Nemecku a ďalších európskych krajinách s početnými moslimskými komunitami.

O islamskom bankovníctve sa bežne hovorí, že má oproti konvenčnému bankovníctvu dve výhody. Prvá vychádza z toho, že islamské banky sú viazané na vyšší morálny štandard. Neprevezmú nezodpovedné množstvo rizika a nebudú vyplácať nadmerné bonusy svojim najlepším klientom. Druhá z toho, že príjmy pochádzajú z identifikovateľných aktív, nie z neprehľadných kombinácií derivátov a cenných papierov. Pretože islamské banky nemôžu zarábať peniaze úrokom, spoliehajú na väzby smerom na hmotné aktíva, ako sú napr. nehnuteľnosti a namiesto úrokov účtujú nájomné.¹¹

V rôznych krajinách po celom svete sú islamské bankové služby poskytované prostredníctvom samostatných bánk alebo „islamských okien“ tradičných bánk. Viaceré krajiny zaviedli zmiešaný model, kde fungujú nezávislé islamské banky aj „islamské okná“ tradičných bánk. Plnohodnotné islamské banky existujú v krajinách Perzského zálivu, ako aj v Pakistane, Bangladéši, Malajzii, Sudáne, Egypte, Kirgizsku, Kazachstane a Veľkej Británii.¹² Legislatíva Pakistanu, Sudánu a Iránu plnohodnotnú činnosť konvenčných bánk zakazuje. V týchto krajinách existujú nezávislé islamské banky a „islamské okná“ tradičných bánk. Vo zvyšku krajín islamského sveta existujú islamské banky paralelne s konvenčnými bankami.

V Iránskej islamskej republike sa požaduje, aby všetky bankové operácie boli postavené na princípoch islamského práva *šarí`a* v súlade s legislatívou, prijatou v roku 1983. Táto krajina rada vyhlasuje, že sa radí na prvé miesto medzi štátmi, ktorých bankové systémy

⁷ Global Islamic Finance Markets. Report 2019, March 20, 2019.

⁸ JUZA, P. (2020): Politické pohyby v Strednej Ázii, s. 5.

⁹ Sektor *halal* nie je len o zabíjaní zvierat v súlade s islamským právom, ale zahŕňa aj *halal* jedlo, *halal* životný štýl a dokonca aj *halal* služby. Z islamského hľadiska *halal* znamená legálne alebo povolené (pozn. autora).

¹⁰ *Sukuk* – často nepresne označovaný ako islamský dlhopis. Je súčasťou finančnej štruktúry, ktorá umožňuje participáciu veľkého množstva investorov (vrátane verejnosti) na financovaní kapitálovo náročných aktív a projektov (pozn. autora).

¹¹ Global Islamic Finance Markets. Report 2019, March 20, 2019.

¹² SHEIKH, M. A. (2014): Economics of Islam - A Comparative Study, s. 112-120.

musia fungovať v súlade s princípmi islamského práva *šari`a*.¹³ V súlade s iránskym zákonom o bankovej činnosti platí, že vo vzťahoch s ostatnými bankami Centrálna banka nesmie v žiadnom prípade vykonávať bankové operácie spojené s úžerníctvom v akejkol'vek forme. Rovnaké pravidlá platia aj pre ostatné inštitúcie vykonávajúce medzibankové transakcie. Podľa súčasnej legislatívy takéto operácie sa musia transformovať do formy alebo iného kontraktu, prípustného z hľadiska princípov *šari`a*.¹⁴

Pri bližšom skúmaní iránskej ekonomickej a finančnej politiky rámci projektu VEGA sme boli nútení konštatovať isté diskrepancie medzi vyhláseniami a realitou, ktoré zisťujeme najmä pri implikácii iránskeho modelu *tawhídnej* ekonomiky do praxe. Pre Irán nebolo jednoduché v súčasných podmienkach globalizovaného sveta dôsledne presadzovať túto zásadu božej jedinečnosti do reálnej ekonomiky.¹⁵

Myšlienka *tawhídu* znamená, že implementácia modelu *tawhídu* je nepredstaviteľná mimo islamského štátu, ktorý pôsobí v pozícii vodcu ekonomických princípov zhodných so *šari`ou*. Pokiaľ ide osobitne o islamský ekonomický model v najširšom slova zmysle, tak moslimskí právnici *sunnitského* smerovania považujú vytvorenie islamského štátu skôr za žiaduci základ, ale nie za predpoklad implementácie vyššie uvedených zásad. V praxi to znamená, že priaznivci modelu *tawhídu* sa musia pred uvedením svojich postulátov do praxe postarať o vytvorenie islamského štátu, v ktorom sú všetky sféry verejného života predmetom *šari`e*. Skúsenosti veľkého počtu moslimských a nemoslimských krajín s vytvorením samostatných islamských finančných inštitúcií v kontexte *tawhídnej* ekonomiky nie sú presvedčivé a dávajú dôvody na rozsiahle diskusie. Ukázalo sa, že ani islamské vedenie spoločnosti nemôže zaručiť úspech hospodárskeho modelu, ktorý je v súlade so *šari`ou*. Aj v štátoch s islamskou formou vlády platí, že politika môže poškodiť ekonomiku krajiny.

Domnievame sa, že uplatňovanie islamských ekonomických princípov v modernej iránskej ekonomike a bankovníctve nemôžeme jednoznačne charakterizovať ako tzv. iránsky kapitalizmus, podobne ako to robíme pri hodnotení tzv. konfuciánskeho kapitalizmu v Číne a v Japonsku. Islamský charakter hospodárstva v Iráne je podľa nášho názoru naďalej udržiavaný iba na deklaratívnej úrovni, ale v súčasnom systéme ekonomických vzťahov v krajine prakticky nenachádza svoje miesto. Za týchto okolností by sme očakávali od *ši`itských* ekonomických expertov, berúc do úvahy zmenenú hospodársku realitu, revíziu koncepcie islamskej ekonomiky v najširšom slova zmysle (t. j. nielen *tawhídneho* modelu, ktorý preukázal svoju obmedzenosť už v 80. rokoch). To sa však nestalo.¹⁶

Vyzerá to tak, že iránska skúsenosť s islamizáciou nielenže neposkytuje úplný obraz o islamskom finančnom systéme, ale zavádza nepripraveného čitateľa, pokiaľ ide o jeho skutočné možnosti a vyhliadky. Naše zistenia z praktickej realizácie reforiem iránskej ekonomiky a finančného sektora nás vedú k záveru, že islamský ekonomický model sa nepodarilo v krajine zaviesť.¹⁷

Z toho, čo bolo zatiaľ uvedené je zrejmé, že koncept plnohodnotného použitia islamského bankovníctva sa implementuje spravidla tam, kde väčšina obyvateľstva je moslimského vierovyznania a zákony umožňujú fungovanie islamských bank. Krajiny ako Malajzia, Spojené arabské emiráty, Spojené kráľovstvo, Kirgizsko, Kazachstan a Omán zmenili svoje právne predpisy, aby umožnili existenciu islamských bánk. V niektorých

¹³ V Saudskej Arábii, kde si konkurujú konvenčné a islamské banky, majú klienti možnosť výberu. Väčšinu majetku však vlastní islamské banky (pozn. autora).

¹⁴ MAMEDOVA, N. M. (2011): Opyt ekonomičeskogo razvitija Irana v uslovijach islamskogo upravlenija, 01. 07. 2011.

¹⁵ ČECH, E. – KUCHARČÍK, R. (2017): The Islamic Republic of Iran and its Efforts to Reintegrate into the Regional and Global Economic Structures, s. 8-12.

¹⁶ ČECH, E. (2020): Tawhídna ekonomika ako variant islamského ekonomického modelu v podmienkach Iránskej islamskej republiky, s. 83-91.

¹⁷ BEKKIN, R. I. (2010): Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost', s. 222-234.

krajinách legislatíva umožňuje existenciu iba nezávislých islamských bánk (spolu s konvenčnými) a islamské okná sú zakázané. Medzi také krajiny patrí napríklad Katar a Kazachstan. V prípadoch zákazu existencie „islamských okien“ sú tak banky nútené neregistrovať pobočky a zakladať nové banky alebo uskutočniť úplnú konverziu na islamskú.

Participačná banka (účastnícka banka) je špecifickou bankovou schémou pre sekulárne Turecko,¹⁸ kde legislatíva doposiaľ neakceptovala v textoch náboženské atribúty a výraz „islamská banka“ nebolo možné v zákone použiť.¹⁹ Účastnícke banky majú vytvorené externé a interné odborné poradenstvo práva *šari`a*, ktoré zabezpečujú islamské štandardy IFSB (Islamic Financial Services Board) a AAOIFI (Auditing Organisation for Islamic Financial Institutions), požadované pre plnohodnotné fungovanie islamských bánk. V minulých rokoch tvorili účastnícke banky asi 5 percentný podiel na bankovom sektore. Vláda má v úmysle do roku 2023 navýšiť tento podiel na viac ako 20 percent. V súčasnosti v krajine pôsobia viaceré účastnícke banky a pripravuje sa založenie štátnej účastníckej banky. Napríklad Ziraat Banka si otvorila svoju prvú pobočku v Istanbuli, ktorá bude pracovať podľa princípov islamského bankovníctva. Turecký prezident R. T. Erdogan vyzval ďalšie štátne banky (Vakifbank a Halk Bank), aby nasledovali príklad banky Ziraat. Turecký prezident požaduje, aby štátne banky zvýšili podiel islamského bankového sektora v krajine a z Istanbulu sa tak postupne stalo dôležité centrum islamských financií v regióne a vo svete.²⁰

Pod pojmom „islamské okno“ (Islamic window) rozumieme pobočku bežnej konvenčnej banky, fungujúcej v súlade s požiadavkami práva *šari`a*. Aktíva islamských pobočiek bežnej banky sa nesmú zmiešavať, sú spravované a regulované osobitne. Veľké nadnárodné banky ako Bank of America, Barclays, BNP Paribas, Citibank, JP Morgan Chase, HSBC a ďalšie dnes bežne využívajú „islamské okná“ vo svojej činnosti a otvárajú takéto okná v islamských i v západných krajinách.

2 Nástroje regulácie činností islamských bánk

V súčasnosti považujú centrálné banky mnohých krajín islamský bankový systém za jednu z perspektívnych oblastí svojho rozvoja. Za týmto účelom vytvárajú špecializované útvary pre dohľad a reguláciu.²¹ Koordinácia činností islamských bánk predpokladá nielen účasť štátu v rámci tvorby a regulácie všeobecných právnych predpisov, ale aj dohľad nad dodržiavaním princípov *šari`e*, vrátane regulácie na medzinárodnej úrovni.

Hlavnú úlohu pri rozvoji a regulácii islamských bánk na medzinárodnej úrovni zohrávajú:

- Islamská rozvojová banka (IDB, IDV);
- Účtovná a audítorská organizácia pre islamské finančné inštitúcie (AAOIFI);
- Medzinárodná generálna rada islamských bánk a finančných inštitúcií (CIBAFI);
- Rada pre islamské finančné služby (IFSB).

Sídlo Islamskej rozvojovej banky sa nachádza v Saudskej Arábii v Džidde. V roku 1997 bolo otvorené jej zastúpenie v Alma-Ata (Kazachstan), ktoré slúži ako spojovací článok medzi členskými krajinami banky a republikami Strednej Ázie. Inštitúcia má zástupcov v 14 krajinách vrátane Uzbekistanu a Azerbajdžanu.

Účtovná a audítorská organizácia pre Islamské finančné inštitúcie, založená v roku 1991, má 200 členov z viac ako 40 krajín sveta. Táto nezisková organizácia zavádza účtovné,

¹⁸ V súvislosti s politickými zmenami v krajine za ostaných päť rokov je otázne, či ešte spojenie sekulárne Turecko budeme môcť používať (pozn. autora).

¹⁹ DINÇ, Y. (2019): Islamic Finance Report: Focus on Turkey 2019, s. 22-27.

²⁰ SMIRNOV, F. (2015): First Islamic branch of the Turkish Bank opened in Istanbul. <https://ria.ru/religion/20150529/1067188657.html>

²¹ ČECH, L. – KRUPOVÁ, K. (2020): Limity islamského ekonomického modelu pri vymedzení jeho miesta vo svetovej ekonomike, s. 97-114.

auditorské a regulačné štandardy pre islamské finančné inštitúcie, štandardy *šari`a* a výpočet pomeru kapitálovej primeranosti pre islamské banky. Štandardy AAOIFI majú poradný charakter, existujú však krajiny, v ktorých ich musia islamské banky striktné dodržiavať.

Medzinárodná generálna rada islamských bánk a finančných inštitúcií bola založená v roku 2001 a je registrovaná v Maname (Bahrajn). Členstvo rady tvorí 130 islamských bánk a finančných inštitúcií zo 40 krajín, vrátane islamských komerčných a konvenčných bánk, finančných inštitúcií s islamským oknom a islamských fondov a poisťovacích spoločností (*takaful*).

Rada pre islamské finančné služby (Islamic Financial Services Board) je medzinárodná organizácia, zaoberajúca sa vydávaním štandardov (vydala 16 štandardov). Vychádzajú z dokumentov Bazilejského výboru pre bankovú reguláciu a dohľad. Rada islamských finančných služieb bola založená v roku 2002 v Malajzii. Jeho účelom je zjednotiť finančné orgány krajín, ktoré majú prvky islamského bankového systému, s cieľom zabezpečiť jeho stabilitu. IFSB má 57 riadnych členov a asi 130 pozorovateľov.²²

3 Islamské bankovníctvo v západných krajinách – príklad Veľkej Británie

Islamský bankový systém je fenomén, ktorý nie je charakteristický iba pre krajiny islamského sveta. Vo Veľkej Británii sa na základe štúdie pracovnej skupiny pre islamské financie, ktorú v roku 2001 založila Bank of England s cieľom preskúmať prekážky v rozvoji tohto odvetvia, uskutočnili zmeny vo finančných právnych predpisoch, aby sa zabránilo dvojitému zdaneniu pri islamských hypotekárnych transakciách. Neskôr boli nariadenia zmenené a doplnené s cieľom legalizovať ďalšie islamské finančné nástroje a vytvoriť pre ne rovnaké daňové podmienky, ako pre podobné tradičné nástroje bežných bánk.²³

Tento aspekt významne prispel tiež k tomu, že také veľké medzinárodné finančné inštitúcie ako Citibank, Deutsche Bank a HSBC mali zastúpenie na Strednom východe a v juhovýchodnej Ázii, študovali skúsenosti a potrebu islamských finančných služieb a v ich poskytovaní nevideli nič mimoriadne. Spojené kráľovstvo patrí k najväčším trhom v Európe a je jedným zo svetových lídrov v oblasti rozvoja islamských financií. Krajina, ktorá je jedným z globálnych finančných centier, deklaruje svoje ambície stať sa tiež svetovým centrom islamského financovania. Snaží sa túto úlohu odňať Malajzii, ktorá vedie v získavaní islamských finančných zdrojov z krajín Perzského zálivu. Situáciu v tomto zmysle zrejme do istej miery ovplyvní odchod Veľkej Británie zo štruktúr Európskej únie.

V súčasnosti existujú v Británii viac ako dve desiatky bánk (z toho 6 plnohodnotných islamských bánk) s objemom islamských finančných aktív viac ako 19 miliárd dolárov a na Londýnskej burze cenných papierov bolo uskutočnených 50 transakcií prostredníctvom islamských investičných cenných papierov v celkovej hodnote 35 miliárd dolárov.²⁴ V roku 2014 vydalo Spojené kráľovstvo prvé islamské obligácie v nominálnej hodnote 200 miliónov libier a ich prostredníctvom získali 2,3 miliardy libier, čo bolo desaťkrát viac ako objem vložených obligácií.²⁵

4 Islamské finančníctvo v krajinách SNŠ v ostatných rokoch

K rozvoju islamského financovania došlo aj v niektorých krajinách SNŠ. Päť z jedenástich krajín SNŠ aktívne rozvíja právny rámec pre reguláciu islamských financií – Rusko, Azerbajdžan, Kazachstan, Kirgizsko, Tadžikistan.²⁶ Vlády Kazachstanu a Kirgizska, vidiac perspektívu tohto finančného segmentu, prispôbili svoje právne predpisy

²² GABBASOV, R. R. (2014): Regulirovanije dejatel'nosti islamskich bankov, s. 27.

²³ Tamtiež, s. 26-27.

²⁴ ČOKAJEV, B. (2015): Islamskije financy: vozmožnosti dlja rossijskoj ekonomiki, s. 106-107.

²⁵ VTB-Lizing chočet vypustiť islamskije obligaciji na 200 mln dollarov, 23. 04. 2010.

²⁶ Počemu v Central'noj Aziji nerazvivajutsja islamskije financy? 22. 11. 2016.

požiadavkám islamského financovania.²⁷ Vďaka tomu boli založené plnohodnotné islamské banky: pobočka banky Al-Hilal v Astane a EcoIslamic-Bank v Biškeku.

V **Kazachstane** dochádza k rozvoju islamského finančníctva v súvislosti s finančnou a hospodárskou krízou z roku 2007, keď v rámci Národnej banky Kazachstanu vzniklo Regionálne finančné centrum v Alma-Ate. V roku 2009 bol prijatý zákon „O zmene a doplnení niektorých legislatívnych aktov Kazašskej republiky o organizácii a činnosti islamských bánk a organizácii islamských financií“ a v roku 2012 Národná banka Kazachstanu vypracovala a schválila plán rozvoja islamského financovania až do roku 2020.

V marci 2010 bola v republike zaregistrovaná prvá islamská banka – Al-Hilal. Kazašská pobočka banky Al-Hilal Bank (domovská krajina banky je v emiráte Abú Zabí) je plnohodnotnou islamskou bankou, poskytuje však iba služby podnikového financovania. Islamské banky v Kazachstane znamenali nový zdroj príjmov pre vládu krajiny, ktorý prilákal nové typy investorov. Kazachstan má ambíciu stať sa regionálnym centrom pre islamské financie do roku 2025. Aj keď súčasný podiel islamských finančných aktív je výrazne pod úrovňou 1 percenta finančného systému krajiny, Kazachstan sa ho v nasledujúcich piatich rokoch snaží zvýšiť až na 3 percentá.

Kirgizsko má vytvorený základný právny rámec a vypracovalo pokyny, ktoré upravujú činnosť islamských finančných organizácií. Praktická implementácia sa začala pilotným projektom EcoIslamic Bank. V republike pôsobí veľa islamských mikrofinančných organizácií.

V **Tadžikistane** sa osobitný zákon o islamskom bankovníctve vyvíja vďaka úsiliu Národnej banky Tadžikistanu a špeciálnej komisie, v ktorej sú zástupcovia viacerých ministerstiev a ďalších štátnych orgánov. Medzi Islamskou rozvojovou bankou a Národnou bankou Tadžikistanu bolo podpísané Memorandum o porozumení a bol vytvorený právny základ pre rozvoj islamských financií (za účasti významnej malajzijskej finančnej spoločnosti Nicolas).

Azerbajdžan aktívne rozširuje spoluprácu s Islamskou rozvojovou bankou za účelom implikácie islamskej finančnej legislatívy. Tento projekt sa uskutočňuje pod dohľadom Medzinárodnej banky Azerbajdžanu (IBA). Založenie spoločnej investičnej spoločnosti v krajine na princípoch *šari`e* bolo oznámené na investičnej konferencii Islamskej rozvojovej banky v Baku 8. – 9. novembra 2006. V auguste 2007 bolo podpísané Memorandum o porozumení o tejto otázke.

Zatiaľ bola v krajine založená jedna spoločná spoločnosť s Islamskou rozvojovou bankou – Kaspická medzinárodná investičná spoločnosť. Azerbajdžan má v tejto spoločnosti 25 percentný podiel a Islamská rozvojová banka 75 percentný podiel. Tento projekt deklaruje dva ciele – zabezpečenie prílevu investícií do Azerbajdžanu a vstup miestnych spoločností na medzinárodný trh. Má tiež umožniť investovať do spoločností mimo ropného sektora zaoberajúcich sa tradičným financovaním, do bankovníctva a poisťovníctva, s výnimkou projektov, ktoré nespĺňajú princípy islamského práva *šari`a*.

Zatiaľ iba jedna malá azerbajdžanská banka, Kovsarbank, sa pokúsila ponúknuť kompletnú ponuku islamských bankových služieb. V januári 2011 však Centrálna banka Azerbajdžanskej republiky odobrala tejto inštitúcii licenciu z dôvodu porušenia právnych noriem.²⁸ Medzinárodná banka Azerbajdžanu otvorila špecializované oddelenie poskytujúce obmedzenú škálu produktov islamského bankovníctva, čo naznačuje postupné posilňovanie úlohy islamu v azerbajdžanskej spoločnosti. Takisto niekoľko miestnych bánk už tieto produkty poskytuje, ale krajina zatiaľ nemá regulačný právny rámec na poskytovanie celej škály islamských bankových služieb.

²⁷ ČECH, L. (2019): Možnosti a limity islamu v politickom živote postsovietskej Strednej Ázie, s. 159-177.

²⁸ MAMEDOV, Z. F. (2013): Problemy razvitija islamskovo bankinga v Azerbajdžane, s. 58-60.

Medzi ďalšie bankové subjekty, ktoré v krajine ponúkajú islamské finančné služby patrí napr. banka Nikoil, ktorá začala ponúkať svojim klientom novú službu: bezúročnú investíciu do obchodných spoločností pôsobiacich podľa práva *šari`a*. Takisto Amrakhbank oznámila plány na poskytovanie finančných produktov, ktoré sú v súlade s moslimským právom. Konkrétne časti balíku akcií, ktorý patrí Medzinárodnej investičnej banke z Bahrajnu. Cieľom tohto kroku je posilnenie islamského bankovníctva v Azerbajdžane a susedných regiónoch. Okrem toho ruská pobočka Medzinárodnej banky Azerbajdžanu „IBA-Moskva“ plánuje otvoriť „islamské okno“.

V Azerbajdžane existuje celý rad leasingových spoločností (Ansar Leasing, Joint Leasing), ktoré takisto poskytujú služby, ktoré sú v súlade so zákonom *šari`a*. Hlavnou prekážkou rozvoja islamského bankovníctva v krajine je nedostatočná legislatíva v tejto oblasti. Je viac ako pravdepodobné, že v blízkej budúcnosti sa bude pracovať na odstránení tohto nedostatku. Islamská rozvojová banka je v tomto pripravená pomôcť Azerbajdžanu, ktorá sa podujala z vlastných zdrojov financovať služby konzultantov.

Legislatívna regulácia islamských financií rozšíri možnosti bánk a spoločností poskytujúcich príslušné služby v krajine a zatriktívni Azerbajdžan pre islamských investorov. Ďalšou prekážkou rozvoja islamského finančného systému v Azerbajdžane je nedostatok potrebnej regulačnej štruktúry, ktorá by bankovým, daňovým a colným systémom, fungujúcim pod hlavičkou občianskeho zákonníka republiky, umožňovala využívať islamské finančné nástroje. Zákony krajiny navyše ešte neobsahujú pojmy „islamská finančná inštitúcia“ alebo „banka fungujúca v súlade s princípmi *šari`e*“, ako aj množstvo ďalších definícií týkajúcich sa tohto typu bankovníctva.

Islamské financovanie je v **Ruskej federácii** oveľa menej rozvinuté ako v spomínaných krajinách. Ruskí odborníci považujú za veľmi dôležité, aby v rámci rozvoja tohto odvetvia fungovala aj jeho regulácia. Na jednej strane je v krajine značná časť moslimov, ktorí odmietajú tradičné finančné služby, ktoré nie sú založené na náboženských princípoch a vytvárajú tak potrebu poskytovať tejto časti obyvateľstva alternatívne finančné služby. Na druhej strane súčasný stav ekonomiky krajiny, ako aj vonkajšia ekonomická situácia spojená s odlivom kapitálu z ruských trhov, diktujú potrebu hľadania nových zdrojov ekonomického rozvoja.

Jedným zo spôsobov, ako zlepšiť existujúcu ekonomickú situáciu, je prilákať zahraničné investície z Blízkeho východu a ďalších moslimských krajín vytvorením podmienok pre fungovanie podnikania v súlade s náboženskými postojmi potenciálnych investorov. V súvislosti s najnovšími udalosťami, ktoré priamo ovplyvnili hospodárske vzťahy medzi Ruskom a západnými krajinami, je táto otázka obzvlášť aktuálna. Preto sa objavuje čoraz viac podnetov na rozvoj islamského financovania, ako spôsobu prilákania zahraničného kapitálu na ruské trhy.²⁹

Úvahy o potrebe zaviesť islamské bankovníctvo v Rusku vznikli počas finančnej krízy v roku 2008, keď banky, ktoré čelili nedostatku likvidity, začali hľadať alternatívne zdroje financovania. Prvou ruskou bankou, ktorá uvažovala o vydaní *sukuk*,³⁰ bola VTB banka.³¹ Plánovala vydať takéto dlhopisy za 200 miliónov dolárov v roku 2009 spoločne s kuvajtským

²⁹ DANILOV, J. A. – JANDIJEV, M. I. (2016): Perspektivy razvitiya industriji „islamskich“ finansov v Rossijskoj Federacii. Osnovnyje prepjatstva i predloženija po ich preodeleniju. s. 38.

³⁰ *Sukuk* – dlhopisy, ktoré sú štruktúrované v súlade s požiadavkami islamského práva (pozn. autora).

³¹ VTB je štátom kontrolovaná ruská banka. Jej najväčším akcionárom je Centrálna banka Ruskej federácie s podielom 99,9 %. Sídlo spoločnosti sa nachádza v Moskve. Banka bola založená ako Vneštorgbank (v ruskom jazyku ВнешТоргБанк, банк внешней торговли – banka pre zahraničný obchod) v októbri 1990 pre účely obstarávanie zahranično-ekonomických kontaktov Ruskej federácie. Podľa rebríčka renomovaného časopisu The Banker patrí VTB medzi 1000 najväčších bánk sveta. Podľa výšky svojich aktív sa radí na 2. miesto v Rusku. VTB je významným zdrojom úverov popredných ruských firiem a má silné postavenie aj na retailovom trhu (pozn. autora).

finančným subjektom, ale k realizácii tohto zámeru nakoniec nedošlo kvôli zložitosti regulačných noriem. Prvou ruskou úverovou inštitúciou, ktorá dokázala získať prostriedky prostredníctvom islamského bankovníctva, bola tatárska AK Bars Bank. V roku 2011 získala 60 miliónov dolárov a o tri roky neskôr (2014) 100 miliónov dolárov prostredníctvom investorov z Blízkeho východu. Okrem toho otvorila „islamské okno“ v baškirskej pobočke nižnonovgorodskej Ellips-Bank.

Ruské banky sa k myšlienke legalizácie islamského bankovníctva v krajine vrátili po zavedení ekonomických sankcií zo strany Západu, ktoré znemožnili veľkým ruským spoločnostiam pôžičky zo západných krajín. V auguste 2014 Asociácia ruských bánk navrhla prijať federálny zákon o islamskom bankovníctve, ktorý by upravoval činnosť zahraničných úverových inštitúcií v Rusku. Bola tiež predložená myšlienka usporiadať v rámci štruktúry Centrálnej banky Ruskej federácie výbor, ktorý by reguloval činnosť islamských bankových inštitúcií v Rusku a ich fungovanie podľa práva *šari`a*.

Odborníci sa domnievajú, že päť rokov po legalizácii môže islamské bankovníctvo tvoriť až 5 percent z celkového finančného trhu v Rusku. V ostatných rokoch oznámilo niekoľko islamských bánk oznámilo svoj zámer otvoriť pobočky v Rusku. Medzi nimi sú Al Baraka (Bahrajn), Al Shamal (Sudán), Al Hilal (Spojené arabské emiráty) a popredné banky z Malajzie. Sergej Glazjev, poradca ruského prezidenta, viackrát vyslovil potrebu podpory islamského finančného systému s tým, že Rusko zaháji pilotný program islamského bankovníctva v Tatarstane.³² Možnosť vytvorenia tohto pilotného projektu potvrdil aj poradca premiéra Tatarstanu Linar Jakupov: „Tatarstan sa evidentne výrazne posunul oproti ostatným regiónom v oblasti využívania islamského finančnictva. Infraštruktúra islamského finančnictva v republike v súčasnosti zahŕňa Fond rozvoja islamského obchodu a financií (IBFD Fund), Tatársku medzinárodnú investičnú spoločnosť (TMIK), Euroázijskú lízingovú spoločnosť (EALK), AK Bars Bank, finančný dom Amal, poisťovňu Alliance Life a niekoľko ďalších poisťovacích spoločností, zastrešených inými organizáciami. Súčasťou vzdelávacej platformy bude Ruské centrum pre islamskú ekonomiku a financie (RFI). Môžeme povedať, že v Tatarstane sa vytvárajú základy islamského finančného systému a môže byť jeho pilotnou platformou pre celú Ruskú federáciu.“³³

Neočakávaným spojencom islamského bankového systému sa stala Ruská pravoslávna cirkev, ktorá vyjadrila podporu alternatívnym finančným systémom v Rusku a uviedla, že spolupracuje s ruským parlamentom na vývoji bezúročného finančného systému.

Nové prístupy sú však konfrontované s celým radom vážnych problémov. Medzi hlavné faktory, ktoré negatívne ovplyvňujú vývoj islamského bankovníctva v Rusku môžeme zaradiť:

- nedostatočnú informovanosť obyvateľov krajiny o metódach, mechanizmoch, výhodách islamských bankových operácií a s tým spojený nízky dopyt po týchto službách;
- prítomnosť rizík vo finančných operáciách, vyplývajúcich z neznalosti a právnej implikácie zásad *šari`e*;
- chýbajúcu infraštruktúru islamskej ekonomiky, predovšetkým islamských finančných inštitúcií (bánk, investičných fondov, poisťovacích spoločností atď.) a zodpovedajúci akciový trh v Rusku;
- chýbajúce jednotné štandardy pre zostavovanie finančných výkazov a regulačný právny rámec pre islamské finančné inštitúcie;
- chýbajúce zručností v oblasti islamského financovania medzi zamestnancami finančných inštitúcií;
- nedostatok odborníkov na islamské právo *šari`a* v oblasti finančnictva;

³² GLAZJEV S. (2014): V Rossiji planirujut zapustiť pilotnyj projekt po islamskomu bankingu. In *islamnews.ru*, 18. 12. 2014.

³³ Tamtiež.

– chýbajúcu právnu reguláciu islamského bankovníctva v Ruskej federácii.

Na vyriešenie všetkých týchto problémov Asociácia ruských bánk navrhuje prijať federálny zákon „O islamských financiách“, vypracovať pokyny pre registráciu bankovej organizácie ako islamskej finančnej inštitúcie a zabezpečiť licencovanie týchto inštitúcií príslušným právnym aktom Centrálny banky Ruskej federácie.

Reflexia zvýšeného záujmu o posudzovanú problematiku vedie k potrebe vyriešenia dvoch základných problémov. Po prvé – vytvorenie vhodného právneho rámca, po druhé – formovanie vzdelávacieho systému v tejto oblasti. Nebolo by nič horšie než situácia, že do islamského bankovníctva sa zapoja nepripravení ľudia.

Záver

Hnacím motorom rozvoja islamského financovania v súčasnosti sú Saudská Arábia a Malajzia. Zaznamenali sme zvyšujúcu sa angažovanosť Turecka a Indonézie. Turecko sa usiluje o to, aby islamské bankovníctvo malo do roku 2023 15-percentný podiel na trhu bankových služieb. V tomto zmysle vyslovujeme pochybnosti o reálnosti naplnenia tohto zámeru, pretože rovnako ako v Iránskej islamskej republike, súčasný pokles cien ropy a úroveň dočasne voľnej likvidity ovplyvňujú schopnosť islamských bánk konkurovať tradičným bankám na západných finančných trhoch. Skúsenosti z rôznych krajín ukazujú, že neexistuje jednotný spôsob, ktorý by dával univerzálny návod, ako postupovať v otázkach islamského finančníctva.

Krajiny SNŠ postupujú tak, že vychádzajú zo skúseností iných krajín a pracujú na vlastnom prístupe k problému. Jednou z koncepčných otázok je, či by sa mala finančná inštitúcia fungujúca podľa islamských metód nazývať islamská. Napríklad v Turecku sa tieto banky nazývajú participačné banky, v britských právnych predpisoch tiež neexistuje slovo „islamské“. Hlavným rozdielom medzi islamským financovaním a globálnym bankovým modelom je odmietnutie úrokov z pôžičiek. Zastávame rovnaký názor, ako väčšina expertov, že nejde o pomenovanie – názov, ale o princíp.

Nemenej dôležité bude venovať pozornosť zlepšeniu finančnej gramotnosti obyvateľstva a ochrane práv spotrebiteľov. Bohužiaľ, v mnohých krajinách SNŠ určitá časť populácie vníma, že islamské banky sú finančné organizácie, kde môžete získať bezúročnú pôžičku alebo nejaký druh pomoci. Klienti by však mali lepšie spoznať špecifiká islamského bankovníctva a pochopiť, akú dôležitú úlohu v ňom zohrávajú investičné vklady. V tejto súvislosti pomerne silno zarezovala u odborníkov myšlienka samostatnej islamskej rozvojovej banky pre krajiny SNŠ, ktorá by bola dobrým základom pre ďalšie hospodárske a finančné vzťahy v krajinách Spoločenstva.

Použitá literatúra:

1. BARMIN, J. (2015): Alternativnaja finansovaja sistema v period krizisa: Rossija i islamskij banking. [online]. In *russiancouncil.ru*, 10. avgusta 2015. [Citované 08. 09. 2020] Dostupné na internete: <<https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/alternativnaya-finansovaya-sistema-v-period-krizisa-rossiya/>>
2. BEKKIN, R. I. (2010): *Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost'*. Moskva: Izdatel'skij dom Mardžani, 2010. ISBN 978-5-903715-32-9.
3. ČECH, Ľ. – KUCHARČÍK, R. (2017): The Islamic Republic of Iran and its Efforts to Reintegrate into the Regional and Global Economic Structures. Registrovaný: Web of Science. In *Economic Annals-XXI: Research Journal*. Kiev: Institute of Society Transformation, 2017. ISSN 1728-6239, vol. 167, č. 9 – 10, s. 8. Registrovaný: Scopus.
4. ČECH, Ľ. (2019): Možnosti a limity islamu v politickom živote v postsovietskej Strednej Ázii. Registrovaný: Web of Science. In *Politické vedy: časopis pre*

- politológii, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá*. Banská Bystrica, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB: BELIANUM, 2019. ISSN 1335-2741, 2019, roč. 22, č. 1, s. 159-177.
5. ČECH, E. (2020): Tawhídna ekonomika ako variant islamského ekonomického modelu v podmienkach Iránskej islamskej republiky. In *Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2020*, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie 17. septembra 2020. Bratislava, Fakulta medzinárodných vzťahov EU v Bratislave: Vydavateľstvo EKONÓM, 2020, s. 83-91. ISSN 2585-9404.
 6. ČECH, Ľubomír – KRUPOVÁ, Kristína. Limity islamského ekonomického modelu pri vymedzení jeho miesta vo svetovej ekonomike. In *Medzinárodné vzťahy: vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, kultúrne a právne vzťahy*. Bratislava: Fakulta medzinárodných vzťahov EU v Bratislave, 2020. ISSN 1336-1562, 2020, roč. 18, č. 2, s. 97-114. VEGA 1/0490/19.
 7. ČOKAJEV, B. (2015): Islamskije financy: vozmožnosti dlja rossijskoj ekonomiki. Voprosy ekonomiky. In *Voprosy ekonomiky*, 2015, No. 6, s. 106-127.
 8. DANILOV, J. A. – JANDIJEV, M. I. (2016): Perspektivy razvitija industriji „islamskich“ finansov v Rossijskoj Federacii. [online]. Osnovnyje prepjatstva i predloženija po ich preodeleniju. In *Rossijskaja akademija narodnovo chozjajstva i gosudarstvennoj služby pro prezidente Rossijskoj Federacii*. Moskva: 2016. 67 s. [Citované 28. 09. 2020] Dostupné na internete: <<ftp://ftp.repec.org/opt/ReDIF/RePEc/rnp/wpaper/2862.pdf>>
 9. DINÇ, Y. (2019): *Islamic Finance Report: Focus on Turkey 2019*. Istanbul: Sabahattin Zaim University 2019. ISBN 978-605-242-528-2.
 10. Finance Development Report 2018. [online]. In *worldfinance.com*. March 26, 2019. [Citované 29. 09. 2020] Dostupné na internete: <<https://www.worldfinance.com/awards/world-finance-islamic-finance-awards-2019>>
 11. GABBASOV, R. R. (2014): Regulirovanije dejateľnosti islamskich bankov. In *Bankovskoje delo*, 2014, č. 9, s. 25-29.
 12. GLAZJEV, S. (2014): V Rossiji planirujut zapustiť pilotnyj projekt po islamskomu bankingu. [Online]. In *islamnews.ru*. 18 Dekabrja 2014. [Citované 29. 09. 2020]. Dostupné na internete: <<http://www.islamnews.ru/news-444564.html>>
 13. Global Islamic Finance Markets. Report 2019. [online]. In *globenewswire.com*. March 20, 2019. [Citované 23. 09. 2020] Dostupné na internete: <<https://www.globenewswire.com/news-release/2019/03/20/1758003/0/en/Global-Islamic-Finance-Markets-Report-2019-Islamic-Banking-is-the-Largest-Sector-Contributing-to-71-or-USD-1-72-Trillion.html>>
 14. Islamic Finance Development Report 2018. [online]. In *iba.edu.pk*. [Citované 29. 09. 2020] Dostupné na internete: <<https://ceif.iba.edu.pk/pdf/Reuters-Islamic-finance-development-report2018.pdf>>
 15. JUZA, P. (2020): *Politické pohyby v Strednej Ázii*. Trnava: PeIn, 2020. 135 s. ISBN 978-80-972361-5-1.
 16. MAMEDOVA, N. M. (2011): Opyt ekonomičeskogo razvitija Irana v uslovijach islamskogo upravlenija. [online]. In *IRAN.ru*. 01 ijulja 2011. [Citované 20. 09. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.iran.ru/news/analytics/74431/font_color_red_Opyt_ekonomičeskogo_razvitija_Irana_v_uslovijah_islamskogo_upravleniya_font>
 17. MAMEDOV, Z. F. (2013): Problemy razvitija islamskovo bankinga v Azerbajdžane. In *Rossija i musulmanskij mir*. Moskva: INION RAN, 2013, s. 58-60.

18. Pismo Asociaciji rossijskich bankov ot 8 avgusta 2014 g. N A-02/5-488 „Ob islamskich principach finansirovanija“. [online]. In *garant.ru*. [Citované 19. 09. 2020] Dostupné na internete: <<http://base.garant.ru/70716632/>>
19. Počemu v Central'noj Aziji nerazvivajut sja islamskije finansy? [online]. In *network.org*. 22. 11. 2016. [Citované 19. 09. 2020]. Dostupné na internete: <<https://caa-network.org/archives/7964>>
20. Problemy vnedrenija islamskovo bankinga v Rossiji (2015). [online]. In *bankir.ru*. 05.05.2015. [Citované 12. 09. 2020] Dostupné na internete: <<https://bankir.ru/publikacii/20150505/problemy-vnedreniya-islamskogo-bankinga-v-rossii-10006375/>>
21. SHEIKH, M. A. (2014): *Economics of Islam - A Comparative Study*. Adam Publishers, 2014. 228 s.
22. SMIRNOV, F. (2015): First Islamic branch of the Turkish Bank opened in Istanbul. [online]. In *ria.ru*. [Citované 15. 09. 2020] Dostupné na internete: <<https://ria.ru/religion/20150529/1067188657.html>>
23. VTB-Lizing chočet vypustit' islamskije obligacii na 200 mln dollarov. [online]. In *banki.ru*. 23. 04. 2010. [Citované 20. 09. 2020] Dostupné na internete: <<https://www.banki.ru/news/lenta/?id=1908034>>
24. World Finance Islamic Finance Awards (2019). March 26, 2019. [online]. In *worldfinance.com*. [Citované 17. 09. 2020] Dostupné na internete: <<https://www.worldfinance.com/awards/world-finance-islamic-finance-awards-2019Islamic>>

Kontakt:

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: lubomir.cech@euba.sk

ZÁPADNÁ A ISLAMSKÁ PERSPEKTÍVA VNÍMANIA PEŇAZÍ¹

WESTERN AND ISLAMIC PERSPECTIVE ON THE PERCEPTION OF MONEY

Eva Jančíková^a – Anton Aufner^b– Reinhard Furtner^c

^aFakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: eva.jancikova@euba.sk

^{b,c}Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: 1719001129@fh-burgenland.at.
University of Applied Sciences Burgenland, Campus 1, 7000 Eisenstadt, Austria

Vnímanie peňazí v západných kultúrach sa po finančnej kríze v roku 2008 stalo predmetom záujmu psychológov, ktorí sa zaoberajú kognitívnou psychológiou. V západnej kultúre je vnímanie peňazí založené na individualistickom prístupe, na rozdiel od islamského vnímania peňazí, ktoré úzko súvisí s islamským náboženstvom. Cieľom nášho príspevku je analyzovať v dostupnej literatúre vnímanie peňazí v týchto dvoch veľmi rozdielnych kultúrach a definovať základné rozdiely medzi nimi. Pri výskume sme použili metódu analýzy a komparácie.

Kľúčové slová: peniaze, význam peňazí, peňažné perspektívy, islam

After the financial crisis in 2008, the perception of money in Western cultures has become the subject of interest for psychologists in cognitive psychology. In Western culture, the perception of money is based on an individualistic approach, in contrast to the Islamic perception of money, which is closely linked to the Islamic religion. The aim of our paper is to analyze in the available literature the perception of money in these two very different cultures and to define the basic differences between them. In the research we used the method of analysis and comparison

Key words: Money, Money attitude, Money perspectives, Islam, Shariah

JEL: D14, D91, G40

Úvod

Rast globalizácie ovplyvnil medzinárodný obchod a rozvoj a interdependenciu krajín na celom svete. Demografické zmeny, technologické inovácie, zmena podnebia a prístup k vedomostiam a informáciám sú ďalšími motormi zmien vo svetovom hospodárstve. Tieto rámcové podmienky ovplyvňujú rôzne náboženstvá a kultúry a, samozrejme, vytvárajú „duchovný“ rámec pre peniaze.

Globálna finančná kríza v roku 2008 ukázala nedostatky západného bankovníctva a mnohí ekonómovia si začali klásť otázku, či islamské bankovníctvo nemôže byť východiskom pred krízami vo finančnom sektore. Islamský bankový sektor môžeme jednoducho definovať ako *bezúročný bankový systém založený na princípoch islamského zákona (šaría)*.

Islam je jedným z najvýznamnejších svetových náboženstiev, ktoré má veľký význam a vplyv aj na vlády v jednotlivých krajinách. Regulácie vychádzajúce z islamu majú praktický význam pre každodenné použitie peňazí, najmä v súvislosti s podnikaním.

¹ Príspevok je spracovaný v rámci Projektu VEGA: 1/0490/19 Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

Sociálne systémy vo väčšine moslimských krajín vrátane základných hodnôt, etiky, správania a pod. vo všeobecnosti vychádzajú z Koránu. Princípy Koránu, výroky proroka Mohameda slúžia na usmernenie jednotlivcov pri vykonávaní ich každodenných činností.²

Tradičné islamské hodnoty dominujú v moslimskom spoločenskom systéme, ktorý nie je porovnateľný s inými kultúrami alebo vládnymi nástrojmi západne orientovaného sveta. Získanie nezávislosti v druhej polovici 20. storočia prinieslo rozvoj v rôznych oblastiach hospodárstva, napríklad vo výrobe a vývoze surovín a výrobkov, ale vo veľkej miere sa dotklo aj spoločenského a kultúrneho života.

Jednu štvrtinu svetovej populácie predstavujú veriaci, ktorí vyznávajú islam. Pokiaľ ide o hospodársky rozvoj, vidíme vo väčšine týchto štátov veľký rozdiel v úrovni HDP na obyvateľa v porovnaní s vyspelými krajinami. V posledných rokoch síce v niektorých moslimských krajinách došlo k pozitívnemu vývoju, aj vďaka nerastnému bohatstvu alebo technickému rozvoju, ale na druhej strane mnohé štáty hlavne na Strednom a Blízkom východe sú v posledných rokoch poznačené vojenskými konfliktami. Pre krajiny s prevažne moslimským obyvateľstvom je charakteristické prepojenie všetkých súčastí ekonomiky na Islam.

V našom príspevku sa zameriavame na analýzu vnímania peňazí, ktoré sú základom každého podnikania v modernej svetovej ekonomike. Cieľom nášho príspevku je analyzovať vnímanie peňazí v krajinách hlásiacich sa k západnej kultúre a v islamských krajinách a definovať rozdiely vo vnímaní peňazí medzi nimi.

1 Západné vnímanie peňazí v psychologickom kontexte

Peniaze sú predmetom záujmu hlavne ekonómov, ale okrem nich sa o peniaze zaujímajú aj historici, sociológovia, antropológovia a vzťahu k peniazom sa venujú aj psychológovia. Významný mysliteľ Georg Simmel sa zaoberal filozofiou peňazí a v roku 1900 vydal knihu s rovnakým názvom, v ktorej skúmal kultúrne a spoločenské základy hospodárskeho života. Na výmene tovarov a služieb ho nezaujímal ekonomická stránka, ale jej psychologický, sociálny a kultúrny rozmer. Simmel videl aj negatívnu stránku peňažného hospodárstva, keď už peniaze nefungujú len ako prostriedok výmeny, ale stávajú sa hodnotou samy osebe, stávajú sa „*Bohom našej doby*“.³

Podľa Kanta peniaze predstavujú výlučne mechanickú túžbu, ktorá je zbavená čohokoľvek duchovného. Peniaze sú len nástrojom na rast bohatstva, prostriedok jeho merania a hromadenia.⁴

Psychológovia sa začali otázkou peňazí vážnejšie zaoberať až v posledných dekádach, hlavne pod vplyvom finančnej krízy, ktorá priniesla výrazné zhoršenie mentálneho, emocionálneho a fyzického diskomfortu mnohých jedincov.⁵

Podľa mnohých autorov sa v súčasnosti peniaze javia ako hlavný zdroj anxiety, starostí a depresí. Psychológia peňazí sa dominantne spája s problémami ako sú kognície, motívy, emócie, osobnosť, vzťahy a vonkajšie správanie vo vzťahu k peniazom u jedinca alebo malých skupín. Z pohľadu západnej vývojovej psychológie sa počas procesu socializácie rozvíja individuálne vnímanie peňazí, ktoré vzniká v detstve a prenáša sa do dospelosti.^{6,7} Okrem skúseností, ktoré sme si osvojili v rámci sociálneho prostredia, zohráva

² ALLAM A. – AMER A. (2012): Building a knowledge-based economy in the Muslim world, s. 77.

³ CEDZO, R. (2011): Vzostup a filozofia peňazí – ako dejiny pomáhajú pochopiť prítomnosť.

⁴ ORECHOV, A. M. (2011): Kantova filozofia ekonomiky vo svetle súčasnej ekonomickej mentality.

⁵ MACKOVÁ, Z. (2015): Aktuálne otázky psychológie peňazí a finančnej psychológie, s. 73.

⁶ FAZLI, S. M. – HAYHOE, C. R. – GOH, L. A. (2006): Attitudes, values and belief towards money: Gender and working sector comparison, s. 121.

⁷ FURNHAM, A. – KIRKCALDY, B. D. – LYNN, R. (1994): National attitudes to competitiveness, money, and work among young people: First, second, and third world differences, s. 122.

vo vnímaní peňazí dôležitú úlohu naše profesionálne prostredie. Napríklad práca v investičnom bankovníctve je oveľa viac orientovaná na zarábanie peňazí ako práca v sociálnom alebo kultúrnom sektore. Preto naša profesionálna orientácia slúži ako hlavný zdroj pre rozvoj nášho vnímania peňazí.⁸

Na úvod by sme chceli poukázať na multidimenzionálny charakter vnímania peňazí. Vzťah k peniazom, podobne ako iné vzťahy, pokrýva spektrum pozitívnych (napr. láska) aj negatívnych emócií (napr. nedôvera).⁹

Ak niekto od ranného detstva cez školu a dospelosť internalizoval, že peniaze môžu byť použité na konzumáciu za účelom vyvolania pocitu šťastia, sú s peniazmi spojené predovšetkým pozitívne emócie. Novozískaný luxusný tovar sa môže prezentovať priateľom a rodine a získať tak u nich väčšiu prestíž a vyššiu akceptáciu vo svojom materiálne zameranom osobnom prostredí.

Na druhej strane môžu byť s peniazmi spojené aj negatívne emócie. Môže to platiť pre jednotlivcov, ktorí zažili v súvislosti s peniazmi pocity nedôvery alebo úzkosti. Možno už ich rodičia mali zlé skúsenosti so správou peňazí, napr. problémy s dlžobami, ktoré mohli viesť až k osobným bankrotom alebo mohli trpieť trvalým nedostatkom peňazí. Ďalej by sa mohlo stať, že dotknutá osoba v dospelosti má trvalý nedostatok peňazí alebo sa stala obeťou investičného podvodu. Výsledkom je, že tento jednotlivec môže mať tendenciu nevnímať peniaze ako pozitívny nástroj a nemusí si s nimi spájať pozitívne pocity.

Vo vedeckej literatúre môžeme nájsť tieto definície vnímania peňazí:

- Pre rôznych ľudí predstavujú peniaze rôzne aspekty. Spôsob, akým jednotlivec vníma peniaze, je z pohľadu pozorovateľa. Peniaze môžu ukazovať na postavenie alebo sa dajú použiť ako miera na porovnávanie. Jedna osoba to môže vnímať ako zlo a pre druhú osobu to môže znamenať úspech.¹⁰
- V kontexte stupnice peňažnej etiky (Money Ethic Scale – MES) možno vzťah ľudí k peniazom opísať ako individuálny referenčný rámec, v ktorom sa skúma každodenný život.¹¹
- Krueger opísal peniaze z psychologického hľadiska. Súčasťou jeho definície peňazí je definícia vnímania peňazí: Peniaze predstavujú emočne najvýznamnejší objekt súčasnosti. Za porovnateľne blízkeho konkurenta peňazí možno považovať iba jedlo alebo sex. Preto sú peniaze v našej myslí úzko spojené s rôznymi silnými pocitmi, významom a snahami.¹²
- Ľudia si peniaze spájajú s fantáziami, obavami a želaniami prostredníctvom integrovanej časti svojich postojov. Ďalej môžu byť peniaze spojené s deformáciami, popretím a impulzmi, ako aj s obranou proti impulzom.¹³
- Vnímanie peňazí ovplyvňuje správanie jednotlivca v otázkach peňazí. K vzťahu k peniazom okrem iného patrí aj spoločenské postavenie a osobná spokojnosť.¹⁴

Väčšina prezentovaných definícií sa zameriava na spájanie peňazí s rôznymi emóciami a účelmi. Rieši sa najmä individuálna perspektíva a subjektívny charakter vnímania peňazí. V niektorých definíciách sa zdôrazňuje význam vnímania peňazí pre finančné správanie a každodenný život.

Historický pohľad na vnímanie peňazí môžeme z vedeckého hľadiska zhrnúť takto:

⁸ LAU, S (1998): Money: What it means to children and adults, s. 300.

⁹ MEDINA, J. F. – SAEGERT, J. – GRESHAM, A. (1996): Comparison of Mexican-American and Anglo-American attitudes toward money, s. 127.

¹⁰ MC CLEELAND, D. C. (1967): Money as a motivator: Some research insights, s. 10.

¹¹ TANG, T. (1992): The meaning of money revised, s. 201.

¹² KRUEGER, D. W. (1986): Money, success, and success phobia, s. 3.

¹³ FURNHAM, A. – ARGYLE, M.: The psychology of money, s. 141.

¹⁴ TANEJA, R. M. (2012): Money attitude – an abridgement, s. 95.

Tabuľka 1: Historický pohľad na vedecké hľadisko vnímania peňazí

Historický pohľad na vedecké hľadisko vnímania peňazí	
Autor a rok príspevku	Príspevok
Price (1968)	Systém ekonomických hodnôt
Wernimont and Fitzpatrick (1972)	Škála merania so 40 adjektívnymi pármami, meraná na sedembodovej bipolárnej sémantickej diferenciálnej stupnici. Vytvoril sedem faktorov: zásadné zlyhanie, sociálna prijateľnosť, postoj pohrdnutia, morálne zlo, pohodlné zabezpečenie, sociálna neprijateľnosť a konzervatívne obchodné hodnoty
Goldberg and Lewis (1978)	Stanovenie štyroch hodnôt, ktoré poukazujú na význam peňazí: postavenie, rešpekt od ostatných, sloboda voľby, luxus času
Rubinstein (1981)	Prieskum peňazí a života
Yamauchi and Templer (1982)	Škála vzťahu k peniazom (MAS): 29-položková škála, ktorá zaznamenáva odpovede na 5-bodovej škále typu Likert, od silného súhlasu po výrazný nesúhlas. Vytvoril faktory: moc-prestíž, retenčný čas, nedôvera, kvalita a úzkosť
Furnham and Kirkcaldy and Furnham (1984, 1993)	Škála presvedčenia a správania sa k peniazom (MBBS): 60 vyhlásení o presvedčení na 7 stupňovej škále súhlasu a nesúhlasu
Forman (1987)	Škála zdravého rozumu Vygeneroval päť faktorov: míňanie, hazardný hráč, lovec výhod a magnát
Tang (1992, 1995)	Etická škála peňazí (MES): peniaze merané ako symbol úspechu, 30 položiek typu deklaratívneho vyhlásenia bolo v Tangovej plnohodnotnej škále a skrátená forma predchádzajúcej škály mala 12 položiek Vygeneroval šesť faktorov: dobro, zlo, úspech, úcta, rozpočet a sloboda
Prince (1993)	Použil sedem otázok na meranie dôvery k peniazom a päť otázok na meranie hodnoty peňazí
Mitchell et al. (1998)	Škála dôležitosti peňazí (MIS) Generuje sa sedem faktorov: dôležitosť hodnoty peňazí, osobná angažovanosť k peniazom, čas strávený premýšľaním nad finančnými záležitosťami, znalosťami finančných vecí, pohodlím pri prijímaní finančných rizík, zručnosťami v zaobchádzaní s peniazmi a peniazmi ako zdrojom moci a postavením

Prameň: TANEJA, R. M. (2012): Money attitude - anabridgement, s. 97.

Tabuľka 1 ukazuje vedecky najrelevantnejšie škály na meranie postojov k peniazom. Významnú pozornosť vo vedeckej komunite zaznamenali najmä škála vnímania peňazí (MAS – the Money Attitude Scale (MAS)),¹⁵ stupnica presvedčenia a správania sa k peniazoch

¹⁵ YAMAUCHI, K. T. – TEMPLER, D. J.: The development of a Money Attitude Scale, s. 522-528.

(MBBS – the Money Beliefs and Behaviour Scale),¹⁶ etická škála peňazí (MES – the Money Ethical Scale)¹⁷ a stupnica dôležitosti peňazí (MIS – the Money Importance Scale).

Všetky spomínané testy vnímania peňazí sa zameriavajú na viac či menej odlišné dimenzie. Zatiaľ čo škála vnímania peňazí (MAS) predstavuje všeobecnejšie zameraný pohľad na vnímanie peňazí, etická stupnica peňazí (MES) kladie dôraz na etické aspekty v kontexte vnímania peňazí.

2 Islamská perspektíva peňazí

„Takmer vo všetkých ekonomických teóriách sa peniaze posudzovali ako agregovaná makroekonomická jednotka ocenenia pri výmene tovaru a služieb, ktoré sa tiež považovali za makroekonomické subjekty. Peniaze v správnom množstve a ocenení by mali sledovať hodnotu tovarov a služieb.“¹⁸

Tieto definície môžeme považovať za všeobecné východiská pre pochopenie vnímania peňazí v islamskom svete. V islamskej ontológii sú peniaze, financie a reálna ekonomika vo veľmi úzkom kontexte s morálkou a etikou. Islamská perspektíva, ktorá sa líši od západného sveta a jeho psychologickéj perspektívy, je charakterizovaná v súrach Koránu.

2.1 Náboženstvo ako základ vnímania peňazí

Vo všetkých svetových náboženstvách hrajú peniaze dôležitú úlohu. Tri veľké svetové náboženstvá zdieľajú vnímanie peňazí, hlavne inštrukcie, ako s nimi narábať a čo s nimi robiť. V dnešnej modernej dobe vyvstáva otázka „*či sú peniaze a viera harmonizované?*“

Vzťah k zarábaniu peňazí a náboženstvo sú veľmi rozdielne. V kresťanstve nájdeme v biblii časti, ktoré riešia problém chudoby, známy je príbeh o tom, ako Ježiš vyhodil zmenárnika a obchodníka z chrámu.

Finančne pomáhať ostatným v rámci svojich možností, je všeobecnou zásadou, v rámci ktorej ide o pomáhanie ľuďom. Táto zásada určuje, že pokiaľ je v možnosti človeka pomáhať ostatným, bez ohľadu na aspekty ich pohlavia, náboženstva, národnosti a pod., mal by človek pomáhať. Je to aj všeobecná zásada odkazujúca ľuďom, že si majú navzájom pomáhať. Takáto pomoc je limitovaná možnosťami človeka, ktorý pomáha. Pod možnosťou sa nemusí chápať len finančné obmedzenie, ale aj iné faktory, ktoré pomáhajúci človek považuje za podstatné na poskytnutie pomoci, napr. fyzická záťaž, psychická záťaž, a pod.¹⁹

Islam sa v jednom zo svojich hlavných pilierov zameriava na poskytovanie podpory chudobným prostredníctvom tzv. *zakátu*, čo je druh dane, ktorý moslimovia používajú na prerozdelenie časti svojho bohatstva medzi chudobných.²⁰

V židovskom náboženstve takúto pomoc chudobným nenájdeme a v budhistickej viere sa cesta k spásu dá dosiahnuť iba prekonaním mriežky bohatstva. S výnimkou budhizmu, ktorý nestanovuje nijaké konkrétne pravidlá z hľadiska financií, mali všetky veľké svetové náboženstvá spoločné vnímanie peňazí, najmä zákaz úrokov.

Na základe tohto zákazu sa vyvinuli rôzne spôsoby nakladania s peniazmi. V kresťanskom náboženstve vydávajú knihy Mojžiša, napríklad číslo 2, 3 a 5, jasné pokyny, ktoré sa týkajú úrokov a boli pápežom inštitucionalizované v ranom stredoveku. Tento zákaz výnosu z úrokov bol namierený na židovskú komunitu, ktorá, aj keď im nebolo dovolené účtovať úroky od ľudí v ich vlastnej viere, smela poskytovať pôžičky s úrokmi nežidovským obyvateľom.

¹⁶ FURNHAM, A. (1984): Many sides of the coin: The psychology of money usage, s. 501-509.

¹⁷ TANG, T. (1992): The meaning of money revisited, s. 197-202.

¹⁸ CHOUDHURY, M. A. (2016): Micro-money, finance and real economy interrelationship in the framework of Islamic ontology of unity of knowledge and the world-system of social economy, s. 446

¹⁹ AL-SBENATY A. (2019): Islam podstata náboženstva, s. 33.

²⁰ KHAN, M. A. (2003): Islamic economics and finance: A glossary, s. 195.

Vyhýbať sa nepoctivým zárobkom znamená vyhýbať sa všetkému, čo by k ním viedlo. Ide predovšetkým o krádež, podvádzanie najmä v mierach a váhach, získavanie neoprávneného prospechu na úkor iných a pod. *Ribá* predstavuje (zjednodušene opísané) zarábanie peňazí peniazmi. To znamená, že peniaze sa považujú za platidlo a nie za nositeľov hodnôt, ktoré produkujú ďalšie peniaze (ďalšie hodnoty). Pojmom *ribá* sa v tomto zmysle chápe požičiavanie peňazí za úroky, úžera a pod.²¹

Korán má v tomto veľmi jednoznačné pravidlo, ktoré musí každý moslim dodržiavať, a to – prijímanie a akékoľvek rokovanie o úrokoch (*ribá*) sú zakázané. Tento zákon proti účtovaniu alebo poskytovaniu úrokov upravuje nielen zmluvy medzi moslimami, ale aj zmluvy medzi moslimami a nemoslimami. Napríklad v Koráne (2: 275) sa píše: „*Alah povolil obchod, ale zakázal ribu.*“

2.2 Základy islamského financovania

Pojem islamská ekonomika použil prvýkrát AbulAll Al Mawdudi, ktorý sa usiloval o rozvoj islamskej sociálnej vedy.²²

Islam nie je iba náboženstvo, je to súbor pravidiel ako žiť, ktorý sa týka všetkých jednotlivcov, skupín a spoločností s cieľom implementácie etických pravidiel a štandardov. Tieto štandardy vytvárajú „jasnejší obraz islamského života a dopadu, ktorý by to malo na to, čo môže byť „globálnym“ prostredím pre „peniaze.“²³

Jedným zo základných kameňov islamského financovania je koncept vlastníctva. „Predmetom vlastníctva (*māl* = peniaze) musí byť „niečo hodnotné, prípustné a možné vlastníť“. Môže to byť hmotný alebo nehmotný majetok ako napr. duševné vlastníctvo. Vlastníctvo môže byť súkromné alebo verejné. Spája sa s ním právo vlastníť, využívať, vylúčiť ostatných, zabezpečiť príjem, poskytnúť zábezpeku, disponovať a v prípade poškodenia získať náhradu.“²⁴

Hlavnou funkciou peňazí je zabezpečenie výmeny. V minulosti, pred zavedením mien, sa táto výmena tovarov a služieb uskutočňovala prostredníctvom zlata a striebra vo forme dinárov a dirhamov.

Vlastníctvo a peniaze sú uvedené v rôznych hadísoch Proroka a pre lepšie pochopenie sa výmena upravovala: „Zlato za zlato, striebro za striebro, pšenica za pšenicu, jačmeň za jačmeň, datle za datle a soľ za soľ. (Ak ide o podobnú transakciu, platba sa vykonáva na mieste, ak niekto dá viac alebo viac žiada, obchoduje s ribou, prijímateľ aj darca sú rovnako vinní).“²⁵

Dávajú sa tak jasné dispozície, ako naložiť s peniazmi. „Spôsob manipulácie so surovým zlatom a striebrom je jednoznačne určený, pretože sú zakázané dve formy úrokov. Po prvé, výmena v nerovnakom množstve (*ribáal-fadl*) je pri tovare rovnakého druhu zakázaná. Po druhé, výmena s neskorším dodaním (*forwardový predaj* = *bay 'al-salam*) predstavuje tzv. *ribáal-nasí'a*. Nerovnaká výmena zlata za striebro je povolená. V praxi sa *ribá* považuje za akýkoľvek zisk z úveru, ktorý je vopred určený a nezakladá sa na ziskoch investície.“²⁶

Zarábanie peňazí za účelom zisku je povolené, ak je niekto ochotný „niest' stratu spôsobenú neurčitostami času, potom je mu dovolené tiež profitovať z neurčitostí času.“²⁷

Aby nedošlo k tomu, že peniaze budú robiť peniaze, všetky islamské finančné transakcie sa opierajú o reálne aktívum, ktoré je viazané na skutočný tovar alebo službu, čo

²¹ AL-SBENATY, A. (2019): Islam podstata náboženstva, s. 33

²² KURAN, T. (2004): Islam and Sciences: The Economic Predicaments of Islamism, s. 27.

²³ UL-HAQ, R. (2012): Viewpoints: when the Islamisation model doesn't work, s. 57.

²⁴ AL-ZAHABI, S. (no year): Money in Islam, s. 13.

²⁵ AL-ZAHABI, S. (no year): Money in Islam, s. 11.

²⁶ AL-ZAHABI, S. (no year): Money in Islam, s. 11.

²⁷ KHAN, M. F. (1991): Time value of money and discounting in Islamic perspective, s. 41.

ich robí menej rizikové. Finančná transakcia pritom nesmie viesť k poškodeniu ani jednej zo zmluvných strán.²⁸

Dnes sú peniaze v islame úzko spojené s bankovým systémom, nielen s islamskými bankami, ale aj v spolupráci západných a islamských bánk. To znamená, že – v závislosti od krajiny a vnútroštátneho práva – existujú paralelné systémy, teda konvenčné banky a islamský bankový systém. V islamskom bankovníctve musia byť splnené mnohé požiadavky na riadenie rizík, aby sa zabezpečila dôvera a pravidlá šaría. „O produkty islamského bankovníctva, ako sú *murabahah* a *mudarabah*, sa zaujímajú mnohí veriaci”.²⁹ Inými slovami, čím väčšia je konkurencia medzi islamským a neislamským bankovníctvom, tým perspektívnejšie sú ponúkané produkty. Popularita sa zvyšuje napríklad pri investovaní do aktív alebo skupinovému financovaniu.

Rast islamského bankovníctva ako základu finančných služieb pre klientov závisí od náboženských a ekonomických determinantov ako sú príjem, vek a náboženstvo. Miera inflácie, ktorá často charakterizuje moslimské krajiny, núti banky a finančné inštitúcie ponúkať na dosiahnutie zisku a vyrovnanie strát z inflácie produkty, ktoré sú *halal*.

Banky a finančné inštitúcie vyvinuli a zaviedli finančné produkty, pri ktorých sa namiesto úrokov, ktoré sú zakázané, používa rozdeľovanie zisku na základe podielu na riziku. Tieto princípy sa uplatňujú napr. pri islamských dlhopisoch (*sukuk*) alebo poisteniach (*takaful*), kde dominuje nižšia transparentnosť, ale vyššie náklady. Výsledok by mal byť rovnaký. Vďaka svojim konzervatívnym investičným stratégiám sú islamské banky menej zraniteľné ako bežné banky.

V súčasnosti mnoho nadnárodných konvenčných finančných skupín ponúka islamské finančné produkty. „Zavádzanie týchto nových produktov môže v budúcnosti priniesť vyššiu prosperitu a duševnú pohodu pre milióny ľudí, ktorí doteraz konvenčné bankové služby z náboženských dôvodov nevyužívali alebo ak ich využívali, museli znášať pocit viny kvôli uplatňovaniu úrokov, ktoré sú v islame zakázané.”³⁰

„Odhaduje sa, že aktíva na islamskom finančnom trhu v roku 2016 predstavovali okolo 2 biliónov dolárov (Islamic Financial Services Board, 2016). Toto číslo predstavovalo 1 % globálneho finančného trhu, približne 200 biliónov dolárov. Globálny podiel islamských financií je zanedbateľný v porovnaní s 24 % podielom moslimov na globálnej populácii alebo dokonca so 14,5 % podielom globálneho HDP 57-člennej Organizácie islamskej spolupráce. Krajiny s moslimskou väčšinou zaostávajú aj z hľadiska ďalších základných indexov ekonomickej výkonnosti, ako sú dĺžka života a gramotnosť dospelých.”³¹

Mnoho moslimských krajín, s výnimkou krajín produkujúcich ropu, je väčšinou relatívne chudobných. Dôvody sú rôzne a zahŕňajú chýbajúcu infraštruktúru, nedostatok industrializácie a nedostatočné vzdelanie, ako aj interpretáciu islamu. Efektivita rastu HDP, ktorá zahŕňa finančné aktivity, úzko súvisí s rastom ekonomiky.

Islamské financie by v budúcnosti mohli ponúkať akýsi morálny kompas, ktorý prepája systémy, trhové očakávania a reálnu ekonomiku.

3 Metodika, zistenia a diskusia

Náš príspevok je založený na prehľade literatúry a teoretickej analýze, ako aj na definícii rôznych pohľadov na peniaze. Existuje veľké množstvo kníh a článkov, ktoré túto problematiku rozoberajú.

²⁸ MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 18

²⁹ SALMAN, A. – NAWAZ, H. – BUKHARI, S. H. – BAKER, A. (2018): Growth analysis of Islamic banking in Pakistan: A qualitative approach, s. 1.

³⁰ AYUB, M. (2007): Understanding Islamic finance, s. 1, 10, 15.

³¹ KURAN, T. (2018): Islam and economic performance: Historical and contemporary links, s. 20.

Z hľadiska rôznych náboženstiev má najväčší vplyv na život jednotlivcov a spoločností v ekonomickej oblasti islam, ktorý je náboženstvom aj knihou o živote a zameriava sa aj na ekonomické procesy ako je obchod a financie, spoločnosť, rast a vzdelávanie.

Články, vedecké štúdie a knihy, ktoré sme analyzovali, sa viac menej zameriavajú na teoretický obsah v úzkej súvislosti s islamským náboženstvom. Väčšina z nich opisuje historický vývoj peňazí od zlatého dináru a strieborného dirhamu po dnešné platobné možnosti.

Údaje o islamských krajinách nie sú vždy porovnateľné so západnými krajinami a definícia islamských pojmov si vyžaduje určitú úroveň skúseností s islamským náboženstvom.

Západný svet sa v globalizovanej ekonomike čoraz viac stretáva s islamským svetom. Pod vplyvom kolonizácie a štruktúr vytvorili islamské krajiny vysoké bariéry a jasne vyvinutý prístup k morálnym a etickým štandardom. Hlavnými výzvami sú rozdiely medzi kultúrami, prístup k obchodným pravidlám a moc miestnych samospráv.

Napätie v každodennom živote, najmä v oblasti výskumu peňazí, ukazuje určité nejasnosti. Islamské banky v spolupráci s neislamskými bankami musia často riešiť otázky: Čo je zakázané *haram*, čo je *halal*, ktoré islamské bankové produkty je možné ponúkať, ako môže banka jednať s ostatnými bankami zameranými na zisk?

Islamský svet sa musí orientovať v pozíciách západného sveta, ktorý peniaze spája so ziskom a so spotrebou. Negatívne emócie voči peniazom sú menej výrazné v islamskom vnímaní peňazí. Dôvodom sú stratégie na riadenie rizík v islamských bankách.

Negatívnym aspektom je komercializácia moslimskej morálky, čo znamená, že banky a finančné inštitúcie ponúkajú čoraz viac produktov v súlade so zákonom *šaría*.³²

Na druhej strane, banky pod záštitou islamského bankovníctva ponúkajú *halal* hypotéky, pri ktorých musí klient platiť viac, ako keby si vzal pôžičku v neislamskej banke.³³

V niektorých prípadoch možno zaregistrovať určitý rozdiel medzi tým, čo predstavujú islamské princípy, pravidlá a hodnoty a tým, čo jednotlivé inštitúcie a organizácie praktizujú v reálnom živote.

Záver

V našom príspevku sme sa snažili priniesť porovnanie dvoch rôznych vnímaní peňazí na pozadí politických a náboženských systémov. Na jednej strane je Západný svet, ktorý je ovplyvnený kapitalistickým/individualistickým vnímaním peňazí s rôznymi pozitívnymi a negatívnymi emóciami a na strane druhej je to islamské vnímanie peňazí, ktoré je podriadené jasným pravidlám zadefinovaným v Koráne a súrach. Je súčasťou islamského náboženstva, ktoré ovplyvňuje každú časť života moslima.

Ako sme už spomenuli, medzi ideálmi a praxou existuje určitá priepasť. Výklad pravidiel – *halal* vs. *haram* a pod. niekedy závisí aj od vlád a rôznych inštitúcií, nejde teda o úplne jednotný systém v rámci celého moslimského sveta.

Aby sa zabránilo rastu rozdielov medzi krajinami a obyvateľmi, kde bohatí ešte viac zbohatnú a chudobní sú ešte chudobnejší, bude potrebné nájsť nové prístupy, ktoré vnesú do ekonomiky náboženské hodnoty, najmä vo finančnom sektore, s cieľom zosúladiť zákon *šaría* s výzvami globalizácie.

Každý vývoj je založený na ekonomickom raste, ktorého základňa je postavená na finančnom systéme. Bude potrebné ďalej skúmať vplyv globalizácie na medzinárodné obchodné vzťahy a interpretáciu islamského života a ekonomiky. Môžeme predpokladať, že

³² UL-HAQ, R. (2012): Viewpoints: When the Islamisation model doesn't work, s. 64.

³³ UL-HAQ, R. (2012): Viewpoints: When the Islamisation model doesn't work, s. 65.

čím bude tento výskum hlbšie, tým bude viditeľnejšie, že peniaze a financie sú piliermi každého ekonomického systému.

Hlavným rozdielom v západnom a islamskom vnímaní peňazí je to, že náboženské hodnoty a ich aplikácia a implementácia sú v islamskom svete prioritnými a nediskutovateľnými položkami. V praxi však islamský finančný systém v súčasnosti nachádza spôsoby kreativity na vytvorenie fungujúceho systému financovania.

Použitá literatúra:

1. ALLAM, A. – AMER, A. (2012): *Building a knowledge-based economy in the Muslim world*. World Journal of Science, Vol. 9, No. 2, s. 76-98.
2. AL-SBENATY A. (2019): Islam podstata náboženstva. www.koran.sk ISBN 978-80-570-0693-0
3. AL-ZAHABI, S. (no year): *Money in Islam*.
4. ASADOV, A. (2017): *Money in Islam: A social contract perspective*. Kuala Lumpur.
5. AYUB, M. (2007): *Understanding Islamic finance*. John Wiley&SonsLtd, West Sussex.
6. CEDZO, R. (2011): *Vzostup a filozofia peňazí – ako dejiny pomáhajú pochopiť prítomnosť*. In Pravda 21. 11. 2011. [Online] [Citované 15. 11. 2020]. Dostupné na internete: <https://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/40141-vzostup-a-filozofia-penazi-ako-dejiny-pomahaju-pochopit-pritomnost/>
7. CHOUDHURY, M. (2016): *Micro-money, finance and real economy interrelationship in the framework of Islamic ontology of unity of knowledge and the world-system of social economy*. International Journal of Social Economics, Vol. 45, No. 2, s. 445-461.
8. FURNHAM, A. (1984): *Many sides of the coin: The psychology of money usage*. Personality and Individual Differences 5, no. 5, s. 501-509.
9. FURNHAM, A. – ARGYLE, M. (2013): *The psychology of money*. Hoboken: Taylor and Francis. [Online] [Citované 15. 11. 2020]. Dostupné na internete: <http://gbv.ebib.com/patron/FullRecord.aspx?p=1501630>.
10. FURNHAM, A. – KIRKCALDY, B. D. – LYNN, R. (1994): *National attitudes to competitiveness, money, and work among young people: First, second, and third world differences*. Human Relations 47, no. 1, s. 119-132.
11. HASAN, Z. (2011): *Money creation and control from Islamic Perspective*. Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No. 73916, posted 23 Sep 2016 09:17 UTC.
12. HASSI, A. (2012): *Islamic perspectives on training and professional development*. Journal of Management Development, Vol. 31, No. 10, pp. 1035-1045.
13. HOSEIN, I. H. (2008): *The gold dinar and silver dirham: Islam and the future of money*. San Fernando.
14. KHAN, M. F. (1991): *Time value of money and discounting in Islamic perspective*. Review of Islamic Economics, Vol. 1, No. 2.
15. KHAN, M. A. (2003): *Islamic economics and finance: A glossary*. 2nded. Routledge, London.
16. KRUEGER, D. W. (1986): Money, success, and success phobia. In *The last taboo. Money as symbol and reality in psychotherapy and psychoanalysis*. Edited by David W. Krueger. New York: Brunner/Mazel.
17. KURAN, T. (2004): *Islam and Sciences: The Economic Predicaments of Islamism*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004. ISBN 9780691126296
18. KURAN, T. (2018): *Islam and economic performance: Historical and contemporary links*. Journal of Economic Literature, Vol. 56.
19. LAU, S. (1998): *Money: What it means to children and adults*. Social Behavior and Personality: an international journal, 26, no. 3, pp. 297-306.

20. MCCLELLAND, D. C. (1967): *Money as a motivator: Some research insights*. The McKinsey Quarterly 4, no. 2, pp. 10-21.
21. MEDINA, J. F. – SAEGERT, J. – GRESHAM, A. (1996): *Comparison of Mexican-American and Anglo-American attitudes toward money*. Journal of Consumer Affairs, 30, no. 1, pp. 124-145.
22. MOHAMAD, F. S. – HAYHOE, C. R. – GOH, L. A. (2006): *Attitudes, values and belief towards money: Gender and working sector comparison*. Pertanika Journal of Social Sciences and Humanities, 14, no. 2, pp. 121-130.
23. MUSA H. (2011): *Islamské financie a bankovníctvo*. Iura Edition. 2011. ISBN 978-80-8078-412-6.
24. OMAR M. A. – ABDUH, M. – SUKMANA, R. (2013): *Funadmentals of Islamic Money and Capital Markets*. Wiley&Sons, Singapur.
25. MACKOVÁ, Z. (2015): *Aktuálne otázky psychológie peňazí a finančnej psychológie*. In *Psychologie pro praxi*, 1-2/2015. [Online] [Citované 15. 11. 2020]. Dostupné na internete: https://karolinum.cz/data/clanek/1666/PPP_2015_1_2_mackova%2073-84.pdf
26. ORECHOV, A. M. (2011): *Kantova filozofia ekonomiky vo svetle súčasnej ekonomickej mentality*. In *Studia philosophica kantiana*, 2/2016. [Online] [Citované 15. 11. 2020]. Dostupné na internete: nipo.sk/public/media/25855/8.%20Orechov_Kantova%20filozofia%20ekonomiky.pdf
27. RAZWAN, U. (2012): *Viewpoints: When the Islamisation model doesn't work*. Journal of Islamic Accounting and Business Research, Vol. 3, No. 1, pp. 57-66.
28. SALMAN, A. H. – NAWAZ, S. H. – BUKHARI, A. B. (2018): *Growth analysis of Islamic banking in Pakistan: A qualitative approach*. Academy of Accounting and Financial Studies Journal, Volume 22, Special Issue.
29. TANEJA, R. M. (2012): *Money attitude-an abridgement*. Researchers World, 3, no. 3.
30. TANG, T. (1992): *The meaning of money revisited*. Journal of Organizational Behavior, 13, no. 2, pp. 197-202.
31. YAMAUCHI, K. T. – TEMPLER, D. J. (1982): *The development of a Money Attitude Scale*. Journal of Personality Assessment, 46, no. 5, pp. 522-528.

Kontakty:

Dr. habil. Ing. Eva Jančíková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava
 Slovenská republika
 eva.jancikova@euba.sk

Mag. Anton Aufner

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava
 Slovenská republika
 Department of Business Studies
 University of Applied Sciences Burgenland
 Campus 1

7000 Eisenstadt
Austria
e-mail: 1719001129@fh-burgenland.at

Mag. Reinhard Furtner, BA, MA, MSc.
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava
Slovenská republika
Department of Business Studies
University of Applied Sciences Burgenland
Campus 1
7000 Eisenstadt
Austria
e-mail: 1719001129@fh-burgenland.at

ISLAMSKÉ MYSLENIE A SOCIÁLNA SPRAVODLIVOSŤ¹

ISLAMIC THINKING AND SOCIAL JUSTICE

Barbora Janubová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: barbora.janubova@euba.sk

Islamské myslenie je späté s pojmom sociálnej spravodlivosti. Autorka skúma mieru sociálnej nerovnosti v krajinách s najväčšou prítomnosťou islamského bankovníctva. V skúmaných moslimských krajinách stále prevláda pomerne vysoká príjmová nerovnosť a nerovnosť príležitostí. Dochádzame k záveru, že islamský finančný systém nie je garanciou spravodlivejšieho rozdelenia príjmov a majetku.

Kľúčové slová: islamské bankovníctvo, sociálna spravodlivosť, príjmová nerovnosť

Islamic thinking is linked to the concept of social justice. The author examines the degree of social inequality in countries with the highest presence of Islamic banking. Relatively high income inequality and inequality of opportunity still prevail in the surveyed Muslim countries. We conclude that the Islamic financial system is not a guarantee of a fairer distribution of income and wealth.

Key words: Islamic Banking, social justice, income inequality

JEL: G29, D63

Úvod

Islamské myslenie sa nespája iba s náboženstvom, ale s celkovým postojom k životu. Koncept sociálnej spravodlivosti je jedným z morálnych pilierov islamského náboženstva a myslenia. Khan identifikoval v Koráne 60 veršov, ktoré sa venujú sociálnej spravodlivosti a charite.² Z tohto dôvodu by pretrvávajúce sociálnych rozdielov malo byť chápané ako nedodržiavanie islamských zásad a hodnôt.

V predkladanom príspevku sa venujeme práve problematike sociálnej nerovnosti v krajinách s najväčšou prítomnosťou islamského bankovníctva ako prostriedku na zabezpečenie spravodlivejšej distribúcie príjmov. Krajiny s najväčšou prítomnosťou islamského bankovníctva sme identifikovali na základe ukazovateľa rozvoja islamského financovania (IFCI) v roku 2019. Následne prostredníctvom analýzy, komparácie a dedukcie hodnotíme stav miery sociálnej nerovnosti cez skúmanie príjmovej nerovnosti a nerovnosti príležitostí. Umožňujú medzinárodné porovnanie s regiónmi a krajinami, ktoré nie sú súčasťou islamského sveta.

1 Sociálna spravodlivosť v islamskom myslení

V islamskom myslení sa objavuje koncept sociálnej spravodlivosti ako jeden z morálnych princípov. Islamský finančný systém vychádzajúc z islamského myslenia a hodnôt má teda jasnú sociálnu orientáciu, ktorá „naznačuje, že hlavným cieľom ekonomického rozvoja je sociálna spravodlivosť pri rozdeľovaní výsledkov ekonomickej

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA: Islamský faktor vo svetovej ekonomike – reg. č. 1/0490/19.

² KHAN, M. (1999): The mythology of Islamic economics and theology of East Asian economic miracle, s. 121-131.

činnosti. “³ Odlišuje sa od tradičného hospodárskeho systému „morálnou orientáciou, ktorá je založená na etických obmedzeniach náboženstva.“⁴ Na význam princípu sociálnej spravodlivosti v islamskom finančnom systéme upozorňujú aj Syariati⁵ a Memon.⁶

Moderné islamské bankovníctvo sa spája so založením islamských bánk v Egypte v 60. rokoch 20. storočia.⁷ Vzhľadom k nástrojom islamského finančného systému sa predpokladá efektívnejšie zabezpečenie sociálnej spravodlivosti v porovnaní s kapitalistickým systémom, ktorý je založený na súkromnom vlastníctve a dosahovaní zisku. V teoretickej rovine dôvodom pre väčšiu sociálnu nespravodlivosť v kapitalistickom systéme je existencia úrokov a úžery, ktoré zohrávajú úlohu pri zvyšovaní peňazí v obehu bez podpory hmotných aktív, čo môže vyvolať bublinu v hospodárstve s dôsledkami ako inflácia a nezamestnanosť. Naopak, v islamskom ekonomickom systéme absentujú úroky a úžera (*ribá*), sú vyslovene zakázané. Požičiavanie peňazí sa považuje za charitu, pomoc a nie za prostriedok finančného obohatenia. Ďalším dôležitým bodom je *zakát*, príspevok z majetku v prospech chudobných. Ide o povinnosť zakotvenú v Koráne. K ďalším princípom islamského financovania a bankovníctva patria *gharar* (zákaz aktivít spojených s neistotou a rizikom), *maysir* (zákaz hazardných hier), *haram* (zákaz obchodovania so zakázanými komoditami a ich používanie), *takaful* (islamské poistenie), rozdelenie ziskov a strát v podobe *mudaraba* (kapitálové prepojenie) a *mušaraka* (spoločné podnikanie).⁸

Dôvody nerovnosti a sociálnej nespravodlivosti sú rôzne, geograficky a historicky podmienené. Okrem vyššie uvedeného faktora uplatňovaného ekonomického modelu ide o koloniálnu minulosť, zaužívané sociálne trendy, štruktúru pracovného trhu, existenciu, resp. absenciu odborov, inštitút minimálnej mzdy, alokáciu verejných zdrojov, úlohu štátu v hospodárskej a sociálnej politike, globalizáciu atď.

Svetová finančná kríza upriamila pozornosť na sociálno-ekonomickú oblasť financií a bankovníctva⁹ a morálny hazard finančných inštitúcií. Tradičné finančné inštitúcie zlyhali a vytvoril sa priestor na diskusiu o efektívnejšom systéme financovania. Ako o jednej z alternatív sa uvažuje aj o islamskom systéme. *Islamské finančné produkty (...) podporujú reálnu ekonomiku, reálnu výrobu a zakazujú špekulatívne transakcie, ktoré sú rozšírené v konvenčnom bankovníctve a finančných inštitúciách.*¹⁰ Práve špekulatívne transakcie sa ukázali ako toxické v globálnej kríze.

Islamské bankovníctvo sa postupne rozširuje geograficky do vzdialenejších regiónov, kde neprevláda moslimské obyvateľstvo a zároveň sa zvyšuje podiel celkových aktív islamských finančných inštitúcií. Stále ale tvoria iba malý podiel na celkovom globálnom finančnom trhu. Napriek expanzii islamského bankovníctva a finančných produktov vo svete treba podotknúť, že *islamský finančný model v ideálnej forme môže byť implementovaný iba v krajinách, kde podstatná časť obyvateľstva vyznáva islam a štát vytvára jeho regulačný rámec v súlade so zásadami islamského práva šari`a.*¹¹

Predkladaný príspevok sa venuje vplyvu a dopadu islamských hodnôt zakotvených v islamskom myslení a spôsobe života na sociálnu rovnosť vo vybratých moslimských krajinách. Skúmame iba moslimské krajiny z dôvodu, že predpokladáme na základe vyššie uvedeného, že sú najbližšie k ideálnej forme uplatnenia islamského finančného systému.

³ MUSA, H. – NATORIN, V. (2019): Islamské finančné a ekonomické myslenie (bezúročná ekonomika), s. 82.

⁴ ČECH, E. (2019): Základné východiská islamského ekonomického modelu, s. 15.

⁵ SYARIATI, A. – SYARIATI, N. E. (2012): Islamic Bank As Bank Of Ethics.

⁶ MEMON, N. A. (2007): Islamic Banking: Present and Future Challenges.

⁷ MIR, R. – KHAN, M. (2015): Islamic finance and social justice: a reappraisal, s. 235.

⁸ MUSA, H. – NATORIN, V. (2019): Islamské finančné a ekonomické myslenie (bezúročná ekonomika), s. 84.

⁹ KAMLA, R. – RAMMAL, H. G. (s. a.): Social Reporting By Islamic Banks: Does Social Justice Matter? s. 3.

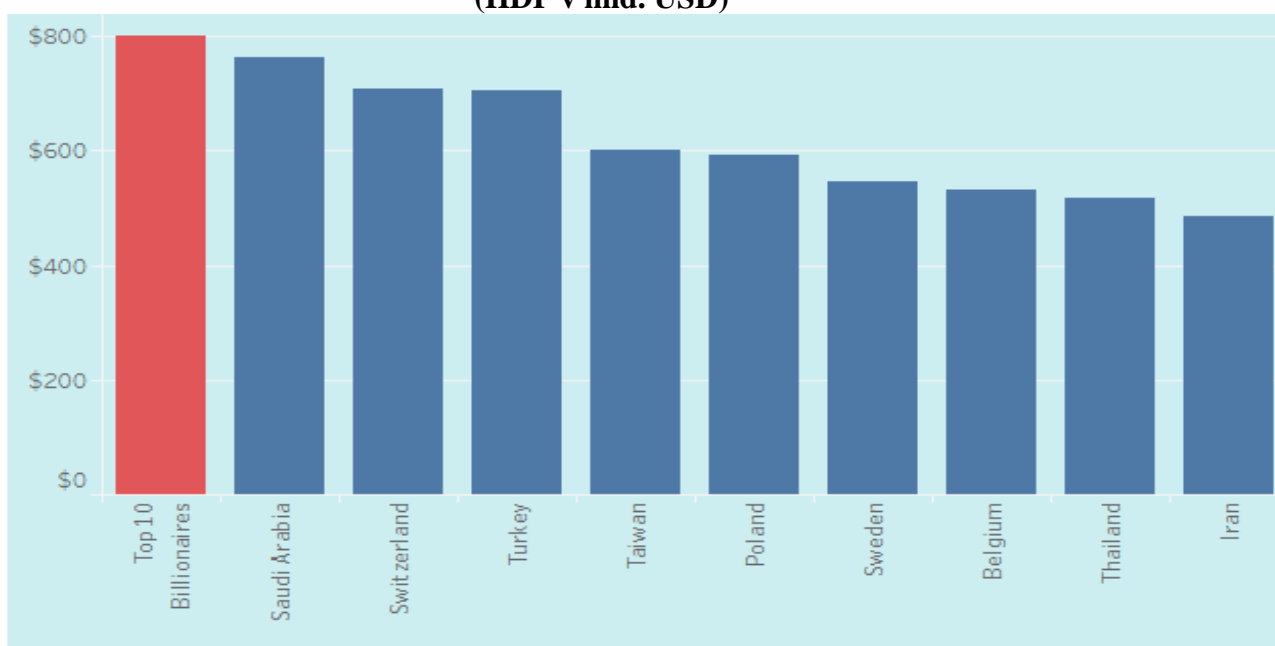
¹⁰ JANČÍKOVÁ, E. (2019): Islamské financie a bankovníctvo vo svete, s. 50.

¹¹ ČECH, E. (2019): Základné východiská islamského ekonomického modelu, s. 21.

2 Sociálna spravodlivosť z globálneho hľadiska

Jedným z nástrojov ako zhodnotiť sociálnu spravodlivosť je distribúcia príjmov. V súčasnosti pozorujeme tzv. roztváranie nožníc, t. j. zvyšovanie globálnej príjmovej nerovnosti, čomu sa venuje škála uznávaných autorov (Paunovic, Litchfield, Chakrabarti Lapinová). Najbohatšie 1 % populácie vlastní až 44 % svetového bohatstva. Ešte zarážajúcejší je fakt, že 7,2 % z celkového svetového bohatstva vlastní iba 0,002 % populácie (tzv. ultra-bohatí jednotlivci).¹² Podľa časopisu Forbes top 10 najbohatších ľudí v roku 2019 vlastnilo 801 mld. USD, čo predstavuje vyššiu sumu ako HDP väčšiny krajín sveta (graf 1). V súčasnosti žije na svete 2 095 miliardárov.¹³

Graf 1: Vlastníctvo top 10 najbohatších ľudí v porovnaní s vybratými krajinami (HDP v mld. USD)

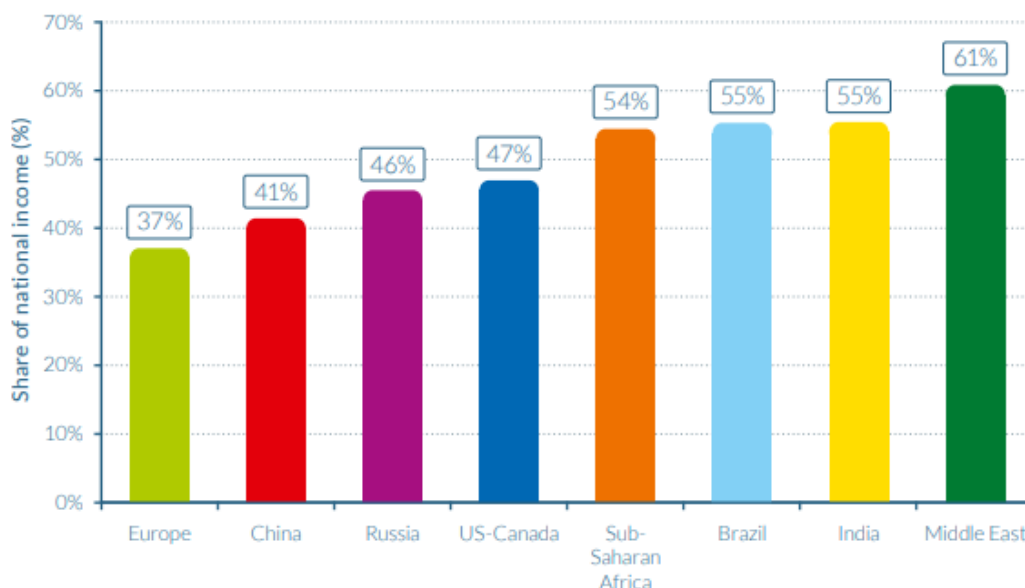
Prameň: INEQUALITY.ORG (2020): Facts.

K najviac nerovným regiónom z hľadiska distribúcie príjmov patrí Blízky východ, Latinská Amerika a subsaharská Afrika. Podiel príjmov 10 % najlepšie zarábajúcich jednotlivcov na celkovom národnom dôchodku predstavuje v Európe 37 %, v subsaharskej Afrike 55 % a na Blízkom východe až 61 % (graf 2).

¹² INEQUALITY.ORG (2020): Facts.

¹³ FORBES (2020): World's Billionaires List.

Graf 2: Podiel príjmov 10 % najbohatších jednotlivcov na celkovom národnom dôchodku

Prameň: ALVAREDO, F. (2020): World Inequality Report 2018, s. 5.

V posledných desaťročiach sa príjmová nerovnosť zvyšuje v takmer všetkých krajinách sveta. Od 80. rokov sa príjmová nerovnosť výrazne zvýšila v Severnej Amerike, Číne, Indii a Rusku, v Európe vzrástla iba mierne. Na druhej strane, región Blízkeho východu, subsaharská Afrika a Brazília zostávajú dlhodobo najnerovnejšími časťami sveta.¹⁴ Spomedzi najvyspelejších ekonomík sveta patrí k najnerovnejším krajinám USA.¹⁵

3 Komparácia stavu sociálnej spravodlivosti v rámci systémov

Ku krajinám s najväčším zastúpením islamského bankovníctva podľa ukazovateľa rozvoja islamského financovania (IFI) v roku 2019 patrili Kuvajt, Pakistan, Bahrajn, Katar, Turecko, Omán, Jordánsko a Egypt.¹⁶ Všetky krajiny patria k vysoko polarizovaným z hľadiska distribúcie príjmov. Podiel príjmov najbohatších 10 % obyvateľov na celkovom národnom dôchodku v daných krajinách sa pohybuje v rozmedzí 45 – 65 % (tabuľka 1). Pre porovnanie, v Európe najbohatších 10 % obyvateľov vlastní v priemere iba 30 – 35 % z celkového národného príjmu.

Tabuľka 1: Podiel príjmov top 10 % a 1 % najbohatších jednotlivcov na celkovom národnom dôchodku v krajinách s najvyšším IFI indexom

	Top 10 %	Top 1 %
Kuvajt	64,5 %	19,9
Pakistan	-	-
Bahrajn	52,6	18
Katar	68,2	29
Turecko	53,9	23,4
Omán	60,5	19,5
Jordánsko	47,5	16,1
Egypt	44,9	15,8

Prameň: World Inequality Database (2020).

Pozn.: - nedostupné údaje.

Hodnoty pre top 10 % a top 1 % sú za rok 2016 okrem Jordánska (2012).

¹⁴ ALVAREDO, F. (2020): World Inequality Report 2018, s. 5-6.

¹⁵ OECD (2020): Income inequality.

¹⁶ DDCP (2020): Global Islamic Finance Report 2019, s. 50.

V extrémnej chudobe na Blízkom východe žije 15,65 milióna obyvateľov, čo činí 5 % obyvateľstva.¹⁷ Z hľadiska extrémnej chudoby sa región nachádza pod svetovým priemerom.¹⁸ Podľa indexu strednej dĺžky života zohľadňujúceho nerovnosť sa najväčšia nerovnosť v rámci skúmaných krajín identifikovala v Pakistane (0,508), Egypte (0,705) a Jordánsku (0,748) a najväčšia nerovnosť podľa indexu vzdelávania zohľadňujúceho nerovnosť v Pakistane (0,230), Egypte (0,376) a Kuvajte (0,487).^{19,20} Treba podotknúť, že hodnoty Kataru, Ománu a Kuvajtu pre index strednej dĺžky života zohľadňujúceho nerovnosť sa nachádzajú na pomerne vysokej úrovni.

Na základe vyššie uvedených faktov konštatujeme, že v skúmaných moslimských krajinách stále prevláda pomerne vysoká príjmová nerovnosť a nerovnosť príležitostí. Podľa teoretických východísk by islamské bankovníctvo malo zohrávať úlohu pri spravodlivej distribúcii, čo sa však z dlhodobého hľadiska v regióne Blízkeho východu nedeje. Samozrejme treba zohľadniť ostatné geopolitické a ekonomické faktory, ktoré ovplyvnili a ovplyvňujú ekonomický rozvoj daných krajín. Na druhej strane, moderné islamské banky, ktoré vznikli v súlade s právom *šarí'a* a hodnotami islamu, nie sú vždy aktívne v implementácii sociálnych princípov ako napríklad odstraňovanie chudoby. Výskum Kamla a Rammala identifikoval určité rezervy v dodržiavaní zásad v skúmaných bankách²¹. Za podstatné považujú napríklad absenciu riešenia chudoby na oficiálnych stránkach a dokumentoch.²² Zároveň sa prikláňame k názoru Miru a Khana, že implementácia islamského finančného systému sama o sebe nie je dostačujúca,²³ ak chýbajú reálne projekty zamerané na riešenie chudoby a sociálnej nerovnosti, v ktorých uskutočnení a predovšetkým financovaní môžu zohrávať dôležitú úlohu práve islamské banky. Takýto koncept navrhuje aj Cebeci, ktorý považuje za dôležitý ukazovateľ sociálnej dimenzie islamského bankovníctva práve úlohu pri zabezpečovaní verejných služieb,²⁴ kde sme identifikovali takisto rezervy.

Záver

V predkladanom príspevku sa venujeme problematike sociálnej nerovnosti v krajinách s najväčšou prítomnosťou islamského bankovníctva ako prostriedku na zabezpečenie spravodlivejšej distribúcie príjmov. Krajiny s najväčšou prítomnosťou islamského bankovníctva sme identifikovali na základe ukazovateľa rozvoja islamského financovania (IFCI) v roku 2019. Ide o nasledovné štáty: Kuvajt, Pakistan, Bahrajn, Katar, Turecko, Omán, Jordánsko a Egypt.

Po vymedzení základných teoretických východísk sociálnej spravodlivosti v islamskom myslení, náboženstve a finančnom systéme sa venujeme stručnému prehľadu globálnej nerovnosti v nadväznosti na región Blízkeho východu. Na základe nášho výskumu prichádzame k záveru, že Blízky východ dlhodobo patrí k najnerovnejším regiónom z hľadiska distribúcie príjmov napriek očakávaniam rovnomernejšej distribúcie ako v krajinách s kapitalistickým finančným systémom. Všetky skúmané krajiny patria k vysoko polarizovaným z hľadiska distribúcie príjmov. Podiel príjmov najbohatších 10 % obyvateľov na celkovom národnom dôchodku v daných krajinách sa pohybuje v rozmedzí 45 – 65 %. Pri hodnotení rovnosti príležitostí cez indexy skúmajúce dĺžku života (zdravie a prístup

¹⁷ Our World in Data (2020): Global Extreme Poverty.

¹⁸ 10 % svetovej populácie žije v extrémnej chudobe.

¹⁹ Indexy dosahujú hodnoty medzi 0 a 1, pričom najpozitívnejšiu hodnotu predstavuje číslo blížiac sa k 1.

²⁰ UNDP (2019): Human Development Report 2019, s. 300-307.

²¹ Skúmali nasledovné bankové inštitúcie: Abu Dhabi Islamic Bank (ADIB), Al-Baraka Islamic Bank (BIB), Bank Islam Malaysia Berhad (BI), Dawood Bank, Dubai Islamic Bank (DIB), Gulf African Bank (GAB), Islamic Bank of Britain (IBB), Jordan Islamic Bank (JIB), Meezan Bank a Qatar Islamic Bank (QIB).

²² KAMLA, R. – RAMMAL, H. G. (s. a.): Social Reporting By Islamic Banks: Does Social Justice Matter?, s. 8-17.

²³ MIR, R. – KHAN, M. (2015): Islamic finance and social justice: a reappraisal, s. 241-243.

²⁴ CEBECI, I. (2012): Integrating the social maslaha into Islamic finance, s. 166-84.

k zdravotníctvu) a vzdelávanie sme zaznamenali výrazne nižšie hodnoty (pri Pakistane, Egypte, Jordánsku a Kuvajte) oproti vyspelým krajinám s tradíciou konvenčného finančného systému. Pri porovnávaní s rozvojovými krajinami s konvenčným finančným systémom však nezaznamenávame výrazné rozdiely.

Naše výsledky korešpondujú s názormi Miru a Khana, ktorí nevnímajú islamský finančný systém ako garanciu spravodlivejšieho rozdelenia príjmov a majetku. Moderné islamské banky, ktoré vznikli v súlade s právom *šarí'a* a hodnotami islamu, nie sú vždy aktívne v implementácii sociálnych princípov ako napríklad odstraňovanie chudoby. Aktivity islamských bánk v sociálnej oblasti a poskytovaní verejných statkov a ich úloha pri znižovaní nerovnosti a odstraňovaní chudoby by mohli byť predmetom ďalšieho výskumu.

Použitá literatúra:

1. ALVAREDO, F. (2020): World Inequality Report 2018. Berlin, 2017. 16 s.
2. CEBECI, I. (2012): Integrating the social maslaha into Islamic finance. In: *Accounting Research Journal*, roč. 25, č. 3, s. 166-184.
3. ČECH, L. (2019): Základné východiská islamského ekonomického modelu. In: *Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita?* Bratislava, 2019, s. 15-23.
4. DDCP (2020): *Global Islamic Finance Report 2019*. [Online]. [Citované 30. 10. 2020.] 78 s. Dostupné na: <http://www.gifr.net/publications/gifr2019/ifci.pdf>
5. FORBES (2020): World's Billionaires List. In: *Forbes*. [Online]. [Citované 30. 10. 2020.] Dostupné na: <https://www.forbes.com/billionaires/>
6. INEQUALITY.ORG (2020): *Facts*. [online]. [Citované 30. 10. 2020.] Dostupné na: <https://inequality.org/facts/global-inequality/#global-wealth-inequality>
7. JANČÍKOVÁ, E. (2019): Islamské financie a bankovníctvo vo svete. In: *Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita?* Bratislava, 2019, s. 43-51.
8. KAMLA, R. – RAMMAL, H. G. (s. a.): *Social Reporting By Islamic Banks: Does Social Justice Matter?*, s. 8-17.
9. KHAN, M. (1999): Themythology of Islamic economics and theology of East Asian economic miracle. In: *American Journal of Islamic Social Sciences*, roč. 17, č. 3, s. 121-131.
10. MEMON, N. A. (2007): Islamic Banking: Present and Future Challenges. In: *Journal of Management and Social Sciences*, Spring, 2017, roč. 3, č. 1, s. 01-10.
11. MIR, R. – KHAN, M. (2015): Islamic finance and social justice: a reappraisal. In: Ali, A. (ed.): *Handbook of Research on Islamic Business Ethics*. Cheltenham: Edward Elgar, s. 231-245.
12. MUSA, H. – NATORIN, V. (2019): Islamské finančné a ekonomické myslenie (bezúročná ekonomika). In: *Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita?* Bratislava, 2019, s. 81-91.
13. OECD (2020): *Income inequality*. [online]. [Citované 30. 10. 2020.] Dostupné na: <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>
14. Our World in Data (2020): *Global Extreme Poverty*. [Online]. [Citované 31. 10. 2020.] Dostupné na: <https://ourworldindata.org/extreme-poverty>
15. SYARIATI, A. – SYARIATI, N. E. (2012): *Islamic Bank As Bank Of Ethics*. In: Seminar Perguruan Tinggi/Politeknikse-ASEAN.
16. UNDP (2019): *Human Development Report 2019*. [Online]. [Citované 30. 10. 2020.] s. 300-307. Dostupné na internete: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf>

Kontakt:

Ing. Barbora Janubová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: barbora.janubova@euba.sk

COMPARISON OF SELECTED ISSUES IN ISLAMIC ECONOMIC THINKING AND OTHER MAJOR PARADIGMS

POROVNANIE VYBRANÝCH OTÁZOK V ISLAMSKOM EKONOMICKOM MYSLENÍ A V INÝCH VÝZNAMNÝCH PARADIGMÁCH

Martin Karas

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: martin.karas@euba.sk

Islamic economic thinking represents a unique approach to economic issues. This article addresses the question of how does it relate to other major moral and economic paradigms. The purpose of this article is to compare Islamic economic thinking with economic thinking in Buddhism, Christianity, Capitalism and Socialism in order to situate it better in the wider theoretical framework. The issues addressed are mostly related to moral underpinnings of the selected paradigms and their view towards markets, lending and charity.

Key words: Islam, Buddhism, Christianity, Socialism, Capitalism, economic though

Islamské ekonomické myslenie predstavuje jedinečný prístup k ekonomickým otázkam. Príspevok sa zaoberá otázkou vzťahu medzi týmto prístupom a prístupom k rovnakým ekonomickým otázkam v rámci iných významných morálnych a ekonomických paradigiem. Zámer príspevku je porovnať islamské ekonomické myslenie s ekonomickým myslením v budhizme, kresťanstve, kapitalizme a socializme s cieľom umiestniť ho v širšom teoretickom rámci. Zásaditosti, ktoré sú predmetom analýzy sa vzťahujú najmä k morálnym základom vybraným paradigiem a k ich postojom k trhom, úrokovaniu a dobročinnosti.

Kľúčové slová: islam, budhizmus, kresťanstvo, socializmus, kapitalizmus, ekonomické teórie

JEL: B11, B17

Introduction

There is a considerable amount of literature devoted to Islamic economic thinking. The intention behind this article is to see how similar or different are the precepts of Islamic economic thinking to other major moral and economical paradigms. The author of this article does not claim to be capable of adding valuable insight into the foundational ideas of Islamic banking and finance or the theory underlying it. Instead, the purpose of this article is to use the existing literature to contrast the most general view of Islam towards economics with that of other moral, economic and political paradigms. In the first part of the article, the Islamic economic theory will be compared with the Christian economic thinking. In the second part, with the Buddhist way of thinking about economy, and in the third part, Islamic economics will be contrasted with the two major paradigms in economics: Capitalism and Socialism.

The choice of the paradigms that the Islamic economic thought is contrasted with is based mostly on availability of sources and familiarity of the author with these schools of thought. However, even a sample based on objective criteria, such as the overall relevance of a paradigm would probably yield similar resulting subjects. The goal of the article is to

identify main similarities and differences in the economic thinking of Islam and other major paradigms. The scope of the article means that the results will not represent a comprehensive account of these similarities and differences, but rather a small sample of the most important comparisons. Additionally, the article can serve as a means of situating Islamic economic thinking in the wider context of economic thought.

1 Economic Thinking in Islam and Buddhism

In this part of the paper, I will briefly compare economic thinking on selected issues in Buddhism with that in Islam. The main contrast between these two schools of thought is related to their attitude towards lending for profit. Buddhism represents probably the only major religious doctrine that has not officially denounced usury.¹ Overall, Buddhism is considerably more tolerant to different credit arrangements than other religions and has an overall positive outlook towards political economy of its time. Although many religions use economic terminology to express ideas in moral philosophy, Buddhism does this to the greatest extent. This includes concepts, such as “karmic debt”, which expresses the idea that people are born as insolvent debtors, the debt being acquired during past lives, and the goal is to repay the debt to, say, a Buddhist monastery. It is worth noting that this idea is more characteristic for Chinese Buddhism and was not so prevalent in India. However, Indian Buddhism also views lending for profit more positively than Islam and other major religions.² We can say that no matter whatever the strand of Buddhism, it is always the borrower, not the lender that is to be reborn as a common fly.

On the other hand Islam is notoriously hostile towards the idea of lending for profit, with interest being universally (meaning under any circumstance) rejected.³ It could be argued that this strong opposition to usury, as compared with Buddhism, is due to the issue of debt peonage and people falling in to slavery through debt, which was comparatively more salient in areas, where Islam originated. There is no need to elaborate here on the *riba* (interest) here, but I would like to point out, that although the idea of universal prohibition of *riba* is the dominant in Islamic thought, over years, there have been scholars opposed to the Islamic economic thinking, who questioned its universality.⁴

One more interesting difference can be found between Islam and Buddhism that relates to the fact that Islam is a more materialistic religion than Buddhism. This relates for example to the issue of charity, which plays an important part in Islam in mitigating poverty. On the other hand, Buddhism does not address material poverty as a crucial issue, in fact, it often sees it as a virtue and therefore the issue of charity does not arise as much.

Where Buddhism and Islam converge to a significant degree is in their attitudes towards trade and commerce. The idea of trading for profit is seen as positive in both religions.⁵ Both religions have historically had close links with merchant guilds and merchants are viewed as positive role models. This is especially the case in Islam, where the merchants, by accepting Islam became allied with the general populace thanks to Islamic insistence on prohibition of interest, which was the biggest plague of the population. The positive view of commerce in Islam was probably also helped by the fact that Mohammed began his adult life as a merchant. The figure of merchant became something of a hero in the early Islamic society, similar to a warrior in Sparta. In Islam, it is not Leonidas, the great

¹ GRAEBER, D. (2011): Debt : the first 5 ,000 years, p. 235.

² GRAEBER, D. (2011): Debt : the first 5 ,000 years, p. 263.

³ MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 18-21.

⁴ See for example KURAN, Timur. 1995. Islamic Economics and the Islamic Subeconomy. *Journal of Economic Perspectives*, 155-173, or RAHMAN, Fashur. 1964. *Riba and Interest*, *Islamic Studies* 3: 1-43.

⁵ SCHOPEN, G. (1994): *Doing Business for the Lord: Lending on Interest and Written Loan Contracts in the Miilasarvastivada-vinaya*.

warrior, who is the hero, but Sinbad, who was a merchant. To sum up, Buddhism and Islam have similarly positive views of commerce, but diverge when it comes to the idea of lending for profit, which is completely prohibited in Islam, but is not seen as a sin in Buddhism.

2 Economic Thought in Christianity and Islam

In this part of the paper, I will briefly compare economic thinking on selected issues in Christianity and Islam. In general, Islam and Christianity have a lot in common when it comes to their attitudes towards economic issues. This is to be expected if we take into account the common origins of the two religions, the cultural and geographical closeness of its proponents, and the similar historical period in which it developed. This meant that Islamic and Christian thought addressed comparable moral, social and economic issues, resulting in similarities in the way that both schools of religious viewed the economy of their times. It is worth pointing out that the two paradigms have diverged somewhat over time in their approach to issues of economy.

The most important similarity in the two schools of thought for the purposes of this paper is the negative view both religions originally held towards lending for profit. The initial approach of Christianity towards usury was just as harsh as that of Islam. The biblical text are quite explicit in this regard: “If you lend money to my people, to the poor among you, you are not to act as a creditor to him; you shall not charge him interest.”⁶ Elsewhere, the usurers are being condemned to eternal hellfire.⁷ The early Christian fathers are in fact much more hostile towards usury than slavery. Historical context is key here, as this was the time of perhaps the greatest debt crisis. Interestingly, Christianity did not have much negative to say about feudalism later.

The difference between Islam and Christianity is the most pronounced in respect to trade and commerce. While Islam has a positive outlook towards merchants, Christian scholars wondered whether it is possible for a man to be both a merchant and honest at the same time. Cassiodorus wrote: “What is commerce, except to want to sell dear that which can be bought cheap? Therefore those merchants are detestable who, with no consideration of God's justice, burden their wares more with perjury than value.”⁸

What seems to be an intriguing feature of Islam's and Christianity's economic thought is that Islamic economic thinking attempts to stick to its basic ideas even as the world has changed, while Christianity seems more willing to abandon or modify its positions. It is true that usury remains prohibited in modern Christianity, however not every lending for profit is seen as usury anymore (as is the case with legal definition). Also the negative view towards commerce is not as strong anymore as it was in the middle ages. It is true that pope Francis for example noted that “market forces alone had failed to produce the social benefits their proponents claim.”⁹ There is however, no denouncement of trade as such similar to the example provided above. Overall, we can conclude that Christianity and Islam share a negative view of lending for profit, but differ in their views on commerce, which seem more positively in Islam.

3 Economic Thinking in Islam, Capitalism and Socialism

The main way that Islamic economic thinking is generally being described in relation to the two main economic paradigms of Capitalism and Socialism is in terms of a „third way“. Islamic economic thinking as described in the previous chapters is often seen as a middle

⁶ The Old Testament (2020): Exodus 22:25.

⁷ Ibid. Jeremiah 9.6

⁸ GORDON, B. – LOWRY, S. (1998): Ancient and Medieval Economic Ideas and Concepts of Social Justice, p. 454.

⁹ PULLELLA, P. (2020): Pope says free market, 'trickle-down' policies fail society.

ground between unbridled capitalism and state-socialism. I will argue that this view is fundamentally correct, although it is important to have in mind the fact that Islam does not represent a comprehensive economic doctrine, while socialism and capitalism do.

First, Islamic economic thinking shares with socialism its opposition to the capitalist focus on profit-making with little to no regard for moral considerations based on the idea of ideal outcomes of unrestricted competition. While the socialist critique of capitalism goes much further than Islamic economic thinking, in that it also argues its case on the grounds of economic theory, they share the same core criticism of capitalism on moral grounds. Both Islamic economic thinking and Socialism criticize the idea of primacy of profit-making without regard for moral considerations based on the idea of self regulated markets leading to optimal allocation of resources under conditions of pure competition. While the starting point of socialism and Islamic economic thinking is different, the common feature is that it is based on moral theory. Socialism begins with the idea of exploitation (seen as morally wrong), while the Islamic economic thinking is based on revealed truth that dictates primacy of moral considerations over profit.

Second similarity between Islam and socialism is the opposition to lending for profit. The rejection of interest in Islam, although based on different precepts, can be viewed as similar to the socialist notion of seeing lending for profit as exploitative. It is worth pointing out that while the rationalization of these views in Islam and socialism are different, they might have similar roots in the sense that they represent a reaction to the prevailing issues of poor people in their respective times. Debt peonage and slavery, and indentured labour respectively can be viewed as collateral damage of lending for profit in the respective periods of emergence of Islam and Socialism (industrialization). In this sense, emergence of paradigm opposed to debt peonage/indentured labour was the logical step in history.

Overall however, it can be argued that Islamic economic thinking is more capitalistic than socialist in relation to most issues. With capitalism, Islamic economic thought shares its commitment to free trade. This comes out of the already mentioned positive view of Islam towards commerce. It is also curious, how much some of Islamic economic thinking anticipates writings of Adam Smith in particular. There is a famous story, where the Prophet refused to mandate price reduction on the merchants even in times of shortages, because "prices depend on the will of God."¹⁰ This is simply using theological language to express the same idea that some liberal scholars label "invisible hand".

We can also find similarities in Islam and writings of some capitalist-leaning liberal scholars in relation to the solutions for the issue of poverty. The emphasis of Islam on charity as one of the main means to mitigate poverty in society is certainly very similar to the "title to charity" that can be found in Locke's First Treatise on Government.¹¹ These ideas were further popularized by pro-capitalist politicians, such as Ronald Reagan and Margareth Thatcher.¹² This is certainly very different to the socialist ideas of how to address the issue of poverty.

To sum up, while Islamic economic thinking shares some ideas with socialism and emerged partly in response to similar issues as socialism, it has more in common with capitalism when it comes to main points of economic policy. Most importantly, Islam and capitalism share their commitment to free trade as the main source of wealth.

¹⁰ Cited in GRAEBER, D. (2011): Debt : the first 5 ,000 years

¹¹ LOCKE, J. (1823): Two Treatises of Government, s. 44, 188.

¹² MITCHELL, N. – HOWARD-HASSMANN, R. E. – DONNELLY, J. (1987): Liberalism, Human Rights, and Human Dignity, pp. 6.

Conclusion

This article focused on comparing Islamic economic thought with other major moral and economic paradigms. The comparison was made in relation to Buddhism, Christianity, Capitalism and Socialism. Similarity between Buddhism and Islam can be observed on the level of their attitude towards commerce which is mostly positive. On the other hand, the two religions' views differ in relation to the idea of lending for profit, which is strongly prohibited in Islam, but not in Buddhism, which is much more liberal in this regard. Similarities between Christianity and Islam can be found on the level of their views towards lending for profit and usury, which are seen as sins. The two religions have a differing opinion on commerce, however, with Islam seeing merchants as positive role models, while especially early Christian scholars being at best wary of merchants, and at worst condemning them. The similarities between socialism and Islam can be found in relation to the views of lending for profit, which is denounced on moral grounds. Also, both paradigms denounce insatiable profit-seeking. On the other hand, with capitalism, Islam shares its positive view of markets and commerce and reference to charity as a means of addressing poverty.

An interesting observation that can be made based on these results is to what degree the views of these paradigms on the analysed issues correspond to the issues that the populations dealt with at the times when these paradigms originated. Many of the differences can also be at least partly explained by this historical approach.

References:

1. GORDON, B. – LOWRY, S. (1998): *Ancient and Medieval Economic Ideas and Concepts of Social Justice*. Brill, Leiden.
2. GRAEBER, D. (2011): *Debt: the first 5,000 years*. 2011, First Melville House Printing, ISBN 978-1-933633-86-2.
3. ISHAQUE, Khalid M. (1983): Islamic Approach to Economic Development. In ESPOSITO, John L. (ed.). *Voices of Resurgent Islam*. New York, 1983, Oxford University Press.
4. KOSAMBI, D. (1965): *The Culture and Civilisation of Ancient India in Historical Outline*. London: Routledge & Kegan Paul.
5. KURAN, T. (1995): Islamic Economics and the Islamic Subeconomy. *Journal of Economic Perspectives*, 1995, 9 (4).
6. LOCKE, J. (1823): Two Treatises of Government, from *The Works of John Locke*, 10th Edition, Vol. 5, McMaster University Archive of the History of Economic Thought.
7. MITCHELL, N. – HOWARD-HASSMANN, R. E. – DONNELLY, J. (1987): Liberalism, Human Rights, and Human Dignity. *American Political Science Review*, 1987, Volume 81, Issue 3.
8. MUSA, H. (2011): *Islamské financie a bankovníctvo*. Bratislava: Iura Edition, 2011, 120 s. ISBN 978-80-8078-412-6.
9. PULLELLA, P. (2020): Pope says free market, 'trickle-down' policies fail society, Reuters, available at: <https://www.reuters.com/article/us-pope-encyclical-idUSKBN26P0E1>
10. RAHMAN, F. (1964): Riba and Interest. *Islamic Studies*, 1964, 3: 1-43.
11. SCHOPEN, G. (1994): Doing Business for the Lord: Lending on Interest and Written Loan Contracts in the Miilasarvastivada-vinaya. *Journal of the American Oriental Society* 1994, N 4 (4): 527-554.
12. The Old Testament (2020): The New King James Version, King James Bible Online, available at: <https://www.kingjamesbibleonline.org>

Contact:

Mgr. Martin Karas, PhD.

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: martin.karas@euba.sk

MÔŽE BYŤ ISLAMSKÝ EKONOMICKÝ MODEL ÚSPEŠNÝ AJ VO FRANCÚZSKU?¹

MAY BE THE ISLAMIC ECONOMIC MODEL SUCCESSFUL ALSO IN FRANCE?

Kristína Krupová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: kristina.krupova@euba.sk

Islamský ekonomický model v európskom prostredí vďaka svojim špecifickým pravidlám a obmedzeniam vychádzajúcich z islamského práva predstavuje alternatívu ku konvenčnému kapitalistickému finančnému modelu. Zámerom príspevku je prispieť do odbornej debaty ohľadom islamských finančných aktivít v európskom priestore. Na základe analýzy dostupných štúdií v príspevku deklarujeme nárast moslimskej populácie v Európe, čo napomáha aj rozvoju islamského finančníctva. Ako však môžeme vidieť aj v prípade Francúzska, samotná početná moslimská populácia na zásadné etablovanie islamského modelu v krajine nestačí. Výrazne priaznivejšia by mala byť aj právna úprava potrebná pre rozvoj islamského ekonomického modelu.

Kľúčové slová: islamský ekonomický model, islamské právo šari`a, Európa, Francúzsko

Thanks to its specific rules and restrictions stemming from Islamic law, the Islamic economic model in the European environment is an alternative to the conventional capitalist financial model. The aim of the paper is to contribute to the professional debate on Islamic financial activities in the European area. Based on the analysis of available studies in the article, we declare the growth of the Muslim population in Europe, which also helps the development of Islamic finance. However, as we can see in the case of France, the large Muslim population alone is not enough to establish the Islamic model in the country. The legislation necessary for the development of the Islamic economic model should also be significantly more favourable.

Key words: Islamic economic model, Islamic Sharia law, Europe, France

JEL: B17, F38, F54

Úvod

Rovnako ako samotné islamské náboženstvo, tak aj sektor islamského finančníctva zaznamenáva v poslednej dekáde rýchly rast. Islamský segment dlhodobo expanduje významne najmä v krajinách s prevahou moslimského obyvateľstva a v čase dosahovania výraznejšieho ekonomického rastu. Arabské krajiny vyvážajúce ropu s naakumulovanými úsporami sa snažia investovať do finančných produktov v súlade s islamským právom *šari`a*. Islamský ekonomický model však naberá na popularite aj v ostatných regiónoch sveta, nakoľko sa v mnohých aspektoch líši od finančného rámca konvenčných bánk.

Finančný sektor riadiaci sa islamským právom je podľa odborníkov menej náchylný na krízy vďaka systému zdieľania rizika, čo umožňuje lepší risk management ako na strane zákazníkov, tak aj finančných inštitúcií. Navyše, vďaka silnému vplyvu islamských náboženských princípov a etických noriem aj v sektore finančníctva predstavuje islamský ekonomický model adekvátnu alternatívu k nestabilnému konvenčnému finančnému systému,

¹ Príspevok bol napísaný v rámci projektu VEGA 1/0490/19 – Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

ktorý bol v čase globálnej ekonomickej krízy zasiahnutý najvýraznejšie. Jednou z najdôležitejších zásad islamského ekonomického aparátu je totiž vyhýbanie sa neistým transakciám na špekulatívnych trhoch a všetky operácie islamského modelu sú naviazané výlučne na reálnu ekonomiku.²

Ako poznamenávajú Kurochkina a Us v úvode svojej práce, jasná definícia pojmu *islamské financie* v ekonomických a právnych vedách nie je dostatočne rozpracovaná. Súvisí to najmä s ich kľúčovou povahou – a to naviazaním na náboženskú doktrínu. Ústredné princípy islamského ekonomického modelu sa značne odlišujú od tradičnej západnej teórie a hospodárskej praxe, napr. aj pri nazeraní na koncept peňazí. *Šari`a* nepopiera hlavné funkcie peňazí ako prostriedku výmeny, či zásoby bohatstva a merania hodnoty. Islam však chápe peniaze ako mechanizmus s cieľom slúžiť ekonomickým potrebám spoločnosti, teda ako abstraktnú kategóriu. Z toho vyplýva, že akýkoľvek výrobok sa môže stať predmetom predaja vynímajúc peniaze. Tie stelesňujú iba službu a technický nástroj bez reálnej hodnoty.³

Z historického hľadiska sa výrazný rozmach myšlienok islamského finančného systému začína prejavovať až v druhej polovici 20. storočia, v období, kedy dochádzalo k dekolonizačným procesom vo viacerých častiach sveta a s tým súvisiacemu vzniku nových národných štátov naprieč kontinentmi. Prevažne moslimská populácia v rámci novovytvorených štátov najmä v oblasti Perzského zálivu a severnej Afriky iniciovala rozvoj špecifického finančného odvetvia, ktoré by sa riadilo princípmi moslimskej vierouky. Vytvorený islamský finančný systém ako segment islamskej ekonomiky presadzuje islamský sociálny poriadok, ktorý bol vytvorený ako alternatíva ku kapitalistickému liberalizmu a socialistickému plánovanému hospodárstvu. Moslimskí veriaci tak mali príležitosť zosúladiť svoje hospodárske činnosti s náboženským presvedčením a pravidlami, ktorými sa majú riadiť.⁴ S narastajúcim rozsahom a objemom islamských finančných aktív v súčasnosti nepovažujeme islamský finančný systém za protipól „sekulárneho“ finančného systému, naopak, tvorí neoddeliteľnú súčasť globálneho finančného systému a jeho podiel na celkovom objeme finančných aktív stále rastie.

Islamský ekonomický model poskytuje rôzne nábožensky prijateľné finančné služby moslimskej populácii, no čoraz viac sa stáva vhodnou alternatívou aj pre nemoslimských klientov, ktorí vyhľadávajú etické investície a väčšiu diverzifikáciu rizika. Napriek tomu sféra zameraná na nemoslimské ekonomické subjekty nie je v súčasnosti dostatočne rozvinutá. Na západoeurópskych finančných trhoch začali pôsobiť islamské finančné spoločnosti totiž až v priebehu 90. rokov minulého storočia. Práve preto chceme v príspevku priblížiť islamský ekonomický model v európskych podmienkach. Jeho výnosnosť nedosahuje a ešte dlhé obdobie nebude dosahovať hodnoty islamských finančných subjektov Arabského polostrova či juhovýchodnej Ázie, napriek tomu v európskom regióne vidíme potenciál rastu práve pre tieto špecifické finančné aktivity. Špeciálne sa v príspevku venujeme Francúzsku, ktoré má potenciál pre rozvoj islamského ekonomického modelu. Hlavným cieľom príspevku je analýza otázky, či je možné úspešné etablovanie islamského modelu vo Francúzsku.

Výraznými obmedzeniami v súvislosti s islamským ekonomickým modelom však dlhodobo ostávajú faktory, ako napr. vágna legislatíva európskych krajín pre alternatívne

² Islamský ekonomický model je presadzovaný plne v súlade s islamským právom *šari`a*. Preto sa vyvinulo niekoľko predpisov týkajúcich sa finančných aktivít v rámci tohto systému. Hlavnými atribútmi – obmedzujúcimi pravidlami – sú (1) zákaz *riba* (t. j. vyplatenie fixného alebo determinovaného úroku z fondov, nakoľko úroková sadzba sa v tomto prostredí chápe ako neoprávnené a neodôvodnené navýšenie dlžnej sumy); (2) zákaz hospodárskych praktík, ktoré zahŕňajú koncept *gharar* (klamlivá neistota); (3) *maysir* (špekulácie) a (4) *harām* (zakázané správanie, ako napr. tabak, pornografia, zbrane, alkohol, bravčové mäso, hazardné hry). In: HUNT-AHMED, K. (2013): *Contemporary Islamic Finance*, p. 18.

³ KUROCHKINA, I. – US, U. (2019): *The development and special aspects of Islamic finance in Europe at the present stage*.

⁴ EUROPEAN CENTRAL BANK (2013): *Islamic Finance in Europe*, p. 10.

zdroje financovania, politická nevôľa európskych lídrov kvôli negatívnym konotáciám islamského finančného sektora s politickým islamom či dokonca radikálnym islamizmom, ktoré rozmach islamského ekonomického modelu v Európe výrazne spomaľujú. Islamský ekonomický model teda aj naďalej čelí viacerým prekážkam pre zabezpečenie riadneho etablovania sa v medzinárodných podmienkach. V mnohých krajinách sa finančný segment riadi kontrolnými a regulačnými rámcami, ktoré boli vyvinuté predovšetkým pre potreby konvenčného financovania, a teda nezohľadňujú sa špecifická islamského ekonomického modelu.

1 Európska perspektíva islamského ekonomického modelu

Islamský model možno charakterizovať ako ekonomický systém riadenia finančných zdrojov na základe noriem a zásad vyplývajúcich z islamského práva *šari`a*, čo však neznamená, že aktivity islamských finančných inštitúcií sú regulované výsadne pravidlami islamského práva. V súčasnom globalizovanom svete nie je dosah islamského financovania obmedzený iba na oblasť Arabského polostrova alebo výlučne na krajiny s majoritou moslimského obyvateľstva. Tento druh „etického“ financovania je čoraz viac rozšírenejší aj v západoeurópskych krajinách.

Na rozvoj islamského ekonomického systému v Európe majú podľa autorov Kurochkina – Us vplyv najmenej dva základné faktory: (1) rozšírenie európskych podnikateľských aktivít aj v krajinách s majoritným moslimským obyvateľstvom a ochota moslimských vývozcov ropy a plynu investovať finančné zdroje v európskych krajinách, vrátane diverzifikácie finančných produktov a cieleného výberu veľkých kapitálových trhov; (2) zmena populačnej štruktúry v mnohých európskych krajinách a rýchly nárast podielu moslimskej populácie, ktorá je podstatnou črtou kúpnej sily islamských finančných služieb.⁵

Keďže sme sa niekoľkokrát zdôraznili aspekt nárastu moslimskej populácie v Európe ako jedného zo základných predominantov islamského ekonomického modelu v európskom prostredí, v nasledujúcej časti uvádzame podrobnú analýzu *Pew Research Center* ohľadom vývoja moslimskej populácie v Európe s ohľadom na rôzne stupne migrácie.⁶

Tabuľka 1 Efekty migrácie na európsku populáciu: projekcia vývoja do roku 2050 [v tis.]

	2010	2016	2050 nulová migrácia	2050 stredná migrácia	2050 vysoká migrácia
Moslimovia	19 520	25 770	35 770	57 880	75 550
Nemoslimovia	495 280	495 060	445 920	459 070	463 040
Celkovo	514 810	520 830	481 690	516 950	538 600

Zdroj: PEW RESEARCH CENTER (2017): Europe's growing Muslim population.

⁵ KUROCHKINA, I. – US, U. (2019): The development and special aspects of Islamic finance in Europe at the present stage.

⁶ Európa je v tomto prípade definovaná ako (ešte v roku 2016) EÚ-28 plus Nórsko a Švajčiarsko. V prípade nulovej migrácie sa neuvažuje o žiadnom druhu migrácie z a do Európy. V strednom scenári sa predpokladá pravidelná migrácia. Pri scenári s vysokou migráciou sa k pravidelnej migrácii pripočítava taktiež prílev migrantov z obdobia rokov 2014 do polovice roku 2016. Projekcie neberú do úvahy žiadateľov o azyl, u ktorých sa neočakáva získanie právneho statusu zabezpečujúceho možné zotrvanie v Európe.
In: PEW RESEARCH CENTER (2017): Europe's growing Muslim population.

Štúdia ponúka tri základné scenáre, ktoré projektujú budúcu veľkosť moslimskej populácie v Európe. Viacero scenárov súvisí s neistotou v projekciách ohľadom budúcich migračných tokov v dôsledku politických a sociálnych podmienok vo vnútri, ale aj mimo EÚ a zmeny v imigračných politikách európskych krajín. Projekcie vychádzajú zo základnej premisy odhadovaného počtu moslimského obyvateľstva v Európe z roku 2016 na úrovni 26 mil. moslimov. Tieto prepočty neberú do úvahy žiadateľov o azyl, u ktorých sa neočakáva získanie právneho statusu občana EÚ. Aj bez akejkoľvek migrácie smerom do Európy sa predpokladá, že európska moslimská populácia zaznamená do roku 2050 prírastok 10 mil. moslimov. V prípade pokračujúcej stabilnej úrovne migrácie by sa moslimská populácia v Európe zvýšila na takmer 58 mil., čo naznačuje stredný scenár vývoja moslimskej populácie. Ak by nadpriemerné migračné toky z obdobia 2015 – 2016 pokračovali aj v budúcom období, do polovice 21. storočia by sa v Európe nachádzalo viac ako 75 mil. moslimov. Táto projekcia predstavuje scenár s vysokou migráciou. Zároveň sa pri všetkých troch scenároch predpokladá do roku 2050 zníženie nemoslimskej majoritnej európskej populácie.⁷

Podmienky na európskom finančnom trhu naznačujú udržanie stabilného rastu islamských finančných služieb. Takýto scenár naznačuje medzinárodná audítorská a poradenská spoločnosť Deloitte, a to hneď z viacerých dôvodov: (i) povzbudivé demografické podmienky – veľká nevyužitá zákaznícka základňa v podobe vyše 26 mil. moslimov žijúcich v EÚ a s tým súvisiaci potenciál rastu trhu; (ii) priaznivé ekonomické prostredie – nakoľko európske subjekty hľadajú nové zdroje financovania a likvidity, a napr. narastá aj vzájomný obchod európskych a moslimských krajín; (iii) vysoký dopyt a nízka súťaživosť na trhu – nedostatočná miera penetrácie výlučne islamských bankových produktov v Európe kvôli nedostatočnej ponuke, vysoký dopyt po produktoch v súlade s islamským právom a zároveň dostatočný dopyt po „sociálne spoľahlivých“ investíciách ponúkanými čiastočne konvenčnými bankovými inštitúciami.⁸

Je potrebné zdôrazniť, že islam v európskom prostredí nie je v mnohých ohľadoch vnímaný pozitívne. Je to spôsobené sčasti historickou skúsenosťou s arabskými etnikami, ktoré okupovali územia súčasných európskych krajín. Výrazným faktorom je bez pochyb aj súčasný medzinárodný terorizmus, ktorý je spájaný najmä s islamistickými teroristickými skupinami. Samozrejme, že nemôžeme teroristické útoky generalizovať na celú moslimskú komunitu žijúcu v Európe, v mnohých európskych krajinách, najmä vďaka nacionalistickým a populistickým politickým zoskupeniam, však zdá sa, prevláda voči aktivitám spojeným s islamom vo všeobecnosti nedôvera.

Napriek politickému pnutiu sa islamskému ekonomickému modelu v Európe zatiaľ darí a viacero európskych bánk vníma aktivity spojené s islamským financovaním skôr ako ziskovú príležitosť na vytváranie nových obchodov a nie ako hrozbu pre existujúce obchodné partnerstvá.⁹ Ako sme už uviedli, nezanedbateľným faktorom zvýšeného záujmu o islamské finančníctvo v Európe je výrazný nárast moslimskej populácie v tomto regióne. Táto skupina totiž prirodzene vyhľadáva a uprednostňuje finančné produkty, ktoré by boli v súlade s islamským právom *šari`a*. Vychádzajúc z úvodnej časti príspevku, vďaka etickému investovaniu a väčšej diverzifikácii rizika je islamský ekonomický model čoraz viac zaujímavý aj pre nemoslimské európske obyvateľstvo. V roku 2014 sa v Európe nachádzalo celkovo 15 islamských bánk, 13 islamských „okien“ v konvenčných bankách, 19 iných islamských finančných inštitúcií alebo okien spoločných s investičnými fondmi, 3 islamské

⁷ PEW RESEARCH CENTER (2017): Europe's growing Muslim population.

⁸ DELOITTE (2014): Islamic Finance in Europe: Trends and prospects.

⁹ EUROPEAN CENTRAL BANK (2013): Islamic Finance in Europe, p. 10.

poisťovacie spoločnosti z celkového počtu vyše 1 140 islamských finančných organizácií na svete.¹⁰

V posledných dekádach sa islamský ekonomický model stal kľúčovým atribútom pre rozvoj vzájomných vzťahov medzi arabskými islamskými bankami a ich európskymi partnermi. V minulosti to boli skôr arabské banky, ktoré sprostredkovali väčšinu konvenčných finančných služieb práve z Európy, v súčasnosti narastá inverzný trend, kedy európske banky vo väčších objemoch ponúkajú produkty v súlade s islamským právom *šari`a*. Deje sa tak nielen pre zahraničných arabských klientov, ale výraznejšie pre potreby rastúcej moslimskej populácie v Európe. V súčasnosti dosahuje islamský finančný sektor na globálnej úrovni obrat vyše 2,5 bilióna USD. Očakáva sa, že v priebehu roku 2021 dosiahne úroveň 4 biliónov USD.¹¹

Z geografického hľadiska pomyselnú vstupnú bránu islamského finančnictva v Európe predstavuje Spojené kráľovstvo. Londýn dlhodobo plní funkciu popredného medzinárodného finančného centra. Britské banky ako jedny z prvých v Európe orientovali svoje aktivity aj na oblasť Arabského polostrova, vďaka čomu rokmi čerpali cenné skúsenosti obchodovania s islamskými bankami a ďalšími finančnými subjektmi. Spojené kráľovstvo v roku 2004 umožnilo obchodovanie Islamskej retailovej banke, *the Islamic Bank of Britain*, a o dva roky neskôr Európskej islamskej investičnej banke. Do poskytovania islamských finančných služieb sa zapojili aj popredné konvenčné banky, najmä HSBC a Lloyds TSB, ktoré operovali predovšetkým s islamskými úverovými obchodmi či financovaním bývania v súlade s právom *šari`a*.¹² V roku 2017 až 90 % sporiteľov, ktorí si otvorili bankové účty v banke Al Rayan, bolo nemoslimského pôvodu.¹³ Ako uvádza Rodney Wilson vo svojej publikácii, európske banky najväčšou mierou prispeli k rozvoju islamského financovania v prípade uzavretia partnerstva medzi BarclayCapital a Dubajskou islamskou bankou ohľadom vydania islamských dlhopisov *sukuk*.¹⁴ V tomto kontexte je dôležité poznamenať, že nie západoeurópske vyspelé ekonomiky, ale Turecko ostáva suverénne na poprednom mieste spomedzi európskych krajín, čo sa týka počtu pobočiek islamských bánk v krajine. V súvislosti s orientáciou súčasnej tureckej prezidentskej garnitúry pod vedením Recepta Tayyipa Erdoğana je zrejmé, že takýto trend bude aj naďalej pokračovať.

2 Francúzsko a „krehká úspešnosť“ islamského modelu

V predchádzajúcej časti sme podrobnejšie analyzovali islamský ekonomický model všeobecne v európskom prostredí. Všetky spomínané argumenty naznačujú narastajúci záujem o tento druh finančných aktivít jednak stále rastúcou európskou moslimskou populáciou, ale aj nemoslimským majoritným obyvateľstvom. Práve rastúca moslimská populácia bude v nasledujúcom období znamenať výraznejší posun v dostupnosti islamských finančných služieb v Európe.¹⁵ Okrem podrobne analyzovaného Spojeného kráľovstva, ktoré spolu s Luxemburskom predstavujú európskych lídrov v poskytovaní finančných aktivít v súlade s islamskou vieroukou a právom *šari`a*, viacerí odborníci predpokladajú zvýšený

¹⁰ KUROCHKINA, I. – US, U. (2019): The development and special aspects of Islamic finance in Europe at the present stage.

¹¹ OSNAGHI, C. (2019): Islamic finance: new chance for European markets.

¹² LLOYDS TSB (2020); HSBC (2020).

¹³ Ide o islamskú banku v Spojenom kráľovstve, ktorá poskytuje svoje služby viac ako 80 tisíc zákazníkom v celej krajine. In: OSNAGHI, C. (2019): Islamic finance: new chance for European markets.

¹⁴ WILSON, R. (2007): Islamic finance in Europe.

¹⁵ Vychádzajúc zo štatistik Pew Research Center vo Francúzsku žije v súčasnosti vyše 5,7 mil. moslimov (8,8 % z celkovej populácie Francúzska). Do roku 2050 by sa mal podľa štúdie podiel moslimov žijúcich v Európe zdvojnásobiť zo súčasných 4,9 % na 11,2 % (vynímajúc rôzne faktory rastu populácie, ako napr. náhla zmena politických udalostí vo svete a s tým súvisiaca masová migrácia do európskych krajín). In: PEW RESEARCH CENTER (2017): Europe's growing Muslim population.

záujem aj vo Francúzsku, kde sa nachádza najväčšia moslimská komunita spomedzi krajín EÚ.

Podľa našich doterajších zistení však Francúzsko na rozdiel od Spojeného kráľovstva dosiaľ neprijalo dostatočnú legislatívu na to, aby sa islamský ekonomický model v krajine výraznejšie presadil. Pre porovnanie, v Londýne je etablovaných viacero islamských finančných inštitúcií, už spomínaná *Islamic Bank of Britain* zároveň ďalších päť islamských investičných bánk (European Islamic Investment Bank, London & Middle East Bank, Global Securities House, European Finance House, Gatehouse Bank).¹⁶ Vo Francúzsku sa naopak v súčasnosti nenachádza žiadna islamská banka.¹⁷ Sú tu rozvinuté iba rôzne „islamské okná“, ktoré sú síce v súlade s princípmi islamského financovania, hlavná činnosť finančnej inštitúcie však nemusí byť nevyhnutne „islamská“.¹⁸ Je teda možné, aby bol islamský ekonomický model vo Francúzsku úspešný? A je vôbec vo francúzskych podmienkach žiadaný?

Z historického pohľadu, masové moslimské prisťahovalectvo do Francúzska nastalo v priebehu 20. storočia v dvoch hlavných fázach. Prvotným impulzom bolo povojnové usporiadanie hospodárskych aktivít vojnou zdevastovaných európskych ekonomík, keď krajiny potrebovali pracovnú silu pre naštartovanie industrializačných procesov. Francúzsko sa snažilo prilákať pracovníkov zo svojich bývalých severoafrických kolónií. Druhým významným medzníkom bolo obdobie Alžírkej vojny (1954 – 1962), keď mnoho Alžírčanov hľadalo pracovné príležitosti vo Francúzsku.¹⁹ Historicky daná moslimská komunita vo Francúzsku, ako aj projekcie ohľadom budúceho rastu moslimského obyvateľstva naznačujú kladnú odpoveď na otázku ohľadom možnej úspešnosti „francúzskeho“ islamského ekonomického modelu. Samotná moslimská populácia však nestačí na etablovanie islamského modelu v krajine.

Francúzsko si dlhodobo udržiava veľmi dobré obchodné vzťahy s moslimskými krajinami, napr. so susedným Alžírskom, Marokom a Tuniskom a významná časť francúzskej populácie má korene práve v týchto prevažne moslimských severoafrických štátoch. V predchádzajúcom projektovom výstupe sme deklarovali priaznivý demografický vývoj vo Francúzsku v prospech moslimskej populácie, nakoľko až 10 % obyvateľstva Francúzska tvoria práve moslimovia.²⁰ Až 64 % francúzskych moslimov je vo veku 18 až 34 rokov a predpokladá sa, že ich kúpna sila v nasledujúcom období porastie.²¹ Práve moslimská populácia v produktívnom veku je schopná zabezpečiť dostatočný dopyt po finančných produktoch v súlade s islamským právom. Samozrejme, odhliadnuc od dôležitej tézy, že z praxe iných západoeurópskych krajín narastá dopyt po islamských finančných produktoch aj u nemoslimského európskeho obyvateľstva.

Bankový systém Francúzska je kontrolovaný piatimi bankovými skupinami, ktoré patria medzi najväčšie na svete. Podľa najnovších dostupných údajov zo *Statista* v roku 2016 predstavovali celkové domáce bankové aktíva odhadom 6,85 biliónov EUR, čo je približne trojnásobok hrubého domáceho produktu Francúzska.²² Celková hodnota aktív francúzskej skupiny BNP Paribas predstavuje viac ako 2 bilióny EUR, čo ju radí na popredné miesto spomedzi všetkých francúzskych bánk v tomto meradle. Za ňou nasleduje *Crédit Agricole*

¹⁶ OSNAGHI, C. (2019): Islamic finance: new chance for European markets.

¹⁷ FIRST UNION (2020): Banque islamique en France : Quoi de neuf en 2020?

¹⁸ FIRST UNION (2020): Vous cherchez une banque islamique en France?

¹⁹ OGDEN (1989): International migration in the nineteenth and twentieth centuries, p. 36.

²⁰ Vo všeobecnosti majú moslimovia početnejšie rodiny, ak berieme do úvahy religióznu príslušnosť. Každá moslimská žena má v priemere 2,8 detí, čo je výrazne viac ako má žena vo Francúzsku (1,9 detí). In: PEW RESEARCH CENTER (2011): The future of the global Muslim population: projections for 2010-2030, Forum on Religion and Public Life.

²¹ IFOP (2011): Enquête sur l'implantation et l'évolution de l'Islam de France.

²² STATISTA (2020): Leading banks in France in 2019, by total assets.

s celkovou hodnotou aktív na úrovni viac ako 1,7 bilióna EUR.²³ Všetky významné bankové subjekty ponúkajú aj islamské finančné produkty na základe partnerstiev s bankami z oblasti Arabského polostrova a severnej Afriky.²⁴ Napriek už spomínanej demografickej výhode a deklarovaným partnerstvám sa islamský ekonomický model vo Francúzsku rozvíja ďaleko pomalším tempom, ako napr. v susednom Spojenom kráľovstve. Hlavným dôvodom sú prísne regulačné normy a nedostatočné legislatívne úpravy, ktoré by umožnili rozmach islamského modelu vo francúzskom finančnom sektore. Bývala francúzska ministerka financií Christine Lagarde síce v minulosti vyvíjala iniciatívy otvorené viac v prospech islamského ekonomického modelu, tie však neboli dostatočne politickými elitami presadzované. V júni 2011 došlo k zavedeniu prvej islamskej depozitnej schémy, ktorá bola prevádzkovaná cez islamské „okno“ konvenčnej banky. Po tomto úspechu bola predstavená desaťročná zmluva *murabahah*. V súčasnosti je vo Francúzsku šesť fondov, ktoré sú v súlade s islamským právom.

Napriek značnej moslimskej populácii žijúcej vo Francúzsku a skutočnosti, že francúzske banky už od polovice 80. rokov 20. storočia ponúkali produkty v súlade s právom *šari`a* v oblasti Perzského zálivu, Francúzsko sa na domácej scéne stalo v oblasti islamských financií aktívnym len nedávno v roku 2008.²⁵ Francúzska vláda ma vysoký záujem prilákať investorov z krajín Perzského zálivu. Predpokladá sa, že do roku 2020 by Francúzsko mohlo prilákať až 120 miliárd USD vo forme islamských aktív prostredníctvom pôžičiek a investícií do francúzskych podnikov a nehnuteľností, či finančných trhov.²⁶ Vládne autority sa teda síce snažia propagovať Paríž ako vhodný európsky uzol islamských finančných aktivít, avšak vágna vnútroštátna legislatíva celý proces spomaľuje. Podľa Arnauda sú ciele Francúzska v tejto oblasti dvojakého charakteru: (a) prilákanie globálnych fondov na francúzsku pôdu a (b) zvýšenie konkurencieschopnosti Francúzska v oblasti islamských financií. Na inom mieste zároveň dodáva, že islamské financie by podľa francúzskych autorít nemali na základe francúzskych právnych predpisov vyžadovať žiadne špeciálne opatrenia, zákazníci a inštitúcie používajúci islamské finančné schémy sú chránení rovnakými právnymi predpismi ako pri použití konvenčných schém a prípadné vzniknuté problémy súvisiace s islamským ekonomickým modelom sa môžu riešiť už na základe existujúceho právneho rámca. Francúzska vláda zlyháva v prijímaní a lepšom prispôbení zákonov pre islamské financovanie. Zdá sa však, že Francúzsko sa snaží regulovať daňové opatrenia pre umiestnenie produktov islamského ekonomického modelu v krajine.²⁷

Záver

Napriec európskym spektrom by sme vedeli nájsť rôzne prístupy k etablovaní islamského ekonomického modelu v krajinách Európy – od ústretovejších až po skeptické a odmietavé názory na islamský finančný systém. Nepopierateľne však záujem o islamské finančné služby celosvetovo rastie nevynímajúc Európu – najmä Spojené kráľovstvo či Luxembursko.

Predmetom skúmania v rámci tohto príspevku bol európsky a detailnejšie francúzsky prístup k islamskému ekonomickému modelu. Výrazne rastúca moslimská populácia vo Francúzsku, v prevažnej väčšine v produktívnom veku, spolu s priaznivými hospodárskymi vzťahmi s moslimskými krajinami severnej Afriky a Perzského zálivu vytvárajú priaznivé prostredie pre úspešné etablovanie islamského modelu vo Francúzsku. Na rozdiel od Spojeného kráľovstva však vo Francúzsku nenájdeme žiaden islamský bankový subjekt

²³ Ibid.

²⁴ BELOUAFI, A. – BELABES, A. (2010): Islamic finance in Europe: the regulatory challenge.

²⁵ BELOUAFI, A. – BELABES, A. (2010): Islamic finance in Europe: the regulatory challenge.

²⁶ HUNT-AHMED, K. (2013): Contemporary Islamic Finance, p. 23.

²⁷ BELOUAFI, A. – BELABES, A. (2010): Islamic finance in Europe: the regulatory challenge.

a reakcia finančného sektora vo Francúzsku zaostáva za realitou z prostredia už zmieneného Spojeného kráľovstva.

Zodpovedanie otázky, či je takýto model vo francúzskom prostredí vôbec žiadaný a či existuje politická vôľa pre jeho úspešný rozvoj, ostáva predmetom širšej odbornej diskusie. Francúzsko totiž chce z Paríža vytvoriť uzol islamských finančných služieb podobný Londýnu. Spojené kráľovstvo má však islamský finančný trh na d'aleko vyššej úrovni, ktorý je podporený významnou politickou vôľou urobiť z Londýna hlavné finančné centrum islamského finančníctva v Európe.

Legislatívne prekážky, ktoré sa dlhodobo v tejto súvislosti vo Francúzsku objavujú, predstavujú hlavný dôvod nedokonalého a pomalého „udomácnenia sa“ islamských finančných aktivít v krajine. Od roku 2010 Francúzsko nevykonalo žiadnu zásadnú legislatívnu zmenu na zlepšenie statusu islamského finančníctva v krajine.

Vo Francúzsku navyše historicky pretrvávajú sekulárne republikánske zmýšľanie francúzskej spoločnosti, ktoré odmieta angažovanie sa nábožensky podmienených aktivít napr. aj vo finančnej oblasti. Zároveň v krajine panujú častokrát xenofóbne a nacionalistické nálady voči islamu samotnému jednak vplyvom migračnej krízy, ale aj staršej či novej vlny teroristických útokov, za ktorými boli prevažne rôzne islamistické militantné skupiny. Pozorne však budeme vývoj v tejto v západoeurópskej krajine sledovať, nakoľko Francúzsko má nepochybne veľký potenciál pre rozvoj islamského ekonomického modelu vo väčších objemoch, ako je to v súčasnosti.

Použitá literatúra:

1. BANQUE DE FRANCE (2019).
2. BELOUAFI, A. – BELABES, A. (2010): Islamic finance in Europe: the regulatory challenge. In: *Islamic Economic Studies*, Vol. 17, No. 2, 2010. Dostupné na internete: <https://ssrn.com/abstract=3159815>
3. DELOITTE (2014): *Islamic Finance in Europe: Trends and prospects*. [Online]. Dostupné na internete: <https://www2.deloitte.com/lu/en/pages/islamic-finance/articles/islamic-finance-europe.html>
4. EUROPEAN CENTRAL BANK (2013): *Islamic Finance in Europe*, Frankfurt am Main: European Central Bank, 2013. [Online]. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2251204
5. FIRST UNION (2020): *Banque islamique en France : Quoi de neuf en 2020?* [Online]. Dostupné na internete: <https://firstunion.fr/banque-islamique-en-france/>
6. FIRST UNION (2020): *Vous cherchez une banque islamique en France?* [Online]. Dostupné na internete: <https://firstunion.fr/banque-islamique/>
7. HSBC (2020). [Online]. Dostupné na internete: <http://www.hsbc.co.uk/1/2/personal/current-accounts/more/amanah-finance>
8. HUNT-AHMED, K. (2013): *Contemporary Islamic Finance: Innovations, Applications, and Best Practices*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2013. ISBN 978-1-118-18090-7
9. IFOP, (2011): *Enquête sur l'implantation et l'évolution de l'Islam de France : ANALYSE : 1989-2011*, IFOP- Département Opinion et Stratégies d'Entreprise, July 2011
10. KUROCHKINA, I. – US, U. (2019): *The development and special aspects of Islamic finance in Europe at the present stage*. [Online]. Dostupné na internete: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2019/08/shsconf_NTI-UkrSURT2019_06033.pdf
11. LLOYDS TSB (2020). [Online]. Dostupné na internete: http://www.lloydstsb.com/current_accounts/Islamic_account.asp

12. OSNAGHI, C. (2019): *Islamic finance: new chance for European markets*. [Online]. Dostupné na internete: <http://catholicaglobalmarketsmagazine.com/2019/05/23/islamic-finance-new-chance-european-markets/>
13. OGDEN, P. E. (1989): *International migration in the nineteenth and twentieth centuries*, London: Unwin Hyman, 1989. pp. 34-59
14. PEW RESEARCH CENTER (2017): *Europe's growing Muslim population*. [Online]. Dostupné na internete: <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
15. PEW RESEARCH CENTER (2011): “*The future of the global Muslim population: projections for 2010-2030*”, *Forum on Religion and Public Life*. [Online]. Dostupné na: <https://www.pewforum.org/2011/01/27/the-future-of-the-global-muslim-population/>
16. STATISTA (2020): *Leading banks in France in 2019, by total assets*. [Online]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/1114735/banks-total-assets-ranking-france/>
17. WILSON, R. (2007): *Islamic finance in Europe*. [Online]. Dostupné na internete: <http://catholicaglobalmarketsmagazine.com/2019/05/23/islamic-finance-new-chance-european-markets/>

Kontakt:

Ing. Kristína Krupová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: kristina.krupova@euba.sk

ISLAMSKÉ BANKOVNÍCTVO V MALAJZII

ISLAMIC BANKING IN MALAYSIA

Ludmila Lipková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: ludmila.lipkova@euba.sk

Príspevok sa zaoberá osobitosťami vzniku a rozvoja islamských financií v Malajzii. Podiel moslimského obyvateľstva na celkovej malajzijskej populácii dosahuje okolo 66 %. Hodnoty, ktoré uznáva moslimské obyvateľstvo, sa pretavujú aj do osobitostí ekonomického systému a jeho finančného systému. Pre potreby moslimských pútnikov bola založená prvá islamská finančná inštitúcia v Malajzii. Od vzniku samostatného štátu a s jeho ekonomickým rozvojom sa rozvíjajú i islamské financie a ich jednotlivé súčasti, ako je napríklad poisťovníctvo (takeful) či trh s cennými papiermi (sukuk). Islamské bankovníctvo zohráva významnú úlohu diverzifikácii finančného systému krajiny a významne sa podieľa na jej rozvoji.

Kľúčové slová: islamské bankovníctvo, Malajzia, sukuk, takeful

The paper deals with the peculiarities of the origin and development of Islamic finance in Malaysia. The share of the Muslim population in the total Malaysian population reaches about 66%. The values recognized by the Muslim population are also translated into the specificities of the economic system and its financial system. The first Islamic financial institution in Malaysia was established for the needs of Muslim pilgrims. Since the establishment of an independent state and with its economic development, Islamic finance and its individual components have also been developing, such as insurance (takeful) or the stock market (sukuk). Islamic banking plays an important role in diversifying the country's financial system and contributes significantly to its development.

Key words: Islamic banking, Malaysia, sukuk, takeful

JEL: G21, K41

Úvod

Islamské bankovníctvo sa rozvíja v mnohých moslimských štátoch sveta. V súčasnosti je 57 štátov členom Organizácie islamskej spolupráce¹. Jednou z nich je aj Malajzia. Po získaní samostatnosti a s realizáciou Novej ekonomickej politiky a Novej rozvojovej politiky sa ekonomika krajiny začala dynamicky rozvíjať. Vzhľadom k náboženskej štruktúre obyvateľstva sa v malajzijskej spoločnosti vyznávajú hodnoty islamu aj v ekonomike. Malajzia za šesťdesiat rokov vybudovala úspešne fungujúci systém islamských financií, ktorý významne prispieva k ekonomickému rozvoju.

1 Prehľad literatúry

Problematike islamských financií v Malajzii sa venuje celý rad významných zahraničných odborníkov. Uvedieme práce vybraných autorov. V článku *Malaysia: 30 Years of Islamic Banking Experience (1983-2012)* analyzuje Khayar Abdalla Khayar z Gulf University for Science and Technology v Kuwajte v *International Business & Economics*

¹ ISSUU (2011): OIC 40th Anniversary.

Research Journal skúsenosti s pôsobením a osobitosťami malajzijského bankovníctva. Všíma si fungovanie duálneho bankového systému v Malajzii, motivovanie vkladateľov k úsporám zo strany islamských bankových inštitúcií a pod.² Dalším pozoruhodným príspevkom, ktorý publikoval Ahasanul Haque z Medzinárodnej islamskej univerzity v Malajzii v časopise *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, je *Islamic Banking in Malaysia: A Study of Attitudinal Differences of Malaysian Customers*.³ Autor vo svojom príspevku analyzuje podstatu islamského bankovníctva v Malajzii a diferencovaný prístup zákazníkov islamských bánk v závislosti od ich rodových a rasových odlišností. V časopise *Global Finance Journal* publikovala Salina Kassim z Medzinárodnej islamskej univerzity v Kuala Lumpur stať pod názvom *Islamic finance and economic growth: The Malaysian experience*.⁴ Autorka analyzuje vo svojej práci ekonomický rast v Malajzii a jeho spojitosť s reálnou ekonomikou a islamským bankovníctvom a financiami. V *Journal of Economics, Finance and Administrative Science* publikoval Muhamed Zulkhibri z Islamic Research and Training Institute, Islamic Development Bank, Jeddah, Saudi Arabia príspevok *The impact of monetary policy on Islamic bank financing: bank-level evidence from Malaysia*.⁵ Autor analyzuje špecifiká duálneho bankovníctva v Malajzii. Vo svojom výskume využil regresnú analýzu a špecifikoval osobitosti správania sa zákazníkov islamských bankových inštitúcií a využívanie jednotlivých finančných nástrojov na finančných trhoch. Problematikou islamských financií sa zaoberajú aj autori z nemuslimských štátov, kde však islamské financie zohrávajú tiež svoju úlohu. Uvedieme prácu Iliasa Zaripova experta Ruskej asociácie expertov na islamské financie, ktorý publikoval prácu *Malajzia – vodca islamských financií* v časopise *Vestník finančnej univerzity*.⁶ Autor sa tiež sústreďuje na osobitosti fungovania duálneho finančného systému v Malajzii a jeho prínosu k ekonomickému rozvoju malajzijskej ekonomiky. Ďalšia zaujímavá práca pochádza od Eleny V. Sitkarevovej z Ruskej univerzity družby národov.⁷ Bola publikovaná pod názvom *Islamic Banking in Malaysia: Arbitration Resolution of Financial Disputes and Obstacles to its Spread* v časopise *MIR (Modernizacija. Inovacia. Razvitie)*. Autorka sa v príspevku zaoberá obmedzeniami použitia arbitráže v národných a medzinárodných finančných sporoch malajzijských finančných inštitúcií. Islamské právo šaría neumožňuje odvolávať sa v kontraktoch s bankami z USA alebo Spojeného kráľovstva na využitie ich právneho systému. V tejto súvislosti autorka prišla k záveru, že možno v blízkej budúcnosti očakávať využitie islamskej arbitráže pri riešení sporov medzi malajzijskými islamskými a západnými tradičnými bankovými subjektmi.

Pri spracovávaní príspevku boli využité základné výskumné metódy, a to analýza, komparácia a syntéza.

2 Islamské inštitúcie a bankovníctvo v Malajzii

2.1 História islamských finančných inštitúcií

V roku 1975 bola založená Organizácia islamskej spolupráce, ktorá predstavuje základ pre rozvoj islamského bankovníctva.⁸ Ako medzivládna inštitúcia podporuje od svojho vzniku ekonomický a sociálny rozvoj v členských štátoch.⁹ Organizácia má v súčasnosti 57

² KHIYAR, K. A. (2012): *Malaysia: 30 Years of Islamic Banking Experience (1983-2012)*.

³ HAQUE, A. (2010): *Islamic Banking in Malaysia: A Study of Attitudinal Differences of Malaysian Customers*.

⁴ KASSIM, S. (2016): *Islamic finance and economic growth: The Malaysian experience*.

⁵ ZULKHIBRI, M. (2018): *The impact of monetary policy on Islamic bank financing: bank-level evidence from Malaysia*.

⁶ ZARIPOV, I. A. (2016): *Malajzija – flagman islamskich finansov*.

⁷ SITKAREVA, E. (2017): *Islamic Banking in Malaysia: Arbitration Resolution of Financial Disputes and Obstacles to its Spread*.

⁸ ISSUU (2011): *OIC 40th Anniversary*.

⁹ IDB (2009): *Islamic Development Bank Group in Brief*.

členských štátov.¹⁰ V roku 1981 bola založená Islamská rozvojová banka.¹¹ V roku 1975 bola v Saudskej Arábii založená Islamská rozvojová banka (Islamic Development Bank IDB). V tom istom roku bola vytvorená v Dubaji Dubajská islamská banka (Dubai Islamic Bank) ako prvá islamská komerčná banka, ktorá poskytuje všetky bankové služby.¹² V roku 1977 v Sudáne otvorili Faisal Islamic of Sudan.¹³ V Egypte v tom istom roku otvorili Faisal Islamic Bank of Egypt.¹⁴ V roku 1978 bolo založené v Jeddahu v Saudskej Arábii Centrum pre výskum Islamskej ekonomiky.¹⁵ V roku 1973 bola prezidentským dekrétom zriadená na Filipínach Islamská banka (Amanah Islamic Bank).¹⁶ V roku 1978 bola zriadená prvá islamská banka v Luxemburgu a v roku 2002 boli prvýkrát zaknihované na burze cenných papierov sukuk tejto banky.¹⁷ V roku 1979 bola vytvorená Bahrajnská islamská banka (Bahrain Islamic Bank).¹⁸

V súčasnosti islamský finančný systém predstavuje asi 1 % celosvetového finančného systému.¹⁹ Najsilnejším sektorom je islamské bankovníctvo. Rastie význam islamského poisťovníctva a islamského kapitálového trhu.

2.2 Podmienky rozvoja islamského bankovníctva v Malajzii

Ekonomický význam krajín s moslimským obyvateľstvom sa vo svetovom spoločenstve výrazne zvýšil od 70. rokov 20. storočia, keď sa na svetových trhoch niekoľkonásobne zvýšili ceny ropy. Z dovedy chudobných štátov sa stali ekonomiky s rozsiahlymi rezervami petrodolárov, ktoré sa stali súčasťou svetových finančných trhov (Saudská Arábia, Kuvajt, Spojené arabské emiráty, Irán a i.). Okrem ropných šokov pozitívne ovplyvnil postavenie niektorých moslimských štátov vo svetovej ekonomike a i vo svetovom finančníctve ich rýchly ekonomický rozvoj (Malajzia, Indonézia). Zvyšuje sa podiel týchto štátov na tvorbe svetového hrubého domáceho produktu, na svetom obchode a i na medzinárodných finančných operáciách.

Islamské finančnictvo (bankovníctvo, poisťovníctvo, kapitálový trh) sa rozvíja v krajinách s prevažujúcim moslimským obyvateľstvom ako sú Saudská Arábia, Zjednotené arabské emiráty, Malajzia, Indonézia, Katar, Kuvajt, Irán, Egypt, Sudán, Etiópia a i. Islamská banka bola založená i v Luxembursku.

Moslimské obyvateľstvo preferuje využívanie bankového systému založeného na princípe šarie vo vnútroštátnom finančnom systéme, ale i v medzinárodnom finančnom systéme. V našom príspevku sa zaoberáme islamským bankovníctvom v Malajzii.

Malajzia je štát pozoruhodný svojím dynamickým ekonomickým vývojom za posledných štyridsať rokov. Malajziu radíme k ázijským novoindustrializovaným štátom tzv. druhej vlny industrializácie. Jej hrubý domáci produkt na jedného obyvateľa dosahoval 235 USD v roku 1960, v roku 1980 to bolo 1 775 USD a v roku 2018 je to 11 378 USD.²⁰ Za 58 rokov (od roku 1960) sa tento ukazovateľ zvýšil štyridsaťnásobne a od roku 1980, keď sa začala ekonomika industrializovať, sa HDP p. c. zvýšil viac ako šesťnásobne. Krajina je označovaná za ekonomický zázrak juhovýchodnej Ázie.

¹⁰ OIC (2020): Member States.

¹¹ IDB (2020): IsDB Group.

¹² DIB (2020): We are more than just a bank.

¹³ FIB-S (2020): Faisal Islamic Bank of Sudan.

¹⁴ FIB-E (2020): Faisal Islamic Bank of Egypt.

¹⁵ IERC (1995): A Proposed Syllabus for the Course of: The Foundation of Islamic Economics.

¹⁶ AIB (2020): About the bank.

¹⁷ IFF (2020b): Luxembourg.

¹⁸ IFF (2020a): Bahrain Islamic Bank.

¹⁹ DOMAT, C. (2020): What Is Islamic Finance And How Does It Work?

²⁰ WORLD BANK (2020): World Development Indicators.

Dôležitou skutočnosťou pre rozvoj ekonomiky Malajzie je náboženská štruktúra obyvateľstva. Populácia krajiny dnes predstavuje 32,5 milióna obyvateľov. Príslušnosť k rôznym náboženstvám je nasledovná: moslimovia 66,1 %, budhisti 15,7 %, kresťania 9,4 %, hinduisti 5,80 %, ostatní 3 %.²¹

V Malajzii sa rozvíja duálna ekonomika. Popri tradičnej alebo konvenčnej ekonomike zohráva v krajine významné miesto i ekonomika islamská. V islamskej ekonomike Malajzie má svoje významné miesto islamské bankovníctvo.

Spomedzi osobitostí, ktoré odlišujú islamské financie od financií tradičných, je zákaz používania úrokovej sadzby a nadmerné špekulácie. V islamských financiách tiež existujú obmedzenia na niektoré druhy komerčných činností, ktoré sa pokladajú za „neetické“ z hľadiska niektorých náboženských postulátov. Patria k nim mnohé druhy tradičných bankových a burzových operácií, vo sfére podnikania sú zakázané finančné operácie súvisiace s výrobou alkoholu, s výrobou tabakových výrobkov a s chovom a spracovaním bravčového mäsa.

Činnosť tradičných bánk a poisťovacích spoločností sa v Malajzii riadi svetskými zákonmi. Od 70. rokov 20. storočia sa v Malajzii realizovala Nová ekonomická politika. NEP sa uskutočňovala v prospech všetkých obyvateľov krajiny, nielen moslimského obyvateľstva. Zainteresovaní odborníci boli v tom období toho názoru, že malajzijská vláda nemala vypracovanú osobitnú koncepciu tzv. „islamského rozvoja“ krajiny. Vláda mala iba predstavy o mechanizme fungovania jednotlivých islamských finančných inštitúcií a finančných nástrojov. Reformátori nemali v úmysle islamizovať celú ekonomiku. Pre vytvorenie duálneho modelu bankovníctva bol dostatočný alternatívny model a vytvorenie inštitúcií a prípravy právneho základu a podpory zo strany štátu. Konzervatívni predstavitelia islamu pokladajú prax islamských inštitúcií v Malajzii za nie úplne zodpovedajúcu šarií.

2.3 Islamské bankovníctvo v Malajzii

Náboženskú štruktúru obyvateľstva Malajzie, väčšinového moslimského obyvateľstva reflektuje nielen celá spoločnosť, ale aj ekonomika krajiny a jej finančný systém. Malajzia patrí k štátom, kde boli založené prvé novodobé inštitúty islamskej ekonomiky. Malajzijskí občania moslimského vierovyznania ako správni veriaci sa majú aspoň raz za život zúčastniť púte v Mekke. V roku 1959 pripravil v Malajzii (vtedy ešte britskej kolónii) slávny profesor Ungku Abdul Azziz projekt na zlepšenie ekonomickej situácie budúcich pútnikov.²² Plán obsahoval návrh založenia špecializovanej banky alebo podobného finančného inštitútu, kde by si osoby, ktoré plánujú uskutočniť hadždž, mohli sporiť finančné prostriedky v súlade so zákonmi šarié. V auguste roku 1962 bola takáto inštitúcia vytvárajúca fond pre pútnikov zaregistrovaná pod názvom Tabung Hadždž.²³

Ešte v čase koloniálnej nadvlády 26. 1. 1959 bola zriadená Negara banka Malajzie, ktorá vykonáva funkciu centrálnej banky.²⁴

²¹ PRC (2016): Malaysia.

²² RASIAH, R. et al. (2015): Royal Professor Ungku Abdul Aziz: A Key Pillar in Malaysia's Development.

²³ TABUNG HAJI (2020): Tabung Haji.

²⁴ BNM (2020a): About the Bank.

**Tabuľka 1: Úloha (a fungovanie) Negara banky (centrálnej banky)
Malajzie – Islamský bankový systém**

Islamské banky	Finančný trh	Kapitálový trh
Takaful operátori		
Nebankové inštitúcie		
	Klient	
Tradičné banky	Finančný trh	Kapitálový trh
Poisťovacie spoločnosti		
Nebankové inštitúcie		

Prameň: BNM (2020a): About the Bank.

V roku 1980 Ekonomický kongres Bumiputra prijal rozhodnutie požiadať vládu povoliť rade pútnikov známej ako Lembaga Tabung Hadždž vytvoriť islamskú banku. Zároveň bol zorganizovaný seminár o Národnom rozvoji a islamských perspektívach, kde bolo navrhnuté vytvorenie Islamskej banky. Koncom roka 1982 malajzijský parlament schválil Islamský bankový zákon. K dátumu 1. marca 1983 bola zriadená prvá Islamská banka Behrad v Malajzii.²⁵ Islamská banka sa podieľala na likvidácii chudoby v Malajzii a na financovaní vzdelávacieho systému.²⁶ V Malajzii bola venovaná pozornosť i príprave odborníkov pre islamskú ekonomiku. V roku 1983 bola za týmto účelom zriadená Medzinárodná islamská univerzita.²⁷

Od začiatku 90. rokov 20. storočia rýchlo rástol počet islamských bankových inštitúcií. Mnohé tradičné komerčné banky otvárali „islamské okienka,“ postupne sa etabloval trh islamských cenných papierov. V roku 1999 bola založená druhá islamská banka v Malajzii Muamalat Bank.²⁸ V súčasnosti pôsobí na malajzijskom finančnom trhu 16 islamských bánk, z ktorých 10 je malajzijských, 6 je zahraničných.

Tabuľka 2: Malajzijský paralelný finančný systém – Duálny finančný systém

Tradičné banky	≈	Islamské banky
Tradičné banky	→	Islamské okienko
Tradičné banky	→	Pobočka islamskej banky
Poisťovacie spoločnosti	≈	Takaful operátori

Malajzia ako prvý štát pripravil osobitné zákony, ktoré regulujú status islamského bankovníctva – islamských bánk a poisťovacích spoločností. V roku 1984 bol schválený Takaful Act (Zákon o islamskom poisťovníctve).²⁹

V roku 2001 začal v Malajzii pôsobiť Medzinárodný islamský finančný trh,³⁰ kde sa obchoduje cennými papiermi – sukuk. Sukuk je islamský finančný certifikát, analogický bondom v tradičných západných financiách. Sukuk je vydávaný v súlade s islamských právom šaría. Pretože tradičné západné úroky nie sú v islamskom finančníctve povolené, vlastníci sukuk predávajú certifikáty investorom a priamo sa podieľajú (ako spoluvlastníci investície) na zisku alebo strate.³¹ Pri predaji a kúpe sukuk zainteresované strany uzatvárajú dohodu musharakah (musharakah sukuk) alebo mudarabah (mudarabah sukuk),³² na základe

²⁵ BANK ISLAM (2014): Key Milestones of the First Islamic Bank in Malaysia.

²⁶ BNM (2020b): Financial Stability.

²⁷ GOTO UNIVERSITY (2020): International Islamic University Malaysia.

²⁸ BANK MUAMALAT (2020): Bank Muamalat.

²⁹ TAKAFUL MALAYSIA (2020): About Us.

³⁰ MIFC (2020): Malaysia's Islamic Finance Marketplace is Open to the World.

³¹ GANTI, A. (2020): Sukuk.

³² IIBI (2020): Mudabarah.

ktorých sa delia o zisk alebo o stratu.³³ V roku 1991 boli sukuk Islamskej banky zaknihované prvýkrát na kapitálovom trhu.³⁴ V súčasnosti v Malajzii predstavujú sukuk na celkových korporátnych bondoch (tradičných i islamských) okolo 70 – 75 %. Celková hodnota cenných papierov dosahuje 110 – 120 mld. RM, hodnota suku v absolútnej hodnote 80 – 90 mld. RM.³⁵

2.4 Typy islamských finančných inštitúcií v Malajzii³⁶

V Malajzii sa technicky uskutočňujú bankové operácie v súlade so šariou nasledovne.

a) *Okienka* – v tradičných alebo konvenčných bankách sa otvárajú „islamské okienka“. Islamské bankové produkty sú ponúkané prostredníctvom tradičných bankových kanálov. Výhody tohto druhu poskytovania služieb spočívajú vo využívaní infraštruktúry existujúcej banky, čo znamená nízke náklady.

b) *Pobočky* – islamské pobočky sú súčasťou materských tradičných bankových inštitúcií. Islamské bankové produkty sú poskytované prostredníctvom tradičných bankových kanálov a samostatných filiálok. Výhodami takto uskutočňovaných operácií v súlade so šariou sú priemerné náklady, využívanie existujúcej infraštruktúry ale pritom nezávislý manažment pobočky alebo filiálky. Nevýhodou sú vysoké náklady na vytvorenie pobočky (filiálky).

c) *Samostatné plnohodnotné bankové inštitúcie* – Islamské banky – islamské bankové produkty sú ponúkané prostredníctvom islamského bankovníctva. Výhodou je samostatný manažment a vlastná banková infraštruktúra. Nevýhodou sú vysoké náklady na fungovanie samostatnej banky.

Malajzijský islamský finančný systém zabezpečuje všetky finančné odvetvia a funguje paralelne s tradičným bankovým systémom. Významné islamské inštitúcie sa riadia najlepšimi medzinárodnými praktikami, rýchlo rozširujú ponúkané bankové produkty a služby, retailové služby, investičné bankovníctvo a i. Sú medzinárodne prepojené s medzinárodným islamským finančným systémom.

Záver

Finančný systém založený na mnohých náboženských zákazoch už nepredstavuje výnimočný jav vo finančnom svete. Islamské financie dávno prešli obdobie, keď iba vyplňali prázdne miesto v systéme, ale stali sa rovnocenným účastníkom medzinárodného finančného systému. Islamské bankovníctvo zodpovedá svojim charakterom potrebám moslimskej komunity. Predstavuje významný podnikateľský potenciál nielen v moslimských štátoch ale i západných ekonomikách. Poskytuje finančné služby nielen moslimskej komunite ale i nemoslimskej komunite. Očakáva sa, že v roku 2021 bude predstavovať obrat islamských financií 3,5 mld. USD.³⁷

V Malajzii funguje dualistický model islamskej ekonomiky. Uskutočňuje sa tu politika „dvojitého bankového systému.“ Sektor islamských financií a bankovníctva zohráva v súčasnosti jednu z kľúčových pozícií v sfére diverzifikácie finančného systému v Malajzii.

Použitá literatúra:

1. AIB (2020): About the bank. [online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.amanahbank.gov.ph/about-the-bank/history>.
2. AZMAN, N. H. (2020): Sukuk issuance volume expected to grow in 2020. [online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://themalaysianreserve.com/2020/02/17/sukuk-issuance-volume-expected-to-grow-in-2020/>.

³³ IIBI (2020): Mudabarah.

³⁴ THEEDGE (2009): Special Focus: Milestones in the development of Malaysia's capital markets.

³⁵ AZMAN, N. H. (2020): Sukuk issuance volume expected to grow in 2020.

³⁶ ISLAMIC MARKETS (2020): Islamic Banking Services in Malaysia.

³⁷ INTERNATIONAL FINANCE (2019): Islamic financial assets grow over \$2 tn globally: IMF.

3. BANK ISLAM (2014): Key Milestones of the First Islamic Bank in Malaysia. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: http://www.bankislam.com.my/home/assets/uploads/Key-Milestones-of-the-First-Islamic-Bank-in-Malaysia_resized.pdf.
4. BANK MUAMALAT (2020): Bank Muamalat. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.muamalat.com.my/>.
5. BNM (2020a): About the Bank. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: https://www.bnm.gov.my/index.php?ch=en_about&pg=en_intro&ac=641&lang=en.
6. BNM (2020b): Financial Stability. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.bnm.gov.my/?ch=li&cat=islamic&type=IB&lang=en>.
7. DIB (2020): We are more than just a bank. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.dib.ae/about-us>.
8. DOMAT, C. (2020): What Is Islamic Finance And How Does It Work? [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.gfmag.com/topics/blogs/islamic-finance-faq-what-islamic-finance-and-how-does-it-work>.
9. FIB-E (2020): Faisal Islamic Bank of Egypt. [online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.faisalbank.com.eg/FIB/english/index.html#!>.
10. FIB-S (2020): Faisal Islamic Bank of Sudan. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://cbos.gov.sd/en/content/faisal-islamic-bank-sudan>.
11. GANTI, A. (2020): Sukuk. [online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.investopedia.com/terms/s/sukuk.asp>.
12. GOTO UNIVERSITY (2020): International Islamic University Malaysia. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.gotouniversity.com/university/international-islamic-university-malaysia>.
13. HAQUE, A. (2010): Islamic Banking in Malaysia: A Study of Attitudinal Differences of Malaysian Customers. In: *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 2010, roč. 4, č. 18, s. 7-18.
14. IDB (2009): Islamic Development Bank Group in Brief. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: https://www.isdb.org/sites/default/files/media/documents/2018-12/IDB_In_Brief_1430H.pdf.
15. IDB (2020): IsDB Group. [online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.isdb.org/isdb-group>.
16. IERC (1995): A Proposed Syllabus for the Course of: The Foundation of Islamic Economics. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: https://iei.kau.edu.sa/Files/121/Files/152672_28-SyllabusFoundation.pdf.
17. IFF (2020a): Bahrain Islamic Bank. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.sukuk.com/whos-who/bahrain-islamic-bank-351/>.
18. IFF (2020b): Luxembourg. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.islamicfinance.com/category/islamic-finance-country-profiles/luxembourg/>.
19. IIBI (2020): Mudabah. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.islamic-banking.com/explore/islamic-finance/shariah-rulings/question-answers-shariah-rulings/mudarah>.
20. INTERNATIONAL FINANCE (2019): Islamic financial assets grow over \$2 tn globally: IMF. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://internationalfinance.com/islamic-financial-assets-grow-over-2-tn-globally-imf/>.
21. ISLAMIC MARKETS (2020): Islamic Banking Services in Malaysia. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://islamicmarkets.com/education/islamic-banking-services-in-malaysia>.

22. ISSUU (2011): OIC 40th Anniversary. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: https://issuu.com/oic-journal/docs/oic_4th_annu_en.
23. KASSIM, S. (2016): Islamic finance and economic growth: The Malaysian experience. In: *Global Finance Journal*, 2016, roč. 30, č. 5/2016, s. 66-76.
24. KHIYAR, K. A. (2012): Malaysia: 30 Years of Islamic Banking Experience (1983-2012). In: *International Business & Economics Research Journal*, 2012, roč. 11, č. 10, s. 1133-1146. DOI: 10.19030/iber.v11i10.7259.
25. MIFC (2020): Malaysia's Islamic Finance Market place is Open to the World. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: http://www.mifc.com/index.php?ch=ch_header_contact_us&pg=pg_header_aboutus.
26. OIC (2020): Member States. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.oic-oci.org/states/?lan=en>.
27. PRC (2016): Malaysia. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: http://www.globalreligiousfutures.org/countries/malaysia#/?affiliations_religion_id=0&affiliations_year=2020®ion_name=All%20Countries&restrictions_year=2016.
28. RASIAH, R. et al. (2015): Royal Professor Ungku Abdul Aziz: A Key Pillar in Malaysia's Development. In: *Institutions and Economies*, 2015, roč. 7, č. 3, s. 1-19.
29. SITKAREVA, E. (2017): Islamic Banking in Malaysia: Arbitration Resolution of Financial Disputes and Obstacles to its Spread. In: *MIR (Modernizacija, Inovacii. Razvitie)*, 2017, roč. 8, č. 3, s. 439-445.
30. TABUNG HAJI (2020): Tabung Haji. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.tabunghaji.gov.my/ms>.
31. TAKAFUL MALAYSIA (2020): About Us. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.takaful-malaysia.com.my/corporate/aboutus/Pages/companybg.aspx>.
32. THEEDGE (2009): Special Focus: Milestones in the development of Malaysia's capital markets. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.theedgemarkets.com/article/special-focus-milestones-development-malaysia%E2%80%99s-capital-markets>.
33. WORLD BANK (2020): World Development Indicators. [Online]. [Citované 15. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>.
34. ZARIPOV, I. A. (2016): Malajzija – flagman islamskich finansov. In: *Vestnik Finansovogo universiteta*, 2016, č. 4, s. 118-129.
35. ZULKHIBRI, M. (2018): The impact of monetary policy on Islamic bank financing: bank-level evidence from Malaysia. In: *Journal of Economics, Finance and Administrative Science*, roč. 23, č. 46, s. 306-322.

Kontakt:

Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: ludmila.lipkova@euba.sk

ISLAMSKÉ FINANČNÉ NÁSTROJE A ICH VYUŽITIE V MALÝCH A STREDNÝCH PODNIKOCH¹

ISLAMIC FINANCIAL INSTRUMENTS AND THEIR USE IN SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES

Hussam Musa

Ekonomická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 10,
975 90 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: hussam.musa@umb.sk

Islamské financie predstavujú všetky finančné operácie realizované v súlade s Koránom. Ich cieľom je zarobiť morálnou a etickou cestou, dosiahnuť spravodlivé rozdelenie zdrojov a poctivé sociálne cítenie pre všetkých moslimov. Jadrom systému islamských financií je zákaz úročenia (*riba*). Islamské financie sú založené na princípoch spolupatričnosti, etiky a solidarity, dbajú na etiku podnikania, spoločensky zodpovedné investície, vyhýbajú sa špekulatívnym obchodom a transakciám, ktoré sú v rozpore s islamskými tradíciami a náboženskými princípmi. Malé a stredné, ale aj mikropodniky zohrávajú významnú úlohu v každom hospodárstve. Sú zdrojom nových inovácií a technológií, vytvárajú konkurenčné prostredie, podporujú ekonomický rast a vyrábajú a poskytujú produkty a služby, ktoré nie sú ochotné ponúkať veľké podniky. Celosvetovo tvoria MSP viac ako 95 % všetkých firiem, čo predstavuje približne 60 % HDP a 60 % – 70 % celkovej zamestnanosti. Cieľom príspevku je predstaviť vybrané formy islamského financovania pre MSP a prehĺbiť pochopenie pojmov tohto financovania.

Kľúčové slová: islamské financie, malé a stredné podniky (MSP), islamské bankovníctvo

Islamic finance represent those financial activities that are compliant with the Koran. Their aim is to earn money in moral and ethical way, to achieve the fair dividing of sources and honest social freeling for all Muslims. The core of the Islamic finance system is the ban on interest (*riba*). Islamic finance, based on the principles of belonging, ethics and solidarity, pays attention to business ethics, socially responsible investment, avoids speculative trade and transactions that are contrary to Islamic traditions and religious principles. Small and medium-sized enterprises as well as micro-enterprises play an important role in every economy. In addition, they are a source of innovations and technologies, create a competitive environment, support economic growth, produce and provide products and services that are not willing to be offered by large companies. Globally, SMEs make up more than 95 % of all companies, representing around 60 % of GDP and 60 % - 70 % of total employment. The aim of the paper is to introduce the selected forms of Islamic financing for SMEs and to deepen the understanding of this concepts.

Key words: Islamic finance, Small Medium Enterprises (SMEs), Islamic banking

JEL: F65, G21, G39, O16, P34, P43

¹ Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0749/18 Výskum aplikácie princípov corporate governance na Slovensku.

Úvod

Malé a stredné podniky (MSP) sú vo vyspelých ekonomikách významnými hospodárskymi subjektami a majú dôležitú ekonomickú a stabilizačnú úlohu, pretože pozitívne vplyvajú na hlavné ukazovatele národných hospodárstiev. V súčasnosti majú malé a stredné podniky nezastupiteľnú úlohu v ekonomikách celej Európskej únie, pretože ich udržateľný rozvoj a stabilita takisto smerujú k rozvoju, rastu a stabilite európskej ekonomiky. Cieľom príspevku je predstaviť islamské formy financovania pre MSP a prehĺbiť pochopenie pojmov islamského financovania malých a stredných podnikov.

V Európskej únii je podľa Európskej komisie v súčasnosti registrovaných cca 22,4 milióna podnikov v nefinančnom sektore. Z celkového počtu podnikov v nefinančnom sektore predstavujú MSP 99,8 %, pričom 92,5 % z nich sú mikropodniky. MSP zamestnávajú v EÚ 66,8 % ekonomicky aktívnych obyvateľov, z toho 29 % pripadá na spomínané mikropodniky a podieľajú sa 57,9 %-mi na celkovej pridanej hodnote, ktorá je súčtom HDP jednotlivých krajín EÚ (EK, 2014b). Podobné percentuálne podiely na ukazovateľoch, ale aj podiel MSP na celkovom počte podnikov v EÚ sa už pár rokov výrazne nemenili, čo potvrdzuje aj Vojík (2009), ktorý tvrdí, že veľmi dôležitou súčasťou národných ekonomík sú malé a strední podnikatelia, ktorí v mnohých dobre fungujúcich demokratických krajinách predstavujú viac ako 99 % domácich podnikov, pričom sa podieľajú na agregovanom HDP v EÚ približne 55 percentami. Prístup k financiám je však kľúčovou prekážkou rastu MSP; bez nej mnoho malých a stredných podnikov chradne a stagnuje. Napriek tomu, že MSP tvoria významnú časť ekonomiky krajiny a poskytujú pracovné príležitosti pre väčšinu ľudí, ich prístup k financovaniu je obmedzený a nemajú toľko možností zabezpečiť si bankové úvery v porovnaní s veľkými firmami. Pri zakladaní a počiatočnom riadení svojich podnikov sa spoliehajú skôr na interné alebo „osobné“ zdroje.

Zlepšenie prístupu malých a stredných podnikov k financiám a hľadanie riešení na odblokovanie zdrojov kapitálu je rozhodujúce pre umožnenie rastu tohto potenciálne dynamického odvetvia a poskytnutie potrebných pracovných miest. Malé a stredné podniky napriek tomu neustále uvádzajú nedostatok prístupu k financiám ako závažné obmedzenie. Banky často považujú náklady a riziká spojené s poskytovaním služieb malým a stredným podnikom za príliš vysoké. Z dôvodu informačných asymetrií a vysokých nákladov na zhromažďovanie adekvátnych informácií na posúdenie bonity typických dlžníkov MSP sú banky zvyčajne neochotné poskytnúť im nezabezpečený úver, a to ani pri vysokých úrokových sadzbách. Medzinárodná finančná korporácia (IFC) uvádza, že špičkové banky slúžiace malým a stredným podnikom v krajinách, ktoré nie sú členmi OECD, obsluhujú iba 20 % formálnych mikropodnikov a MSP a iba 5 % v subsaharskej Afrike. Ázijská rozvojová banka (ADB) zdôrazňuje rozsah problémov s prístupom k financovaniu a odhaduje, že medzi dodávkou a potrebou financovania obchodu existuje globálny rozdiel odhadovaný na 1,9 mld. USD. Tento rozdiel sa prehĺbuje najmä na „dolnom konci trhu“, kde sa odhaduje, že takmer polovica žiadostí MSP o financovanie obchodu je zamietnutá, v porovnaní s iba 7 % pre nadnárodné spoločnosti. Podľa odhadov Svetovej banky približne 70 % všetkých MSP na rozvíjajúcich sa trhoch nemá prístup k úverom. Aj keď sa rozdiely medzi regiónmi značne líšia, v Afrike a Ázii sú veľké rozdiely. Nedostatok finančných prostriedkov je jedným z najdôležitejších obmedzení, ktorým čelia MSP. Ďalšími obmedzeniami, ktorým čelia malé a stredné podniky, sú aj marketingové a administratívne prekážky, nedostatok integrovaného účtovného systému, nedostatok vyškolených pracovných síl, inštitucionálne obmedzenia a vládna legislatíva.²

Vysoké úrokové sadzby a nedostatok adekvátnych záruk sú hlavnými prekážkami, ktorým čelia malé a stredné podniky. Podľa niekoľkých výskumných štúdií z posledného

² MUMANI, H. F. (2014): Islamic Finance for SMEs in Jordan 1978-2014, s. 14.

desaťročia existuje viac príležitostí na rozvoj a rast islamského finančného systému, pretože moslimská komunita túži po finančných produktoch a je ochotná riadiť svoj život podľa svojho náboženstva. Islamské financie sú sľubným riešením pre malé a stredné podniky, aby splnili požiadavky formálneho financovania. A môžu sa ukázať ako zvlášť efektívna forma na uľahčenie prístupu k financiam pre MSP. Islamské financovanie má určité vlastnosti, ktoré mu dávajú potenciál účinne podporovať financovanie MSP a hospodársky rast a rozvoj. Podľa správy IFC z roku 2014 v deviatich skúmaných islamských krajinách je nedostatok islamských financií okolo 13,2 miliárd USD. Správa IFC poznamenáva, že napriek rastúcemu dopytu po islamskom financovaní medzi MSP ponuka produktov pre malé a stredné podniky je iba v 36 % bánk v regióne MENA a iba 17 % z nich ponúka islamské formy financovania.

1 Islamské financovanie malých a stredných podnikov

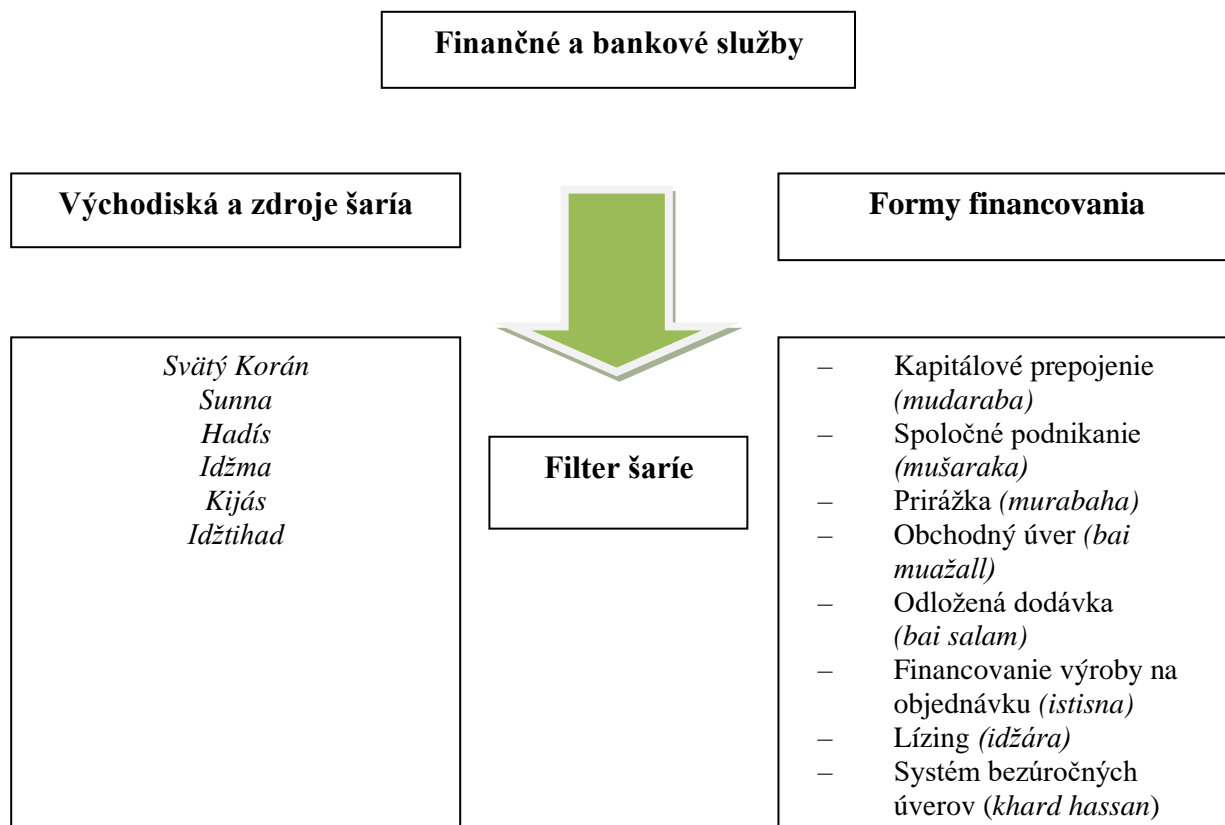
Pojem financovanie v ekonomickej teórii označuje proces získavania finančných prostriedkov, respektíve kapitálu v rôznych formách a z rôznych zdrojov. Pre MSP je získavanie finančných prostriedkov veľmi dôležité a zároveň veľmi zložité, pretože obmedzený prístup k finančným zdrojom je podľa mnohých autorov jedna z najhlavnejších bariér rozvoja MSP na Slovensku a vo svete. Podľa Leeho et al. (2015) je získavanie finančných prostriedkov výrazne ovplyvnené fázou životného cyklu, v ktorom sa podnik nachádza. Preto je pre začínajúce a mladé podniky takmer nemožné získať úver alebo iný finančný inštrument od finančných inštitúcií z dôvodu neexistencie ich podnikateľskej histórie. Ďalším dôvodom je podľa autorov vysoká rizikovosť podnikateľských zámerov u inovatívnych podnikov, čo odrádza hlavne banky, ale aj súkromných investorov. Belanová (2015) uvádza skutočnosť, že MSP majú väčšinou menšiu kapitálovú silu a nedisponujú dostatočným majetkom na ručenie, čo býva hlavným dôvodom, prečo im banky odmietajú poskytovať úver. Zdroje financovania MSP taktiež závisia od fázy životného cyklu, v ktorom sa podnik nachádza a od miery rizika.

Islamské financie možno charakterizovať ako „všetky finančné operácie realizované finančnými inštitúciami v súlade s Koránom“. Finančnými inštitúciami realizujúcimi islamské financie pritom nemusia byť len banky, ale môžu to byť aj iné typy finančných sprostredkovateľov, ktorí fungujú na základe princípov *šaría* (islamský zákon). Podľa Iqbal³ je cieľom islamských financií zarobiť morálnou a etickou cestou a dosiahnuť spravodlivé rozdelenie zdrojov a poctivé sociálne cítenie pre všetkých moslimov. Islamské financie sú kontrolované resp. podriadené *šaría*, legislatívny rámec tvoria interpretácie Koránu a znalosť *Sunna*.

V príspevku sa zameriame na opísanie vybraných finančných operácií islamského financovania, ktoré sú najčastejšie dopytované a využívané podnikateľskými subjektami v skupine MSP (prípadne aj individuálnymi klientmi) na financovanie svojich aktivít. Obrázok 1 sumarizuje na jednej strane hlavné východiská a zdroje *šaría*, na druhej strane poukazuje na základné formy islamského financovania.

³ IQBAL, Z. (1997): Islamic financial systems. Finance and Development, 34(2), 42-45.

Obrázok 1: Východiská a formy islamského financovania

Prameň: MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctve, s. 33.

Účelom je zabezpečenie rovnomernejšej distribúcie príjmov a bohatstva medzi moslimami a moslimskými ekonomikami. Všeobecne môžeme za základné pravidlá považovať nasledovné:⁴

- (1) zákaz inštitútu úžery, nadmerného úroku (*riba*) a vyňatie úverového financovania zo systému;
- (2) zabezpečenie úplného zdieľania informácií a vyňatie informačnej asymetrie zo zmlúv – zákaz rizika a neistoty (*gharar*);
- (3) vylúčenie financovania a obchodovania v spoločensky nezodpovedných a mravom odporujúcich aktivitách a komoditách, ako napr. hazardné hry, produkcia alkoholu;
- (4) zdieľanie rizika – poskytovateľ prostriedkov a podnikateľ (ktorý s poskytnutými prostriedkami podniká) zdieľajú podnikateľské riziko vyvážené zdieľaním ziskov aj strát;
- (5) vecnosť – finančná transakcia musí byť v konečnej fáze hmotnej podstaty, čo priamo alebo nepriamo vedie k reálnej ekonomickej transakcii.

2 Islamské finančné nástroje

V súlade s princípmi islamských financií a bankovníctva sa vyvinuli rôzne špecifické formy financovania MSP (Obrázok 2). Vybrané z nich bližšie prezentujeme v nasledujúcej časti príspevku.

⁴ MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 18.

Obrázok 2: Islamské finančné nástroje

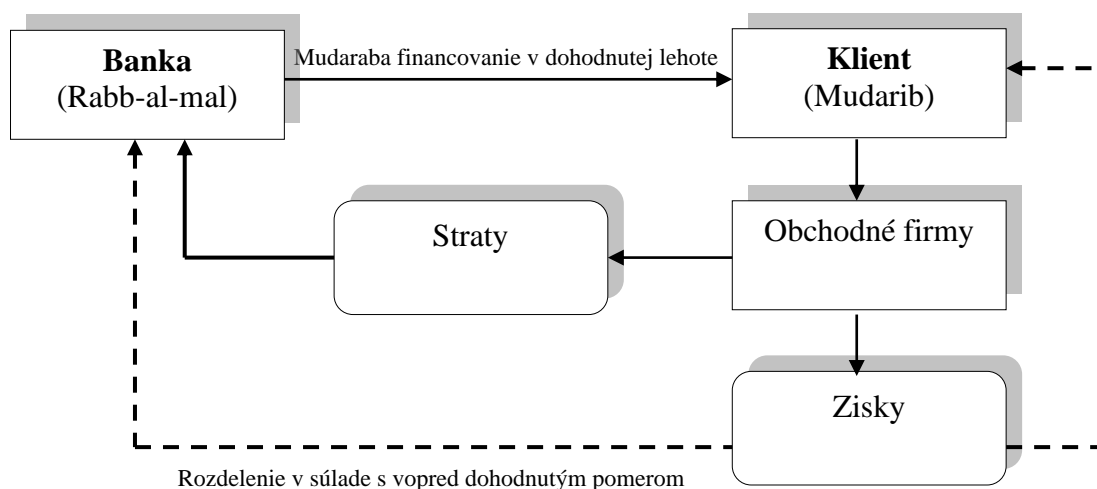
Finančné nástroje založené na partnerstve	Finančné nástroje založené na princípe obchodnej zmluvy	Prenájom / Lízing
Kapitálové pripojenie (<i>mudaraba</i>)	Prirážka (<i>murabaha</i>)	Prenájom / Lízing (<i>idžara</i>)
Spoločne podnikanie (<i>mušarka</i>)	Odložená dodávka (<i>baisalam</i>)	
	Financovanie výroby na objednávku (<i>istisna</i>)	

Prameň: Vlastné spracovanie.

2.1 Kapitálové prepojenie (*mudaraba*)

Kapitálové prepojenie (*mudaraba*) je forma zdieľania ziskov a strát (podľa pomeru vlastníctva), ktorú začali používať už obchodníci v Mekke ešte pred vznikom islamu. *Mudaraba*⁵ je z právneho hľadiska spôsob financovania, prostredníctvom ktorého banka (vlastník kapitálu resp. *rabb-al-mal*) poskytuje kapitál pre konkrétne partnerstvo navrhnuté podnikateľom (*mudarib*)⁶. Inými slovami, *mudaraba* je zmluva medzi dvoma stranami, investorom (banka alebo jednotlivec), ktorý poskytuje druhej strane (podnikateľovi) zdroje na financovanie daného podnikania. Následne sú zisky zdieľané týmito partnermi (*rabb-al-mal* a *mudarib*) podľa vopred stanoveného pomeru. Finančné straty nesie výhradne investor, operatívne straty znáša podnikateľ, v princípe ide o náklady obetovaných príležitostí. Toto rozdeľovanie ziskov a strát je spravodlivým prístupom, ktorý je v súlade s princípmi islamu (Obrázok 3).

Obrázok 3: Bankové financovanie formou *mudaraba* pre klienta

Prameň: MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctve, s. 34.

Kapitálové prepojenie (*mudaraba*) v súčasnom islamskom bankovníctve umožňuje, aby s prostriedkami investora v rámci udeleného mandátu, ktorý získa, nakladala druhá osoba, resp. viac osôb (*mudarib*), vrátane možnosti investovať tieto prostriedky do ďalších transakcií. Investor pritom zostáva od tretích osôb oddelený. Všetky tieto skutočnosti sú výbornými predpokladmi pre použitie *mudaraba* v bankovníctve a považuje sa za jeden z pilierov islamského, tzn. bezúročného bankovníctva. *Mudaraba* sa používa v súčasnosti hlavne na krátkodobé financovanie (v týchto prípadoch je banka investorom), predovšetkým na nákup tovarov. V zmluve, ktorú *mudarib* s bankou uzatvára, je podrobný popis tovaru aj

⁵ MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo, s. 34.

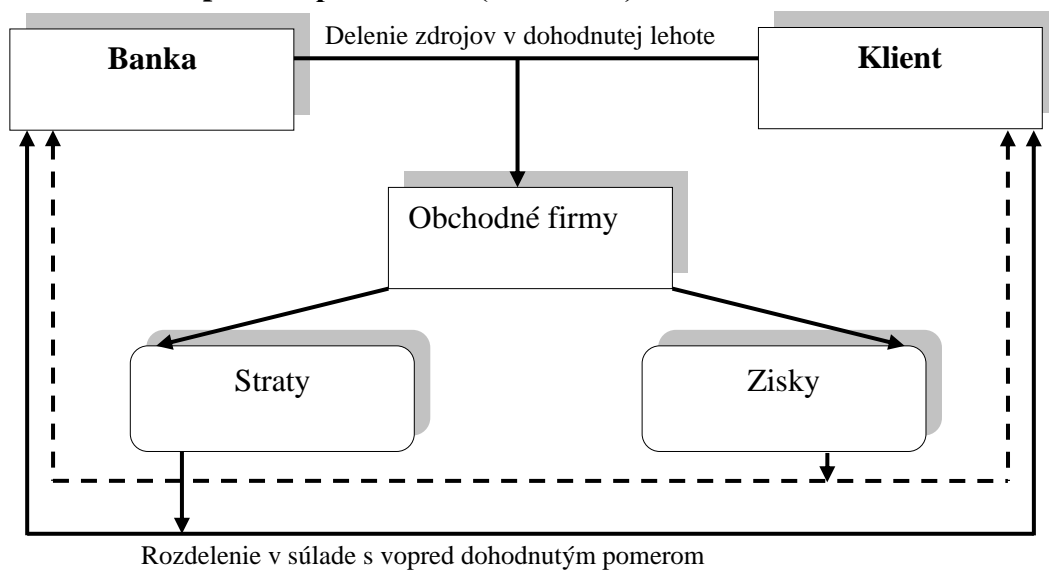
spôsobu jeho predaja. Zmluva musí obsahovať pôvod tovaru a všetky náklady spojené s jeho nákupom. *Mudarib* predkladá banke očakávanú cenu za predaj tovaru, očakávanú maržu zisku a prehľad peňažných tokov.

2.2 Spoločné podnikanie (mušaraka)

Spoločné podnikanie (*mušaraka*) je dohoda, v ktorej dvaja alebo viac účastníkov vytvorí spoločné obchodné aktivity a spoločne sa podieľajú na podnikaní kapitálom, pracovnou silou a riadením. Zisky a straty plynúce zo spoločného podnikania (*mušaraka*) sú aj v tomto prípade zdieľané na základe vopred stanoveného pomeru. Vo všeobecnosti je financovanie prostredníctvom *mušaraka* najvhodnejšie pre financovanie malých a stredných podnikov. V kontexte islamského bankovníctva je spoločné podnikanie (*mušaraka*) označované ako Joint Venture medzi islamskou bankou a zákazníkom, resp. podnikateľským subjektom na určité aktivity. Islamská banka môže potenciálne pôsobiť ako poskytovateľ prostriedkov na financovanie odvetvia, obchodu a takmer všetkých legálnych podnikaní cez majtkové investície alebo priamou účasťou. Spoločné podnikanie *mušaraka* môže, ale nemusí byť časovo obmedzené. Ukončiť sa môže vzájomnou dohodou účastníkov. Niektorí právnici schvaľujú ukončenie *mušaraka* i výpoveďou jedného účastníka resp. podielníka. V praxi sa však neodporúča, pretože môže poškodiť ostatných podielníkov. *Mušaraka* je možné aj predĺžiť, rovnako vzájomnou dohodou.

V súčasnej praxi islamského bankovníctva sa spoločné podnikanie *mušaraka* považuje za veľmi pružný nástroj financovania, vhodný pre akýkoľvek druh podnikania. Umožňuje vhodne prepojiť odborné znalosti s kapitálom za účelom výroby či poskytovania služieb k všeobecnému prospechu. Pokiaľ je jedným z partnerov *mušaraka* banka, vopred si dojedná so svojimi partnermi všetky podmienky. Banka obvykle prispieva svojím kapitálom, riadeniu projektu/podniku sa venuje partner-klient.

Obrázok 4: Spoločné podnikanie (mušaraka) medzi bankou a klientom

Prameň: MUSA, H. (2011): *Islamské financie a bankovníctve*, s. 40.

Všetky podmienky, za ktorých klient spoločný podnik prevádzkuje, sú zahrnuté v zmluve o financovaní formou spoločného podnikania *mušaraka*. Klient sa stará o tovar a informuje partnera/partnerov o stave podniku a financií – platia v podstate rovnaké podmienky ako pri kapitálovom prepojení *mudaraba*. Väčšinou si banka dohodne s klientom minimálnu cenu, za ktorú klient má tovar predat'. Ak je potom skutočná cena nižšia, banka si

uplatní nárok na uhradenie rozdielu oproti plánovanej výške. Je na zváženie, či takúto prax nie je možné klasifikovať ako *riba*, keďže banka kalkuluje s vopred stanoveným výnosom.

V súčasnej praxi islamského bankovníctva sa spoločné podnikanie *mušaraka* považuje za veľmi pružný nástroj financovania, vhodný pre akýkoľvek druh podnikania. Umožňuje vhodne prepojiť odborné znalosti s kapitálom za účelom výroby, či poskytovania služieb k všeobecnému prospechu. Pokiaľ je jedným z partnerov *mušaraka* banka, vopred si dojedná so svojimi partnermi všetky podmienky. Banka obvykle prispieva svojím kapitálom, riadeniu projektu/podniku sa venuje partner-klient.

2.3 Prirážka (*murabaha*)

Prirážka (*murabaha*) je nástroj krátkodobého financovania (tzv. „náklady plus prirážka“), ktorý sa využíva na nákup a následný predaj alebo import kapitálových statkov alebo iných komodít inštitúciami vrátane bánk a firiem. V *murabaha* kontraktach poskytuje zákazník banke všetky detaily o tovaroch a ich cenách, ktoré má obstaráť. Islamská banka prehodnotí návrhy zákazníka a zozbiera informácie o špecifikáciách a cenách tovarov (vrátane platobných a dodacích podmienok). V prípade, že klient a banka súhlasia s podmienkami obchodu, banka obstará tovar a následne odpredá zákazníkovi. V skutočnosti *murabaha* kontrakt je dvojstrannou kúpno-predajnou zmluvou medzi bankou a zákazníkom bez nutnosti finančného sprostredkovania alebo financovania. Inými slovami, banka poskytuje svoje služby klientovi, ktorý má zaplatiť banke cenu tovaru navýšenú o prirážku okamžite po prijatí tovaru. Klient však má možnosť zaplatiť banke za tovar a prirážku aj odloženými platbami bez navýšenia pôvodnej sumy. Tento druh zmlúv sa nazýva obchodný úver (*bai mu'azzal-murabaha* alebo *bai-bisaman a'zzal*). Ak by kupujúci prestal plniť podpísanú zmluvu, má banka nárok len na cenu predmetu kúpy. Akákoľvek ďalšia prirážka či penále sú vylúčené. Banka môže v tomto prípade požiadať kupujúceho, aby daroval vopred dohodnutú čiastku na charitatívne účely. Prirážka sa tiež považuje za oprávnenú vzhľadom k riziku, ktoré je spojené s tým, že klient môže odmietnuť odkúpiť tovar, ktorý banka na jeho žiadosť obstarala. Ani tento argument však vzhľadom k praxi islamských bank neobstojí.

2.4 Odložená dodávka (*baisalam*)

Odložená dodávka (*baisalam*) je forma platby vopred alebo futuritný nákup, pričom *salam* je predajná zmluva, pričom na jej základe je cena platená vopred v čase vzniku zmluvy oproti dodávke obstaraného tovaru/služieb v konkretizovaný budúci dátum. Napriek tomu, že nákup a predaj neexistujúcich tovarov je kvôli riziku (*gharar*) zakázaný, odložená dodávka *baisalam* je povolená činnosť vychádzajúca z textov *Sunna* na zabezpečenie niektorých aktivít v poľnohospodárstve a priemysle.

2.5 Financovanie výroby na objednávku (*istisna*)

Ide o relatívne novú metódu v islamskom bankovníctve, ktorú možno definovať ako výrobný kontrakt, ktorý umožňuje odložiť dodávku tovaru na neskoršie obdobie a zaplatiť zaň vopred (prípadne za odloženú platbu získať odloženú dodávku). Základné črty financovania výroby na objednávku *istisna* v porovnaní s odloženou dodávkou *baisalam* sú nasledovné: *istisna* nemusí mať vopred stanovený dátum dodania, nie je potrebné zaplatiť celú čiastku vopred, môže sa uhradiť jednorazovo alebo formou splátok, zmluvu o *istisna* možno zrušiť iba do momentu zahájenia výroby predmetu zmluvy. Najväčšou výhodou tejto metódy je, že predpokladané výrobné náklady sú zaplatené vopred alebo sú odložené vo forme splátok.

2.6 Lízing (*idžara*)

Lízing (*idžara*) je odmena alebo kompenzácia vyplývajúca zo zmluvy o prenájme medzi dvoma subjektmi, pričom majiteľ aktíva ho prenájíma nájomcovi (používateľ aktíva).

Idžara v preklade doslovne znamená „dať niečo do prenájmu“. Lízing (*idžara*) je kontrakt, v ktorom si jedna strana prenája aktívum za stanovenú výšku anuit a na stanovenú dobu. Majiteľ aktíva (banka) nesie všetky riziká spojené s vlastníctvom. Majetok môže byť predaný za dohodnutú trhovú cenu, čoho výsledkom je predaj *idžara* kontraktu. Kontrakt môže byť štruktúrovaný ako zmluva o prenájme a následnom predaji, pričom každá platba za prenájom v sebe zahŕňa časť hodnoty prenájaného majetku a platnosť zmluvy pokrýva celú očakávanú dobu životnosti majetku.

Záver

Prístup malých a stredných podnikov k finančným prostriedkom je dominantným faktorom rozvoja týchto podnikov. S rozvojom malých a stredných podnikov úzko súvisí aj rozvoj národných ekonomík, pretože sú v jednotlivých ekonomikách hlavným zdrojom ekonomického rastu, tvorcom HDP a zamestnávajú väčšinu obyvateľstva. Napriek tomu je prístup týchto podnikov k finančným zdrojom hodnotený ako hlavná bariéra rozvoja, pretože je nedostatočný. Islamské financovanie ako alternatívna a etická forma financovania, kde zdroje financovania sú smerované predovšetkým do reálnych ekonomických aktivít, využíva teda ekonomické a finančné zdroje na uspokojenie materiálnych a sociálnych potrieb všetkých členov spoločnosti – vrátane MSP a inovatívnych start-upov. Hlavným základom islamských finančných nástrojov je transakčný charakter založený na aktívach a jeho zdieľanie rizika a ziskov na kapitálovom základe. Každá z týchto kategórií financovania má zásadné postavenie pri zvyšovaní finančného začlenenia malých a stredných podnikov a inovatívnych start-upov, ako aj prilákanie potenciálneho kapitálu od poskytovateľov a zdrojov islamského kapitálu.

Vysoké úrokové sadzby a nedostatok adekvátnych záruk sú hlavnými prekážkami, ktorým čelia malé a stredné podniky. Banky zvyčajne skôr financujú veľké podniky pre nižší stupeň rizika a schopnosť týchto podnikov poskytnúť požadované záruky. Podľa niekoľkých výskumných štúdií z posledného desaťročia existuje viac príležitostí na rozvoj a rast islamského finančného systému, pretože moslimská komunita túži po finančných produktoch a je ochotná riadiť svoj život podľa svojho náboženstva. Islamské financie sú sľubným riešením pre malé a stredné podniky, aby splnili požiadavky formálneho financovania. Islamské financovanie má určité vlastnosti, ktoré mu dávajú potenciál účinne podporovať financovanie MSP a hospodársky rast a rozvoj. Islamské formy financovania slúžia ako základné stavebné prvky pre vývoj širokej škály zložitejších finančných nástrojov, čo naznačuje, že na islamských finančných trhoch existuje veľký potenciál aj pre finančné inovácie a expanziu.

Použitá literatúra:

1. IQBAL, Z. (1997): Islamic financial systems. *Finance and Development*, 34(2), 42-45.
2. MUMANI, H. F. (2014): Islamic Finance for SMEs in Jordan 1978-2014. (Master of Science in Banking and Finance), Eastern Mediterranean University (EMU).
3. MUSA, H. (2011): Islamské financie a bankovníctvo. Bratislava: Iura Edition, 2011. ISBN 978-80-8078-412-6.
4. MUSA, H., MUSOVÁ, Z. (2009): Islamic Banks versus Conventional Banking System. In *Finanční řízení podniků a finančních institucí: sborník příspěvků ze 7. Mezinárodní konference*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická Univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta, Katedra financí, 2009. ISBN 978-80-248-2059-0.
5. MUSA, H. (2010): Finance and banking without interest. In: *FIN STAR NET 2010. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Národnohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, 2010. ISBN 978-80-970244-2-0.

Kontakt:

prof. Ing. Hussam Musa, PhD.

Ekonomická fakulta

Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Tajovského 10

975 90 Banská Bystrica

Slovenská republika

e-mail: hussam.musa@umb.sk

HALAL EKONOMIKA V ČÍNE¹

THE HALAL ECONOMY IN CHINA

Juraj Ondriaš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

Cieľom článku je priblížiť najvýznamnejší sektor halal ekonomiky v Číne, konkrétne halal potravinárstvo. Článok spočiatku rozoberie dôvody záujmu Číny o rozvoj halal ekonomiky. Ďalej sa bližšie pozrie na pozadie, stratégie a nedostatky Číny v halal potravinárstve. Metódami práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných médií. Záverom je, že Čínske snahy presadiť sa v halal ekonomike nemajú veľký úspech. Hlavnými dôvodmi toho sú neznalosť a necitlivosť politického vedenia a ekonomických aktérov krajiny, obrat k nacionalizmu v Číne či neschopnosť prekonať zlú povesť krajiny čo sa týka korupcie, prenasledovania Ujgurov, či diskriminácie čínskych moslimov všeobecne.

Kľúčové slová: halal ekonomika, halal potravinárstvo, Čína

The aim of the article is to present the most important sector of the halal economy in China, specifically the halal food industry. At first, the article will look at the reasons for China's interest in developing its halal economy. It will then focus on the chosen halal food sector. The background, strategies, and deficiencies of China will be touched upon. The main methods used were the study and analysis of online sources, mainly internet pages of relevant media. The conclusion is that Chinese attempts to tap into the halal economy have not been very successful. The main reasons for this are ignorance and insensitivity on the part of the leadership and economic actors in the country, a turn to nationalism in China and the inability to overcome a bad reputation regarding corruption, persecution of Uyghurs, or the discrimination of Chinese Muslims in general.

Key words: halal economy, halal food industry, China

JEL: F10, P45, P49

Úvod

Jedným z dôsledkov rastu počtu moslimského obyvateľstva planéty a ich ekonomickej a finančnej sily je aj rast významu takých sektorov a postupov v rámci ekonomickej činnosti, ktoré zohľadňujú princípy islamskej viery. Takéto sektory a postupy sa označujú ako halal ekonomika. Medzi sektory halal ekonomiky sa radí napr. halal potravinárstvo, halal farmaceutika, halal kozmetika, islamský cestovný ruch, islamská móda či islamsky orientované médiá. V prípade výrobkov (potravinárstvo, liečivá, kozmetika) musia tieto byť vyrábané v súlade s islamskými postupmi, napr. bez obsahu alkoholu, tabaku či živočíšnych tukov a produktov pochádzajúcich od tabuizovaných zvierat, predovšetkým prasiat. V prípade nehmotných sektorov halal ekonomiky (turizmus či médiá), musia predmety danej ekonomickej činnosti zohľadňovať požiadavky cieľovej skupiny spotrebiteľov, čo sa týka špecifik islamského náboženstva. Podľa niektorých odhadov mala hodnota všetkých sektorov halal ekonomiky hodnotu 2 miliardy amerických dolárov v r. 2018.² Táto suma by mala

¹ Článok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0490/19 Islamský faktor vo svetovej ekonomike.

² (2018): Mega market in products for Muslims.

dosiahnuť hodnotu 3 miliardy amerických dolárov do r. 2021 a 3,2 miliardy dolárov do r. 2024.³ Táto práca sa venuje halal potravinárstvu ako reprezentatívne sektorom islamskej ekonomiky, vzhľadom na relevanciu, ktorú má v rámci aktivít Čínskej ľudovej republiky (ďalej len Čína) v jej snahe preniknúť na moslimské trhy a povzniesť ekonomickú úroveň zaostávajúcich regiónov v rámci krajiny.

Mnoho s týchto zaostávajúcich regiónov sa nachádza na západe krajiny, kde žije najviac moslimov v pomere k ostatným etnickým a náboženským skupinám. Podľa sčítania obyvateľov z r. 2010 žije v Číne zhruba 23 miliónov obyvateľov moslimského vierovyznania, čo predstavuje asi 1,74 % obyvateľov krajiny. Tieto čísla sú rozdelené medzi desať tzv. moslimských etnických menšín, ako ich kategorizuje Čína – prepája teda etnicitu s náboženskou identitou. Najväčšie zastúpenie spomedzi nich, 45,73 %, má menšina Chuejov, čo predstavuje moslimov, ktorí sa etnicky identifikujú s väčšinovým čínskym etnikom Chánov. Chuejovia tak používajú mandarínsku čínštinu ako materinský jazyk, čínske mená a podobne. Sú roztrúsení po celej Číne no najpočetnejší sú na severozápade krajiny, kde majú zriadenú tzv. Autonómnu oblasť Chuejov Ning-sia. Tesne za Chuejmi nasleduje turkická menšina Ujgurov, ktorých je 43,51 %. Na treťom mieste s pomerom 6,32 % je kazašská menšina. Zvyšných zhruba 5 % je rozdelených medzi sedem ďalších menšín – Dongxiangov (2,89 %), Kirgizov (0,81 %), Salarov (0,56 %), Tadžikov (0,22 %), Bonanov (0,09 %), Uzbekov (0,05 %) a Tatárov (0,02 %).⁴

Cieľom článku je poukázať na čínske úsilie zaistiť si väčší podiel v halal potravinárstve. Zároveň má za cieľ predložiť dôvody zvýšeného záujmu Číny o halal ekonomiku. Metódami práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných médií a odborných časopisov. V texte je uprednostňovaný česko-slovenský prepis čínsky geografických názvov a mien z čínštiny do slovenčiny, ktorý lepšie zohľadňuje výslovnosť pojmov v slovenskom jazyku, namiesto prepisu pchin-jin, ktorý je favorizovaný čínskou vládou. Prepis Pchin-jin je použitý hlavne pri prepise názvov čínskych spoločností.

1 Dôvody záujmu Číny o halal ekonomiku

Vzhľadom na spomenutý rast významu islamskej či halal ekonomiky v globálnom merítke, rast počtu spotrebiteľov moslimského vierovyznania ako aj ich kúpyschopnosti, záujem o podiel na tomto výseku globálnej ekonomiky majú aj nemoslimské krajiny či podniky. Medzi ne patrí samozrejme aj Čína a čínske spoločnosti (ktoré sú často podporované centrálnou vládou či miestnymi vládami). V prvom rade má Čína zjavný záujem posilniť svoj export halal tovarov do moslimských krajín a zvýšiť prílev peňazí z turistického ruchu. Takisto chce prilákať investície z moslimských krajín a od moslimských investorov do podnikov venujúcich sa halal ekonomike. Zároveň však Čína hľadá destinácie pre vlastné investície do takýchto podnikov a sektorov ekonomiky v zahraničí. Snaží sa tak nadviazať hospodárske partnerstvá na úrovni firiem a štátov, či získať know-how, ktorý by mohla aplikovať na vlastné snahy o posilnenie konkurencieschopnosti svojich domácich firiem podnikajúcich v sektoroch halal ekonomiky.

S tým súvisí aj druhý dôvod záujmu Číny o halal ekonomiku, ktorým je snaha o rozvoj vlastných zaostalých regiónov. Ako bolo spomenuté, tie sa nachádzajú predovšetkým na západe krajiny, ďaleko od dynamicky sa rozvíjajúcich pobrežných oblastí. Západ krajiny má zároveň väčšiu koncentráciu moslimského obyvateľstva v rámci Číny. Vedenie krajiny ako aj týchto regiónov vidí v halal ekonomike spôsob, ako pozdvihnúť ekonomickú a životnú úroveň týchto zaostalých regiónov a jej obyvateľov s využitím špecifických znalostí moslimskej

³ (2020): Global halal economy estimated to hit \$3.2 trillion by 2024.

⁴ LU, X.-Y. (2014): A Study of the Banking Services for Muslims in China. [online]. In: *Journal of Business and Economics*, s. 2229.

populácie v tejto problematike. Vďaka zdieľaným prvkom kultúry a náboženstva majú čínski moslimovia otvoriť Číne brány na moslimské trhy a priniesť benefity ekonomickej spolupráce do svojich regiónov v podobe prílevu investícií, pracovných miest, či platiacich turistov.

V neposlednom rade ide Číne aj o zvýšenie svojej mäkkej moci v moslimskom svete a zlepšenie svojej povesti u moslimov vo svete. Táto povest' utrpela v posledných rokoch kvôli medializovaným správam o potláčaní práv moslimov v Číne a predovšetkým po obvineniach o prenasledovaní a diskriminácii Ujgurskej menšiny a dokonca o zatváraní Ujgurov do tzv. prevýchovných táborov.⁵ Čína sa teda snaží napraviť svoju pošramotenú povest' prezentáciou svojej ochoty zapojiť sa do islamskej ekonomiky a výjsť v ústrety moslimským spotrebiteľom vo svete.⁶ Takisto to Číne dáva možnosť presunúť pozornosť od Ujgurov a upriamiť ju na menšinu Chuejov, ktorí sú vnímaní čínskym vedením aj nemoslimskou väčšinou obyvateľov Číny ako menej problematická, lojálnejšia a úspešnejšia menšina.

2 Halal potravinárstvo a jeho pozadie v Číne

Najvýznamnejší sektor svetovej halal ekonomiky, do ktorého sa Čína dlhodobo (no doteraz nie veľmi úspešne) snaží preraziť je potravinárstvo. Tento sektor zažíva prudký rozvoj spojený s demografickými a ekonomickými trendmi v moslimskom svete – nielen s absolútnym rastom počtu obyvateľov a ich kúpyschopnosti, ale aj vďaka relatívnemu poklesu významu poľnohospodárskeho a potravinárskeho sektora v sektorovom rozdelení ekonomík moslimských štátoch v prospech sektorov s vyššou pridanou hodnotou, či vďaka rastúcej urbanizácii obyvateľstva týchto krajín. To znamená, že moslimovia budú menej potravín vyrábať a viac nakupovať.⁷ Hodnota sektora halal potravinárstva sa odhadovala na 1,3 bilióna dolárov v r. 2017,⁸ a očakáva sa nárast na hodnotu 1.97 bilióna dolárov v r. 2024.⁹

Čína by si chcela ukrojiť podiel z tohto halal koláča a zopakovať tak úspech, ktorý sa jej podaril v prípade kóšer potravinárskeho priemyslu. Z Číny sa totiž stal najrýchlejšie rastúci exportér kóšer výrobkov na svete. V krajine bolo k r. 2016 vyše 500 certifikovaných výrobní kóšer produktov a napr. až polovica potravinárskeho exportu krajiny do USA predstavujú práve kóšer potraviny.¹⁰ Tento úspech sa Číne podaril dosiahnuť napriek tomu, že v rozsiahlom kultúrnom a náboženskom dedičstve Číny chýba židovská tradícia a krajina nemá relevantnú židovskú menšinu, či už autochtónnu alebo prisťahovaleckú. Čína by toto chcela zopakovať aj v odvetví halal potravinárstva, pričom v tomto prípade sa Čína o domáce menšiny oprieť môže. Tieto menšiny tvoria základ pre čínsky domáci halal potravinársky priemysel v hodnote 20 miliárd dolárov k r. 2016. Spomedzi nich sú z dôvodov uvedených vyššie čínskym vedením favorizovaní Chuejovia, ktorí majú najbližšie k väčšinovému chánskemu obyvateľstvu. Dôsledkom toho je ich autonómny región Ning-sia primárnym cieľom pre investície v snahe rozvinúť halal potravinársky priemysel, islamský turistický ruch a iné sektory islamskej ekonomiky. V protiklade k Chuejom majú iné menšiny, predovšetkým Ujguri, ťažkosti získať licenciu na obchodovanie so zahraničím v potravinárskom sektore.¹¹ V každom prípade, pre čínske vedenie, ktoré je podozrievavé voči náboženským prejavom, slúži halal ako relatívne málo riskantný spôsob podpory kultúrno-náboženskej identity svojich moslimských občanov, na rozdiel od iných náboženských požiadaviek, napr. za väčšiu náboženskú slobodu či aplikáciu práva šaría na iné aspekty života.¹² To sa prejavuje napr.

⁵ HADDAD-FONDA, K. (2016): China's Massive, Garish Theme Park for the Muslim World.

⁶ ALLEN-EBRAHIMIAN, B. (2016): China Wants to Feed the World's 1.6 Billion Muslims.

⁷ Ibid.

⁸ NEO, P. (2018): Leading national ecosystems in halal.

⁹ NEO, P. (2019): Halal food leaders.

¹⁰ KLAYMAN, A. (2008): Kosher certification: Made in China.

¹¹ TURDUSH, R. – JUMA, M. – LIPES, J. (2013): Foods Mislabeled as Halal Imports.

¹² ALLEN-EBRAHIMIAN, B. (2016): China Wants to Feed the World's 1.6 Billion Muslims.

tým, že príprava potravín podľa halal predpisov je oficiálne považované za kultúrny, nie náboženský prvok identity spomínaných menšín.¹³

3 Povaha čínskeho halal potravinárstva v Číne

Avšak halal sektor v Číne je veľmi decentralizovaný – napr. neexistuje regulácia či certifikácia halal výrobkov na národnej úrovni. Akákoľvek certifikácia prebieha len na úrovni provincií či nižších stupňoch lokálnej samosprávy – napr. v r. 2006 existovalo v krajine 29 samostatných certifikačných systémov. Takisto výrobcovia halal potravín sa zameriavajú na svoje lokálne trhy, čiže chýbajú veľkí výrobcovia s celoštátnou pôsobnosťou. Čínska vláda sa však snaží identifikovať najúspešnejšie spoločnosti, a podporovať takýchto „národných šampiónov“ v ich ambíciách preraziť aj na trhy v zahraničí. V súvislosti s tým je snahou týchto podnikov získať halal certifikát od renomovaných certifikačných úradov v moslimských štátoch.¹⁴ Najhodnovernejšia a teda najprestížnejšia certifikácia pochádza z Malajzie, konkrétne z jej úradu islamského rozvoja JAKIM (Jabatan Kemajuan Islam Malaysia, prekladaný do angličtiny ako Department of Islamic Development Malaysia).¹⁵ Takáto certifikácia, keďže je považovaná ako hodnovernejšia než domáce certifikačné procedúry, by mohla pomôcť čínskym exportérom halal potravín presadiť sa na potravinových trhoch moslimských krajín.

Úsilie zabezpečiť si podiel na svetovom trhu s halal potravinami sa prejavuje zakladaním priemyselných parkov venujúcich sa halal potravinárstvu po celej Číne. Prioritne sa to deje práve v západných provinciách, v ktorých žije pomerne najviac moslimov, najmä Chuejov. Príkladom je priemyselný park Wuzhong Halal Industrial Park, v meste Wu-čung v provincii Ning-sia, ktorého súčasťou bolo 218 spoločností v r. 2015. Rovnako v meste Jin-čchuan, hlavnom meste regiónu Ning-sia, sídlilo 192 výrobcov halal potravín v r. 2014, z ktorých väčšina mala menej ako sto zamestnancov.¹⁶ Tieto čísla poukazujú na skutočnosť, že halal potravinárstvo je rozdrobené a zamerané na lokálne trhy. Je však dôležité si uvedomiť, že halal ekonomika nemá slúžiť len na rozvoj moslimských oblastí, ale môže sa stať prvkom rozvojovej stratégie v rámci celej Číny.

Takéto podniky teda nevznikajú len v moslimských oblastiach, ale čím ďalej tým častejšie aj mimo nich. Čínska vláda sa podporou halal podnikania snaží oživiť hospodárstvo v regiónoch, trpiacich upadajúcim priemyslom. Ako príklad môže poslúžiť mesto Čchang-čchun v provincii Ťi-lin, na severovýchode Číny, v bývalom Mandžusku, ktoré nemá historickú tradíciu moslimského osídlenia. Tento región bol však v minulosti jedným z hlavných centier ťažkého priemyslu v Číne, ktorý ale v posledných desaťročiach prechádza krízou. V snahe zvrátiť hospodárske ťažkosti tohto mesta a regiónu vznikli v Čchang-čchune dve spoločnosti venujúce sa halal ekonomike. Jednou z nich je Jilin Province Changchun Haoyue Islamic Halal Meat Company Limited, založená v r. 1998.¹⁷ Táto spoločnosť sa venuje výrobe mäsových produktov v súlade s halal princípmi a je jednou z vlajkových lodí potravinárskeho priemyslu nielen v provincii, ale v celej krajine. Vypracovala sa na najväčšieho spracovávateľa a exportéra halal mäsových výrobkov v Číne. Druhou spoločnosťou je Changchun Parin Halal Pharmaceuticals Company Limited, založená v r. 2014.¹⁸ Tá sa špecializuje na výrobu halal liečiv a iných farmaceutických výrobkov, predovšetkým na halal haparín. Najväčším podnikom v oblasti halal potravinárstva v Číne bol

¹³ ATANUR, M. (2016): China to crack down on 'fake' halal food.

¹⁴ ALLEN-EBRAHIMIAN, B. (2016): China Wants to Feed the World's 1.6 Billion Muslims.

¹⁵ (2018): Mega market in products for Muslims.

¹⁶ LIANG, C. (2014): China's halal food exporters struggle with ideological, trade barriers.

¹⁷ (2020): Group Profile, [online]. In: *Haoyue Group*, 2020.

¹⁸ (s. a.): Changchun Parin Halal Pharmaceuticals.

zase Inner Mongolia Yili Industrial Group,¹⁹ sídliači v meste Hohhot, hlavnom meste autonómneho regiónu Vnútorne Mongolsko, kde je podiel Chuejov a iných moslimov medzi jedným a dvoma percentami. Táto spoločnosť nie je primárne zameraná na halal výrobky, ale rozšírila svoju výrobu o ne práve vďaka možnosti exportu do moslimského sveta. Nad rámec čínskeho úsilia preniknúť na trhy moslimských krajín, sa tak halal sektor stáva aj nástrojom čínskej vlády a miestnych samospráv na revitalizáciu priemyslu v oblastiach postihnutých ekonomickou transformáciou spôsobenou trhovými reformami v krajine a výzvami štvrtej priemyselnej revolúcie.

4 Problémy a výzvy stojace pred Čínou

Čínske snahy o prerazenie na globálnom trhu s halal potravinami však narážajú na nízku úroveň dôvery zahraničných moslimských spotrebiteľov voči halal potravinám vyrobeným v Číne. Jedným z dôvodov tejto nedôvery je skutočnosť, že Čína je nemoslimská krajina, a moslimovia z iných častí sveta majú pochybnosti o schopnosti a ochote čínskych podnikov dodržiavať halal predpisy, aj keď sú tieto podniky v rukách čínskych moslimov. Ďalším dôvodom sú početné škandály, ktoré postihujú čínsky potravinársky priemysel všeobecne, ale aj halal potravinárstvo konkrétne. Tento problém je súčasťou širšieho problému korupcie na úrovni čínskych kontrolných orgánov a nezaujmu úradov o špecifické potreby a nároky moslimských komunití.²⁰ Medzi tieto škandály a incidenty patria prípady, keď bolo v r. 2013 v meste Si-an v provincii Šen-si úradmi zabavené 20 ton bravčového mäsa, ktoré bolo vydávané za halal hovädzie,²¹ protest Chuejov v r. 2015 proti predaju alkoholických nápojov v halal reštauráciách (hoci aj nemoslimom) takisto v Si-ane,²² či prípad takisto z r. 2015, keď Chuejovia v meste Si'-ning v provincii Čching-chaj zaútočili na halal pekáreň potom, ako sa v jej dodávke našli bravčové párky a iné výrobky z bravčoviny.²³ Ďalší škandál bol odhalený tiež v r. 2013, keď sa prišlo na to, že dvaja čínski výrobcovia potravín v provincii Sin-t'iang podvodne označovali svoje výrobky (vyrobené v Číne) ako halal výrobky vyrobené a certifikované v cudzine. Tým chceli zvýšiť svoj podiel na domácom trhu, keďže moslimskí spotrebiteľia v Číne viac dôverujú zahraničným halal výrobkom a certifikačným agentúram než čínskym, a uprednostňujú ich aj napriek vyššej cene dovezených výrobkov.²⁴ Z dôvodov opakujúcich sa škandálov a podvodov sa čínskym spoločnostiam pôsobiacim v halal sektore len s ťažkosťami darí získavať medzinárodne uznávané halal certifikáty od zahraničných certifikačných organizácií.

Je však treba zdôrazniť, že podobnými škandálmi trpí celý čínsky potravinársky priemysel. Halal potraviny sú na tom predsa len lepšie, keďže ich kontrola prebieha nielen na úrovni oficiálnych potravinárskych inšpektorov, ale aj islamských certifikačných organizácií. Toto posilňuje vnímanie halal potravín vo vnútri krajiny ako relatívne bezpečnejších a kvalitnejších. Vďaka tomu sa vytvoril po halal potravinách významný dopyt aj zo strany nemoslimských Číňanov.

Jedným zo spôsobov, ako zvýšiť dôveru moslimských spotrebiteľov v zahraničí je zavedenie celonárodných štandardov na certifikáciu halal výrobkov podľa zásad islamského práva šaría, ako aj ich dôslednejšie uplatňovanie. V Číne prebiehajú diskusie o zavedení takýchto štandardov od prelomu milénia. Prvý seriózny pokus nastal v r. 2002, teda rok po tom, ako Čína vstúpila do WTO. V rámci svojho vstupu musela Čína prijať isté opatrenia na zaručenie kvality potravín, aby sa na ne mohol vzťahovať režim voľného obchodu. Zavedenie

¹⁹ SILE, A. W. (2015): Why China wants a bite of the booming halal food market.

²⁰ TURDUSH, R. – JUMA, M. – LIPES, J. (2013): Foods Mislabeled as Halal Imports.

²¹ (2013): 20,000 Kilos of Fake Beef Seized in Xi'An.

²² CAO, S.-Q. (2015): Xi'an Muslims demand no alcohol in halal restaurants.

²³ CHANG, M. (2015): Qinghai halal bakery attacked.

²⁴ TURDUSH, R. – JUMA, M. – LIPES, J. (2013): Foods Mislabeled as Halal Imports.

národného systému halal certifikácie sa však v tomto období nepodarilo. Tento krok má podporu nielen moslimských náboženských vodcov v krajine, ale aj niektorých politických zástupcov moslimských regiónov a menšín. No iní politici a akademici odporujú, že Čína ako socialistický a sekulárny štát nemôže zohľadňovať náboženské právo vo svojom právnom poriadku. V kontexte rastu nacionalizmu v Číne (t. j. nacionalizmu väčšinového etnika Chánov) v posledných rokoch sa dokonca ozývajú hlasy, že podobný krok by mohol slúžiť ako trójsky kôň vedúci k pokusom o islamizáciu Číny.

Hoci prezident Si Ťin-pching a vedenie Číny sa ešte v r. 2015 zdalo byť naklonené myšlienke vytvoriť celonárodný systém halal certifikácie, o rok neskôr boli prvé iniciatívy, ktoré sa vyvíjali v tomto smere zastavené. Prezident Si obhajoval zmenu kurzu slovami o potrebe zaručiť oddelenie náboženstva a štátu a zabrániť prenikaniu náboženstva do administratívy, súdnictva, vzdelávacieho systému a ostatných funkcií štátu. Zároveň bol odvolaný Wang Čeng-wei, predsedu Štátneho výboru pre etnické záležitosti, ktorý určuje politiku štátu voči národnostným aj náboženským menšinám. Wang, inak Chuej z provincie Ning-sia, bol jedným z najväčších zástancov národného certifikačného systému pre halal výrobky. Tým sa nateraz potvrdilo víťazstvo odporcov vnímaného posilňovania pozície islamského náboženstva v hospodárstve a prácnom systéme krajiny.²⁵ Dá sa identifikovať niekoľko vzájomne prelínajúcich sa dôvodov, prečo došlo k takémuto obratu.

Je možné, že čínske vedenie sa obáva nárastu vplyvu islamu v krajine, ktorý je vnímaný problematicky napr. v kontexte nepokojov zo strany Ujgurskej menšiny v provincii Sin-ťiang a tvrdej čínskej reakcie na ne. Ďalšou možnosťou je, že vedenie štátu sa snaží zaistiť si podporu čínskych/chánskych nacionalistov v situácii, keď čínska ekonomika spomaľuje a štát môže mať problémy zaistiť si lojalitu väčšiny občanov prostredníctvom rýchleho rastu hospodárstva a životnej úrovne tak, ako tomu bolo doteraz.

Záver

Čína, prostredníctvom jej politického vedenia aj čínskych podnikov, vyvíja značné úsilie o penetráciu islamskej ekonomiky, predovšetkým halal potravinárstva. Tieto snahy však doteraz nemali taký úspech, aký Čína predpokladala. Zrejme najväčším dôvodom tohto stavu je kultúrna vzdialenosť čínskej civilizácie, resp. jej nositeľov – väčšinového etnika Chánov – od moslimskej kultúry a náboženstva. To vedie k neznalosti a nepochopeniu potrieb a nárokov moslimských spotrebiteľov zo strany čínskych výrobcov či poskytovateľov služieb. Ani kultúrne sprostredkovanie pomocou čínskej moslimskej menšiny Chuejov nepomohlo naplniť čínske ciele, keďže konečné rozhodnutia sú spravidla v rukách štátnych predstaviteľov pochádzajúcich z Chánskej väčšiny.

Dôvodov, prečo sa Čína usiluje stať sa významným hráčom v globálnej halal ekonomike je niekoľko. V prvom rade ide o snahu zvýšiť svoj export do moslimských krajín, či zvýšiť obojsmerné investičné toky medzi Čínou a moslimským svetom. S tým súvisí druhý dôvod, ktorým je rozvoj zaostalých regiónov v Číne snahou poskytnúť im nové trhy a príležitosti na ekonomický rast. Ide predovšetkým o regióny na západe krajiny, kde je relatívne väčší pomer moslimského obyvateľstva. Čínske vedenie tak chce využiť „pridanú hodnotu“ čínskych moslimov, t. j. ich familiaritu s islamským právom šaría, halal predpismi, či inými prvkami islamskej viery a kultúry na zvýšenie šancí na úspech vo svojich snahách preraziť na moslimské trhy. Kľúčovým regiónom v tomto úsilí čínskeho vedenia je Autonómny región Chuejov Ning-sia, práve na zaostalom severozápade krajiny. Chuejovia sú spomedzi moslimských menšín favorizovaní čínskym vedením, keďže sú etnicky, kultúrne a jazykovo príbuzní väčšinovej populácii Chánov, a pretože sú vnímaní ako lojálnejší a menej problémoví, hlavne v kontraste s Ujgurmi, ďalšou veľkou a viditeľnou moslimskou menšinou.

²⁵ ERIE, M. S. (2016): China's Halal Constitution.

S tým súvisí tretí dôvod čínskej snahy uspieť v halal ekonomike, a to je zvýšiť svoju mäkkú moc a zlepšiť svoju povest' u moslimských krajín a ich obyvateľov. Povest' Číny v moslimskom svete sa vždy musela vysporiadať s naratívom ateistickej diktatúry, ktorá utláča moslimov a iné náboženské menšiny, no v posledných rokoch sa vnímanie Číny ešte zhoršilo. Je za tým prítvrdenie politiky voči moslimskej menšine, čo sa prejavuje v snahe počinštit' či sinicizovať islam, napr. preferenciou mandarínskej čínštiny a čínskeho písma na úrok arabčiny a arabského písma. Najväčšou príčinou zhoršenia povesti Číny je ale zverejnenie diskriminačnej a represívnej politiky čínskeho vedenia voči Ujgurskej menšine, ktorá vyvrcholila v masové deportácie do tzv. prevýchovných táborov. V kontraste s týmto imidžom chce čínske vedenie budovať naratív o Číne ako úspešnej a dynamickej rozvojovej veľmoci, ktorá chce v rámci tzv. spolupráce Juh-Juh vytvárať vzájomne výhodné partnerstvá s ostatnými rozvojovými štátmi globálneho Juhu, a teda aj s moslimskými štátmi. Tomu účelu majú slúžiť multilaterálne platformy, ktoré Čína od prelomu milénia zakladá po celom svete; pre jej snahu presadiť sa v sektoroch halal ekonomiky sú relevantné najmä Nová hodvábna cesta a Fórum spolupráce Číny a arabských štátov (CASCF).

Politické a stranícke vedenie Číny, zložené takmer výhradne z príslušníkov Chánov, je podozrievavé k snahám etnických a náboženských menšín o väčšie práva, keďže sa obávajú oslabenia vláduceho konsenzu, ktorý udržuje pri moci štát a Komunistická strana Číny. Napríklad sektor halal potravinárstva je však čínskym vedením vnímaný ako relatívne neškodný, keďže jeho súčasťou nie sú politické požiadavky. Oddelenie halal ekonomiky od politických aspektov islamu je vidieť aj v tom, že halal potraviny sú považované za kultúrny, nie náboženský, prvok moslimských menšín.

Halal potraviny z Číny však nepoživajú v moslimskom svete veľkú dôveru. Jedným z dôvodov tejto nedôvery sú časté škandály v čínskom potravinárskom sektore všeobecne, týkajúce sa použitia škodlivých surovín, prídavných látok či výrobných postupov. Tieto škandály sa nevyhýbajú ani výrobcovi halal potravín v krajine. To znižuje dôveru spotrebiteľov v moslimských krajinách v to, či naozaj ide o produkty vyrobené podľa prísnych pravidiel islamského práva šaría. Táto nedôvera je ešte umocnená povahou čínskeho socialistického sekulárneho až ateistického režimu. Ten je vnímaný ako nekompatibilný so zásadami islamu, a teda neschopný či aspoň neochotný garantovať dodržovania potrebných postupov vo výrobe halal produktov. Ďalším problémom zvyšujúcim nedôveru zahraničných ale aj domácich moslimov je absencia národnej certifikačnej agentúry, ktorá by potvrdzovala oprávnenosť podnikov označovať svoje produkty ako halal. V súčasnosti prebieha takáto certifikácia na provinčnej či miestnej úrovni, čo vytvára nejednotu a väčší priestor pre korupciu. Čínske podniky sa snažia aj o certifikáciu od renomovaných islamských certifikačných agentúr zo zahraničia, ktoré poživajú väčšiu dôveru medzi obyvateľmi moslimských krajín, no takúto certifikáciu sa im darí získať len ťažko, kvôli vyššie uvedeným problémom s neznalosťou, slabou kontrolou a korupciou.

Hoci v minulosti bola snaha zaviesť celonárodnú certifikáciu, táto iniciatíva naráža na inštitucionálny odpor ako aj rastúci nacionalizmus väčšinových Chánov. Podľa týchto kritikov je Čína sekulárny štát, ktorý teda nemôže vo svojom právnom poriadku definovať halal ani iné predpisy islamského práva. Dokonca sa ozývajú hlasy, že tieto snahy o celoštátnu certifikáciu sú prvým krokom k islamizácii Číny, ktorá by teda mala odmietnuť posilňovanie cudzích vplyvov. Tento rastúci nacionalizmus stojí aj za vyššie zmienenou snahou sinicizovať islam v Číne či za politikou voči Ujgurom a iným menšinám.

Z textu možno vyvodiť záver, že Čína sa bude musieť rozhodnúť, či pôjde cestou posilňovania chánskeho nacionalizmu, čo skomplikuje jej ambície preraziť na moslimské trhy a získať sympatie moslimov vo svete, alebo či si vyberie cestu väčšieho multikulturalizmu a pragmatických a otvorených ekonomických vzťahov so svetom. V situácii, keď ekonomický rast krajiny klesá, a teda sa spomaľuje aj rast životnej úrovne obyvateľov Číny – čo je

hlavným zdrojom legitimacy vlády komunistickej strany – je však jasné, že čínske vedenie hľadá ďalší zdroj legitimacy, ktorý môže nájsť práve v nacionalizme. Úspešná hospodárska spolupráca s moslimskými krajinami by mohla nielen otupiť silu nacionalizmu, ale aj zvýšiť ekonomickú prosperitu všetkých zúčastnených strán.

Použitá literatúra:

1. (s. a.): Changchun Parin Halal Pharmaceuticals. [Online]. In: *PharmaCompass*. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.pharmacompass.com/api-manufacturers/changchun-parin-halal-pharmaceuticals-co-ltd>
2. (2013): 20,000 Kilos of Fake Beef Seized in Xi'an. [Online]. In: *Shanghaiist*, 14. 9. 2013. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: http://shanghaiist.com/2013/09/14/20000_kilos_of_fake_beef_seized_in_xian/
3. (2018): Mega market in products for Muslims. [Online]. In: *The Standard*, 16. 4. 2018. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.thestandard.com.hk/section-news/fc/1/194772/Mega-market-in-products-for-Muslims>
4. (2020): Global halal economy estimated to hit \$3.2 trillion by 2024. [Online]. In: *Arab News*, 9. 9. 2020. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.arabnews.com/node/1731916/business-economy>
5. (2020): Group Profile. [Online]. In: *Haoyue Group*, 2020. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <http://www.china-haoyue.com/haoyueen/index.html>
6. ALLEN-EBRAHIMIAN, B. (2016): China Wants to Feed the World's 1.6 Billion Muslims. [Online]. In: *Foreign Policy*, 2. 5. 2016. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2016/05/02/why-china-is-trying-and-failing-to-woo-the-worlds-muslims-with-food-halal-market/>
7. ATANUR, M. (2016): China to crack down on 'fake' halal food. [Online]. In: *Anadolu Agency*, 1. 6. 2016. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/china-to-crack-down-on-fake-halal-food/582238>
8. CAO, S.-Q. (2015): Xi'an Muslims demand no alcohol in halal restaurants. [Online]. In: *Global Times*, 24. 5. 2015. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.globaltimes.cn/content/923345.shtml>
9. CHANG, M. (2015): Qinghai halal bakery attacked. [Online]. In: *Global Times*, 3. 5. 2015. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.globaltimes.cn/content/919915.shtml>
10. ERIE, M. S. (2016): China's Halal Constitution. [Online]. In: *The Diplomat*, 11. 5. 2016. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://thediplomat.com/2016/05/chinas-halal-constitution/>
11. HADDAD-FONDA, K. (2016): China's Massive, Garish Theme Park for the Muslim World. [Online]. In: *Foreign Policy*. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2016/05/11/chinas-massive-garish-new-theme-park-for-the-muslim-world-hui-minority-yinchuan/>
12. KLAYMAN, A. (2008): Kosher certification: Made in China. [Online]. In: *Jewish Telegraphic Agency*, 10. 3. 2008. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.jta.org/2008/03/10/lifestyle/kosher-certification-made-in-china>
13. LIANG, C. (2014): China's halal food exporters struggle with ideological, trade barriers. [Online]. In: *Global Times*, 26. 11. 2014. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.globaltimes.cn/content/893789.shtml>
14. LU, X.-Y. (2014): A Study of the Banking Services for Muslims in China. [Online]. In: *Journal of Business and Economics*, dec 2014, roč. 5, č. 12, s. 2227-2234. DOI: 10.15341/jbe(2155-7950)/12.05.2014/003. [Citované 19. 11. 2020]. Dostupné na internete:

- <http://www.academicstar.us/UploadFile/Picture/2015-7/2015734819194.pdf>
15. NEO, P. (2018): Leading national ecosystems in halal. [Online]. In: *Food Navigator-Asia*, 22. 11. 2018. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.foodnavigator-asia.com/Article/2018/11/22/Leading-national-ecosystems-in-halal-ASEAN-Australia-and-Pakistan-get-top-spots-in-Global-Islamic-Economy-report-s-Top-10-Halal-Food-list>
 16. NEO, P. (2019): Halal food leaders. [Online]. In: *Food Navigator-Asia*, 18. 12. 2019. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.foodnavigator-asia.com/Article/2019/12/18/Halal-food-leaders-Malaysia-Australia-and-Pakistan-retain-top-APAC-spots-in-Global-Islamic-Economy-report-s-Top-10-list>
 17. SILE, A. W. (2015): Why China wants a bite of the booming halal food market. [Online]. In: *CNBC*, 2015. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.cnbc.com/2015/08/24/china-wants-a-bite-of-the-booming-halal-food-market.html>
 18. TURDUSH, R. – JUMA, M. – LIPES, J. (2013): Foods Mislabeled as Halal Imports. [Online]. In: *Radio Free Asia*, 18. 1. 2013. [Citované 19. 11. 2020] Dostupné na internete: <https://www.rfa.org/english/news/uyghur/halal-01182013161229.html>

Kontakt:

Mgr. Juraj Ondriaš, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

MOŽNOSTI A LIMITY ISLAMSKÉJ EKONOMIKY V RUSKEJ FEDERÁCI

POSSIBILITIES AND LIMITS OF THE ISLAMIC ECONOMY IN THE RUSSIAN FEDERATION

Zuzana Rozkošová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: zuzana.rozkosova@euba.sk

Predkladaný článok si kladie za cieľ predstaviť výsledky analýzy súčasného stavu islamských financií v Ruskej federácii a poukázať na možnosti a limity ich ďalšieho rozvoja. Článok je rozdelený do troch kapitol. Prvá z nich je venovaná aktuálnemu rastu islamských financií vo svete. V druhej kapitole sme sa zamerali na islamskú ekonomiku v Ruskej federácii. Tretia časť textu poukazuje na príležitosti a limity ďalšieho rozvoja islamskej ekonomiky v podmienkach krajiny. Môžeme konštatovať, že Ruská federácia má vďaka svojej moslimskej populácii a geografickej blízkosti krajín strednej Ázie a Blízkeho východu potenciál stať sa významným hráčom na islamskom finančnom trhu. V súčasnosti sú však potrebné legislatívne i politické rozhodnutia na prekonanie existujúcich bariér a úspešný rozvoj islamských financií v Ruskej federácii.

Kľúčové slová: islamský ekonomický model, islamské financie a bankovníctvo, Ruská federácia

This article aims to analyze of the current state of Islamic finance in the Russian Federation and to point out the possibilities and limits of their further development. The article is divided into three chapters. The first is devoted to the current growth of Islamic finance in the world. In the second chapter, we focused on the Islamic economy in the Russian Federation. The third part of the text points out the opportunities and limits of further development of the Islamic economy in the conditions of the country. We can state that the Russian Federation has the potential to become an important player in the Islamic financial market due to its Muslim population and geographical proximity to the countries of Central Asia and the Middle East. At present, however, legislative and political decisions are needed to overcome existing barriers and successfully develop Islamic finances in the Russian Federation.

Key words: Islamic economic model, Islamic finance and banking, Russian Federation

JEL:G15, F65, P40

Úvod

Islamské náboženstvo, ako monoteistické náboženstvo, od nepamäti ovplyvňovalo nie len spoločenské a kultúrne dianie, ale nadobudlo tiež široký politický a ekonomický význam. Všeobecne môžeme povedať, že sa jedná o systém hodnôt, znakov, princípov, ktoré zasahujú do všetkých aspektov života jednotlivca, rodiny, spoločnosti a štátu, a to v oblasti politiky, hospodárstva, práva i ekonomiky.

Jeden zo spôsobov definovania islamskej ekonomiky ponúka S. M. Hasanuz Zaman, podľa ktorého islamská ekonomika predstavuje „*znalosť a aplikáciu príkazov a pravidiel šari`a, ktoré predchádzajú nespravodlivosti pri získavaní a nakladaní s materiálnymi zdrojmi s cieľom poskytnúť uspokojenie pre ľudí a umožniť im plniť si svoje záväzky voči Alláhovi*

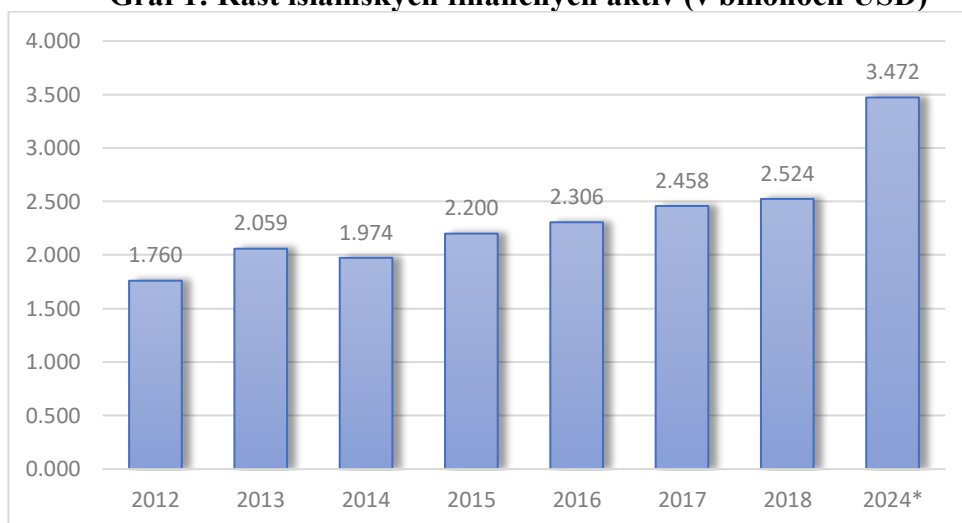
a spoločnosti. ¹ Islamský ekonomický model je typický pre väčšinu krajín Blízkeho východu a severnej Afriky ako aj pre región juhovýchodnej Ázie. V posledných rokoch sa však islamské financie stávajú neoddeliteľnou súčasťou finančných trhov mnohých ďalších krajín.

Predkladaný článok si kladie za cieľ analyzovať súčasný stav islamských financií v Ruskej federácii ako aj ich stručný vývoj a poukázať na možnosti a limity ďalšieho rozvoja islamského ekonomického modelu v podmienkach krajiny. Pri skúmaní tejto problematiky vychádzame zo údajov medzinárodných finančných inštitúcií ako aj z dostupných vedeckých publikácií týkajúcich sa predmetnej témy. Teoretické základy islamskej ekonomiky reflektujú práce Bekkina R. Možnosti zavedenia rôznych nástrojov islamského financovania v ruských realitách sú venované prácach J. Danilova, M. Jandieva, I. Zaripova, charakteristické črty islamského podnikania sú analyzované vo výskume M. Kalimulliny.

1 Rast islamskej ekonomiky v súčasnosti

Islamský finančný priemysel je jedným z najmladších a najrýchlejšie rastúcich na svete. Od jeho vzniku v 70. rokoch minulého storočia, dopyt po finančných produktoch a službách v súlade s islamským právom *šari`a* neustále rastie a globálne aktíva dnes dosahujú viac ako 2,5 bilióna USD. Podľa Správy o vývoji islamského financovania z roku 2019, aktíva islamského finančného priemyslu dosahovali v roku 2012 1,76 bilióna USD a do roku 2018 vzrástli na 2,524 bilióna USD. Výskumy zároveň očakávajú ďalší rast aktív až na 3,472 bilióna USD v roku 2024. Rast globálneho islamského finančného priemyslu podporilo už takmer 1500 islamských finančných inštitúcií po celom svete.²

Graf 1: Rast islamských finančných aktív (v biliónoch USD)

Prameň: ISLAMIC CORPORATION FOR THE DEVELOPMENT OF THE PRIVATE SECTOR – REFINITIV (2019): Islamic Finance Development Report 2019: Shifting Dynamics, s. 24.

Pozn.: 2024* - odhadovaná hodnota.

Danilov a Jandijev zaraďujú medzi faktory, ktoré zabezpečujú mimoriadne rýchly rozvoj islamského financovania práve ekonomický rast v islamskom svete, vysokú mieru rastu populácie, čím sa rozširuje okruh osôb požadujúcich islamské finančné produkty, ďalej tiež vysokú mieru úspor vo významnom počte islamských ekonomík, ako aj prítomnosť

¹ ZAMAN, S. M. H. (1984): Definition of Islamic Economics, s. 49-50.

² ISLAMIC CORPORATION FOR THE DEVELOPMENT OF THE PRIVATE SECTOR – REFINITIV (2019): Islamic Finance Development Report 2019: Shifting Dynamics. [Online]. November 2019. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: https://icd-ps.org/uploads/files/IFDI%202019%20DEF%20digital%201574605094_7214.pdf

konkurencie tradičných finančných inštitúcií.³ Zacharov vidí za rastom islamských financií najmä vysokú likviditu krytú petrodolármi v dôsledku vysokých cien ropy, nárast populácie moslimských krajín a s tým spojený vyšší dopyt po výrobkoch, ktoré vyhovujú požiadavkám *šari`a*, rastúcu popularitu islamských investícií v súvislosti s rozširovaním názoru, že islamské financovanie môže prispieť k dosiahnutiu väčšej globálnej finančnej stability a záujem medzinárodných menových a finančných organizácií, najmä MMF, ako aj centrálnych bánk o výskum v oblasti islamských financií.⁴

Islamský ekonomický model sa pochopiteľne najaktívnejšie rozvíja v krajinách s prevažne moslimským obyvateľstvom, predovšetkým v krajinách Perzského zálivu, Iráne, Malajzii, Indonézii, Turecku atď. Práve Irán, Saudská Arábia a Malajzia boli najväčšími trhmi zo 61 krajín, kde boli zaznamenané tieto finančné aktíva, pričom všetky tri zaznamenali aktíva v hodnote viac ako 500 miliárd USD. Ich spoločný podiel na globálnych islamských finančných aktívach predstavoval až 65 %. Najrýchlejšie rastúce trhy v oblasti týchto finančných aktív bolo zaradené Maroko, Cyprus a Etiópia.⁵ Ale spolu s danými krajinami prejavujú záujem o rozvoj tohto odvetvia aj mnohé nemoslimské krajiny. Aktívne vládne politické opatrenia na zavedenie islamského financovania umožnili Veľkej Británii stať sa jedným z hlavných islamských finančných centier. Islamský finančný priemysel sa objavuje aj v USA, Švajčiarsku, Hongkongu, Nemecku, Austrálii.⁶ Islamské financovanie tiež úspešne pôsobí na rozvíjajúcich sa trhoch – v Číne, Brazílii a Juhoafrickej republike. Takzvané „islamské okná“ otvorili aj popredné svetové banky: Deutsche Bank, UBS, JP Morgan, BNP Paribas.

Formy a smerovanie islamského financovania sa stali predmetom diskusie aj v Ruskej federácii. Rok 2014 bol rokom ekonomických výziev a posunov v politickom myslení v Rusku. Kvôli hospodárskym a finančným sankciám a následnému poklesu cien ropy začala ruská ekonomika trpieť infláciou a recesiou. Zložitá hospodárska situácia, ktorá sa vyvinula v Ruskej federácii, dala za úlohu ruským odborníkom revidovať samotnú koncepciu hospodárskeho rozvoja krajiny a hľadať nových politických spojencov a ekonomických partnerov, aby tak nahradili neefektívne alebo uzavreté oblasti činnosti ruského podnikania. Odrezané od európskych a amerických kapitálových trhov sa Rusko obrátilo na východných partnerov v Ázii aj na Blízkom východe. Jedným z najatraktívnejších, najefektívnejších a dostatočne rozvinutých modelov sú podľa odborníkov islamské financie.

2 Islamská ekonomika v Ruskej federácii

Rusko je dnes šiestou najväčšou ekonomikou na svete podľa HDP v PPP.⁷ Podľa indexu Ease of doing business, bola Ruská federácia v roku 2011 na 123.mieste,⁸ no v súčasnosti je na 28. mieste zo 190 krajín, čo predstavuje zároveň najlepšiu pozíciu v rámci zoskupenia BRICS.⁹

³ DANILOV, J. A. – JANDIJEV, M. I. (2016): Razvitiye islamskikh finansov v Rossiyskoy Federatsii: problemy i perspektivy, s. 207-214.

⁴ ZACHAROV, A. (2015): Sukuk kak novyj instrument investitsionnogo finansirovaniya.

⁵ ISLAMIC CORPORATION FOR THE DEVELOPMENT OF THE PRIVATE SECTOR – REFINITIV (2019): Islamic Finance Development Report 2019: Shifting Dynamics. [Online]. November 2019. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: https://icd-ps.org/uploads/files/IFDI%202019%20DEF%20digital1574605094_7214.pdf

⁶ AL-MONTSER, S. (2019): Advancing Islamic Finance in Non-Muslim Countries. [Online]. In: In Focus. 14. 02. 2019. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://infocus.wief.org/advancing-islamic-finance-in-non-muslim-countries/>

⁷ WORLD BANK (2019): Gross domestic product 2019, PPP. [Online]. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: https://databank.worldbank.org/data/download/GDP_PPP.pdf

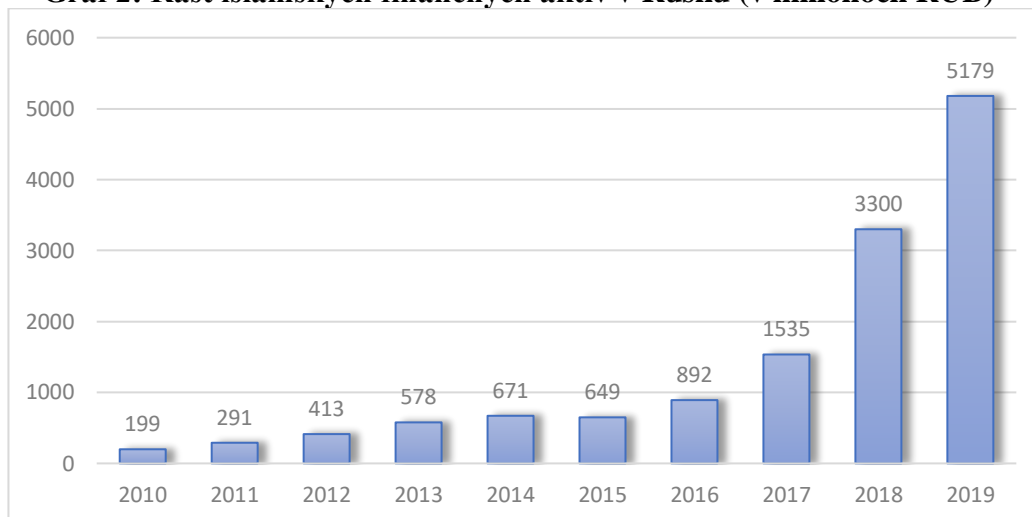
⁸ WORLD BANK (2011): Doing Business 2011: Making a Difference for Entrepreneurs, s. 4.

⁹ WORLD BANK (2020): Ease of Doing Business In Russian Federation. [Online]. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/russia>

Ruská federácia je s počtom obyvateľov takmer 145 miliónov, zároveň deviatou najľudnatejšou krajinou na svete.¹⁰ Záujem o islamské finančné produkty je tak určovaný aj kultúrnymi aspektmi ruskej spoločnosti. Moslimovia prevládajú v republikách Baškortostan a Tatarstan v regióne Volga-Ural, a republiky Čečensko, Inguško, Dagestan, Kabardino-Balkánsko a Karachajsko-Čerkesko v oblasti Severného Kaukazu. Okrem týchto regiónov, aj ďalšie časti Ruska vrátane Moskvy, Nižného Novgorodu alebo Petrohradu majú významné komunity moslimského obyvateľstva. Taktiež migrácia z krajín Strednej Ázie, ako aj z Afganistanu, Pakistanu a Iránu do Ruskej federácie zahŕňa významný počet moslimov žijúcich v krajine. Rôzne odhady uvádzajú súčasnú moslimskú populáciu v Rusku na úrovni 15 miliónov až takmer 25 miliónov ľudí,¹¹ čo predstavuje 10 až 17 % z celkového počtu obyvateľov. Vzhľadom na demografické trendy existuje predpoklad, že približne 30 % ruskej populácie bude praktizovať islam v priebehu nasledujúcich 15 rokov.¹²

Rusko má v skutočnosti vysoký potenciál pre rozvoj islamských finančných služieb. Za posledné takmer dve desaťročia vzrástli islamské finančné aktíva 26-krát – zo 199 miliónov rubľov na 5 179 miliónov rubľov. Nasledujúci graf znázorňuje rast islamských finančných aktív v Ruskej federácii od roku 2010. Môžeme vidieť, že k výraznému nárastu týchto aktív dochádza v období rokov 2016 – 2019.

Graf 2: Rast islamských finančných aktív v Rusku (v miliónoch RUB)

Prameň: KALIMULLINA, M. (2020): Islamic finance in Russia: A market review and the legal environment.

Je potrebné poznamenať, že Ruská federácia má už s islamským ekonomickým modelom určité skúsenosti. História islamského bankovníctva v Rusku sa datuje od roku 1997, keď bola založená banka Badr-Bank ako jednotka Forte-Bank. V roku 2000 boli tieto dve banky zlúčené do jediného právneho subjektu – Badr-Forte Bank. Banka však nebola označená ako islamská, pretože z ruského právneho hľadiska to bola komerčná banka a jej právny názov znel: „*International Commercial Bank*“. Charta banky však stanovovala, že banka môže „*vykonávať svoje činnosti v súlade s platnými ruskými právnymi predpismi a normami medzinárodného práva, využívajúc islamské ekonomické technológie bankovníctva,*

¹⁰ WORLDOMETER (2020): Countries in the world by population. [Online]. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>

¹¹ ALJAZEERA (2018): Islam in Russia. [Online]. 7. 3. 2018 [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.aljazeera.com/features/2018/3/7/islam-in-russia>

¹² THE MOSCOW TIMES (2019): Russia Will Be One-Third Muslim in 15 Years, Chief Mufti Predicts. [Online]. 5. 3. 2019. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na: <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/05/russia-will-be-one-third-muslim-in-15-years-chiefmufti-predicts-a64706>

ktoré nie sú v rozpore s ruským právom.“¹³ Banka slúžila najmä operáciám zahraničného obchodu. V decembri 2006 však ruská centrálna banka odobrala licenciu banke Badr-Forte pre údajné porušenie federálneho zákona „O boji proti legalizácii výnosov z trestnej činnosti a financovaní terorizmu.“¹⁴

Banka Badr-Forte nebola jediná, ktorá zanikla. Zatvorené a reorganizované boli aj banky Bank Express v Dagestane a AF Bank v Baškortostane, ako aj Moskovská priemyselná banka. Všetky tieto banky vydávali islamské platobné karty. Tieto karty zaručovali zákazníkom, že akýkoľvek úrok získaný na ich účtoch bude venovaný na charitatívne účely. Bankové služby v súlade so *šari`a* poskytovala aj spoločnosť Vostok Capital, išlo o tzv. „islamské okno“ Ellipse Bank, do roku 2014, či pobočka Tatagroprombank až do odobratia licencie v roku 2017.¹⁵

Sberbank, najväčšia ruská banka, vstúpila na islamský finančný trh v roku 2016 a roku v roku 2019 oznámila, že jej portfólio islamského financovania dosiahlo 16 miliárd RUB/250 miliónov USD. Táto suma zahŕňala projekt v Turkménsku za 14 miliárd RUB/219,5 milióna USD, ktorý sa uskutočnil v apríli 2019. Banka sa zameriava hlavne na financovanie exportného obchodu, ktoré predstavuje asi 98 % jej islamských finančných operácií.¹⁶ Islamské okná existujú aj v rámci Sberbanku, kde sú klienti obsluhovaní v súlade s normami bankovníctva, berúc do úvahy požiadavky islamu. Úsilie Sberbank, ktorá je najväčším hráčom v ruskom bankovom sektore, pravdepodobne povedie k ďalšiemu nárastu islamských finančných transakcií, oficiálnej podpore legislatívnych zmien v prospech islamských financií a záujmu ďalších účastníkov trhu v islamskom podnikaní.

Amal Finance House a La Riba Finance Company dnes patria medzi najznámejšie a najväčšie islamské mikrofinančné spoločnosti z hľadiska aktív. Spoločnosť Amal prebrala v roku 2011 aktíva islamskej finančnej spoločnosti Yumart Finance založenej v Tatarstane v roku 2010. Amal dnes poskytuje širokú škálu finančných služieb v prísnom súlade s normami islamu a požiadavkami právnych predpisov Ruskej federácie, pre všetkých klientov bez ohľadu na náboženskú príslušnosť.¹⁷ La Riba pôsobiaca v Dagestane, je jediná spoločnosť v Rusku, ktorá zahŕňa islamské princípy financovania a poskytovania poradenských služieb v právnej oblasti a účtovníctve. Všetky transakcie ponúkané spoločnosťou sú založené na férovosti, súlade transakcií s islamskými normami, flexibilnom a vzájomne výhodnom mechanizme spolupráce.¹⁸

Medzi ďalšie islamské finančné projekty a produkty možno zaradiť poisťovaciu spoločnosť Euro-Policy, mikroúverovú spoločnosť Barakat a Euroázijskú leasingovú spoločnosť, ktorej filozofiou je poskytovať klientom špeciálny typ leasingu tzv. *idžára*. V Rusku ďalej existujú dve investičné spoločnosti zamerané na financovanie islamských projektov – TIIC (Tatarstan International Investment Company) a Zayed Fund v Čečensku. Oba projekty vznikli za pomoci zahraničných investorov.¹⁹

Napriek tomu, že nie všetky projekty a iniciatívy v oblasti islamskej ekonomiky v podmienkach krajiny boli úspešné a priniesli praktické výsledky, vytvárala sa postupne infraštruktúra na podporu rozvoja islamského financovania. V roku 1998 bola v Kazani,

¹³ BEKKIN, R. I. (2010): *Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost'*, s. 284-292.

¹⁴ BEKKIN, R. I. (2009): *Islamic finance in the former Soviet Union*. [Online]. [Citované 20. 10. 2020.] Dostupné na: <http://www.bekkin.ru/downloads/rb1391505391.pdf>

¹⁵ AIDROUS, I. A. Z. – GLAVINA, S. G. – ASMYATULLIN, R. R. (2020): *Features And Challenges of Islamic Finance Development in Russia*, s. 13-21.

¹⁶ KALIMULLINA, M. (2020): *Islamic finance in Russia: A market review and the legal environment*.

¹⁷ AMAL (2020): *O Finansovom dome „Amal“*. [Online]. [Citované 29. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://fdamal.ru/about/>

¹⁸ LARIBA (2020): *Kompaniya "TNV La Riba-Finans"*. [Online]. [Citované 29. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://lariba.ru/company/>

¹⁹ KALIMULLINA, M. (2020): *Islamic finance in Russia: A market review and the legal environment*.

hlavnom meste Tatarstanu, založená Ruská islamská univerzita, v ktorej práve islamská ekonómia a právo patria medzi kľúčové oblasti výskumu. Hoci v Rusku zatiaľ nie je možnosť získať vysokoškolské vzdelanie v odbore islamské financie, viaceré univerzity ponúkajú kurzy v oblasti islamských financií.²⁰ V Rusku sa tiež často konajú medzinárodné semináre a konferencie. KazanSummit je jednou z popredných medzinárodných ekonomických udalostí Ruskej federácie a krajín Organizácie islamskej spolupráce, pričom jeho cieľom je posilnenie obchodných, hospodárskych, vedeckých, technických, sociálnych a kultúrnych väzieb Tatarstanu a členských krajín Organizácie islamskej spolupráce, ako aj na podporu rozvoja inštitúcií islamského finančného systému v Ruskej federácii.

Vláda Ruska začala diskutovať o možnosti regulácie islamských financií. Ruská centrálna banka v roku 2015 vytvorila pracovnú skupinu na štúdium právnych, regulačných a organizačných mechanizmov a príležitostí na poskytovanie partnerských islamských bankových služieb v Ruskej federácii.²¹ Centrálna banka Ruskej federácie hostila tiež slávnostné zahájenie ruského prekladu štandardov Organizácie účtovníctva a auditu pre islamské finančné inštitúcie (AAOIFI), ktoré poskytnú rozsiahle výhody aj pre mnohé krajiny Strednej Ázie, ktoré tak môžu využívať tieto štandardy v ruštine. Zároveň bola adresovaná téma compatibility štandardov AAOIFI s existujúcimi ruskými zákonmi a inými právnymi predpismi.²²

3 Príležitosti a limity ďalšieho rozvoja

Relevantnosť skúmania príležitostí rozvoja islamskej ekonomiky v Ruskej federácii vyplýva minimálne z rastúceho vplyvu islamských financií v modernej svetovej ekonomike ako aj zvyšujúcej sa úlohy moslimských krajín v systéme medzinárodných vzťahov. Autori zaoberajúci sa islamskými financiami v Ruskej federácii sa zhodujú v tom, že v kontexte hospodárskych a politických konfliktov so západnými krajinami a Spojenými štátmi americkými, Rusko nevyhnutne potrebuje diverzifikáciu finančného systému. Zavedenie islamského financovania v Rusku môže do istej miery zároveň viesť k zvýšeniu investičného ratingu jeho regiónov, čo ich zatriktívni pre nových investorov, a tým zabezpečí aj nové finančné toky. Islamský mechanizmus financovania je jednoznačne použiteľný na prilákanie arabského kapitálu do finančného obratu krajiny, zvýšenie kvality a prepracovanosti investičných projektov, na podporu malých a stredných podnikateľov, ktorí nie sú atraktívni pre poskytovanie pôžičiek od tradičných bánk.²³ Inštitúcie a nástroje islamského ekonomického modelu, ktoré sú menej vystavené špekulantom, sú schopné uspokojiť potrebu domáceho bankového systému modernizovať finančný trh s cieľom čeliť vysokej volatilité národnej meny a dolarizácii ruskej ekonomiky.²⁴

Pre Rusko je vzhľadom na súčasný stav ekonomiky dôležité hľadať nové zdroje ekonomického rozvoja a keďže rozvinuté finančné trhy pozitívne korelujú s ekonomickým rastom, môže rozvoj islamských financií slúžiť ako katalyzátor tohto rozvoja. Zároveň existuje možnosť využiť pozitívne skúsenosti zhromaždené islamskými ekonomickými inštitúciami pri riešení sociálnych problémov v podmienkach krajiny.²⁵ Napokon, aj keď je

²⁰ AIDROUS, I. A. Z. – GLAVINA, S. G. – ASMYATULLIN, R. R. (2020): Features And Challenges of Islamic Finance Development in Russia, s. 13-21.

²¹ RIA NOVOSTI (2015): CB sozdal rabochuyu gruppu dlya razvitiya v Rossii islamskogo bankinga. [Online]. 7. 10. 2015 [Citované 29. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://ria.ru/20151007/1298358599.html>

²² AAOIFI (2017): At Its Headquarters in Moscow, Central Bank of Russia Hosted Launch Ceremony for Russian Translation of AAOIFI's Shari'ah Standards. [Online]. [Citované 29. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://aaoifi.com/announcement/at-its-headquarters-in-moscow-central-bank-of-russia-hosted-launch-ceremony-for-russian-translation-of-aaoifis-shariah-standards/?lang=en>

²³ ZARIPOV, I. A. (2016): Islamskiye finansy kak strategicheskii oriyentir razvitiya Rossii, s. 96-110.

²⁴ MOKINA, L. S. (2017): Islamic financing in Russia and in the world: problems and prospects, s. 74-80.

²⁵ BEKKIN, R. I. (2010): Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost', s. 284-305.

hlavným trhom pre finančné služby v súlade s právnymi predpismi *šari`a* v ktorejkoľvek krajine domáca a medzinárodná moslimská komunita, islamské finančné prostriedky môžu tiež poskytnúť alternatívny zdroj likvidity a/alebo investičné prostriedky pre všetkých spotrebiteľov a investorov, najmä pre krajinu s obrovským počtom obyvateľov, ako je Rusko. Tento typ služieb sa javí zaujímavý aj tým, že môže rozšíriť spotrebiteľský kôš finančných služieb a môže sa tiež stať stimulom pre zdravú konkurenciu v priemysle.

Existujú však bariéry, ktoré znemožňujú rozvoj islamského ekonomického modelu v Ruskej federácii. Súčasný právny systém krajiny totiž obsahuje množstvo ustanovení, ktoré sú nezlučiteľné s islamským finančným právom alebo obmedzujú činnosť islamských finančných inštitúcií. Žiadna islamská banka nepreberie investičné riziko vstupu na ruský trh bez náležitej legislatívy. Bariérou je aj existencia hospodárskej politiky, ktorá neumožní subjektom odvetvia rovnocenné fungovanie s inými subjektmi. Hlavnou prekážkou v rozvoji tejto infraštruktúry sú právne predpisy Ruskej federácie. Existujúci federálny zákon „*O bankách a bankových činnostiach*“ neumožňuje bankám uskutočňovať islamské finančné transakcie, a preto musia mať tieto spoločnosti v rámci zákona minimálne inú organizačnú a právnu formu.²⁶ Odborníci v tejto problematike zdôrazňujú tiež vysoké administratívne náklady, komplex prekážok v daňovej legislatíve, ako aj nedostatočne rozvinutú infraštruktúru, chýbajúci softvér na finančné výkazníctvo či nedostatok kvalifikovaného personálu, ktorý by poznal všetky nuansy tohto odvetvia. Z právneho hľadiska rovnako chýba aj systém sprostredkovania, mediácie alebo rozhodcovského konania založený na zásadách *šari`a* pre účastníkov trhu.

Niektorí odborníci vyjadrili aj pochybnosti o dopyte po týchto nástrojoch v Rusku. Podľa prieskumu Národnej agentúry pre finančný výskum je iba 12 % opýtaných moslimov pripravených využiť služby islamskej banky a 69 % moslimov takúto možnosť vôbec nezvažuje, preto existujú obavy, že islamské bankovníctvo v Ruskej federácii nebude mať klientov.²⁷ Jestvujú aj názory týkajúce sa spoločenského nebezpečenstva islamského finančnictva, o významnom politickom vplyve islamskej činnosti a obavy, že islamizácia bankového sektoru bude mať za následok islamizáciu ďalších oblastí a že práve prostredníctvom islamských finančných inštitúcií bude financovaný terorizmus.²⁸

Asociácia ruských bánk predstavila analýzu obmedzujúcich faktorov, ktoré by mohli mať vplyv na vývoj islamských financií v Rusku. Vydala zároveň odporúčania o zmenách súčasnej bankovej a obchodnej legislatívy – napríklad vylúčenie úrokov ako zdroja príjmu pre tie banky, ktoré vykonávajú operácie podľa islamských princípov.²⁹ Úspešné zavedenie islamských finančných nástrojov do ruského finančného systému si určite vyžaduje oveľa viac zmien v právnych predpisoch. Zmeny sa musia vykonať komplexným spôsobom v občianskych a daňových zákonoch Ruskej federácie, federálnych zákonoch „*O centrálnej banke Ruskej federácie*“, v už spomínanom zákone „*O bankách a bankových činnostiach*“, ďalej v zákone „*O trhu cenných papierov*“, „*O ochrane práv spotrebiteľa*“, „*O spotrebiteľskom úvere*“, ako aj v zákone „*O boji proti praniu špinavých peňazí a financovaniu terorizmu*.“ Zaripov tvrdí, že by bolo by efektívne vytvoriť jednotný plnohodnotný komplexný zákon o islamskom financovaní, čo dokazujú skúsenosti mnohých krajín. Zmeny a doplnenia ruskej legislatívy by mali byť vykonané po dôkladnom preštudovaní islamského práva, právneho rámca bankového sektora v Malajzii, Bahrajne,

²⁶ ALESHIN, V. A. – RADCHENKO, V. V. (2018): Problems of adaptation of Islamic finance to the Russian conditions. In: Journal of Economic Regulation, 2018, roč. 9, č. 2, s. 56-64.

²⁷ RIA NOVOSTI (2016): „Islamskiye okna“ mogut poyavit'sya v rossiyskikh bankakh. [Online]. 1. 2. 2016 [Citované 29. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://ria.ru/20160201/1368271906.html>

²⁸ MOKINA, L. S. (2017): Islamic financing in Russia and in the world: problems and prospects, s. 74-80.

²⁹ GABBASOVA, R. (2016): First steps Towards Islamic Finance Regulation in the Russian Federation, s. 127-138.

Spojených arabských emirátoch a ďalších vlajkových lodiach islamského financovania, berúc do úvahy skúsenosti Kazachstanu a Kirgizska, ktoré majú právny systém podobný ruskému.³⁰ Islamské bankovníctvo by sa malo zaviesť do ruského právneho systému na základe postupného a komplexného rozvoja interakcie na všetkých úrovniach. Okrem legislatívnych a politických rozhodnutí je potrebné ustanovenie zásad pre prácu Ruskej centrálnej banky s islamskými finančnými inštitúciami, aktívna interakcia s renomovanými profesionálnymi združeniami, univerzitami a vedeckými komunitami. Kombinácia tradičného a islamského financovania môže oživiť trh a dodať stabilitu ruskému finančnému systému a môže mať preto pozitívny dopad na ruský finančný trh aj spotrebiteľov ako celok.

Záver

Islam určuje nielen etické či kultúrne normy, ale aj predstavu o každodennom živote moslimov, vrátane usporiadania ich hospodárskych vzťahov. Všeobecne povedané, islamský ekonomický model predstavuje systém ekonomických vzťahov, ktoré sú v súlade s islamským právom, teda s právom *šari`a*. Môžeme konštatovať, že islamské financovanie, v modernej svetovej ekonomike zjavne čaká ďalší rozvoj a môže mať čoraz väčší podiel na finančnom trhu, nielen v krajinách, ktorých populácia je moslimská.

Ruská ekonomika je otvorená prehodnoteniu dostupných finančných inštitúcií a vývoju nových finančných mechanizmov. Rusko má potrebné vlastnosti a veľký potenciál pre rozvoj islamských finančných inštitúcií a produktov, ktoré sa v poslednom čase stali vo svete tak rozšírenou praxou. Záujem o islamské financovanie v krajine určujú hospodárske aj kultúrne faktory. Hoci má Ruská federácia už s islamským ekonomickým modelom isté skúsenosti, za súčasných podmienok je vhodné, aby podnikla kroky na prekonanie existujúcich bariér a rozvoj tohto perspektívneho trhu. Podmienkami nevyhnutnými pre začatie práce islamských investorov na nových trhoch je prítomnosť legislatívnej, regulačnej, organizačnej a daňovej infraštruktúry islamských financií v krajine, ako aj systém ochrany zahraničných investorov.

Použitá literatúra:

1. AAOIFI (2017): At Its Headquarters in Moscow, Central Bank of Russia Hosted Launch Ceremony for Russian Translation of AAOIFI's Shari'ah Standards. [Online]. [Citované 29. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://aaofii.com/announcement/at-its-headquarters-in-moscow-central-bank-of-russia-hosted-launch-ceremony-for-russian-translation-of-aaofis-shariah-standards/?lang=en>
2. AIDROUS, I. A. Z. – GLAVINA, S. G. – ASMYATULLIN, R. R. (2020): Features And Challenges of Islamic Finance Development in Russia. In: *Journal of Islamic Financial Studies*, roč. 6, č. 1, s. 13-21.
3. ALESHIN, V. A. – RADCHENKO, V. V. (2018): Problems of adaptation of Islamic finance to the Russian conditions. In: *Journal of Economic Regulation*, 2018, roč. 9, č. 2, s. 56-64.
4. ALJAZEERA (2018): Islam in Russia. [Online]. 7. 3. 2018 [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.aljazeera.com/features/2018/3/7/islam-in-russia>
5. AL-MONTSER, S. (2019): Advancing Islamic Finance in Non-Muslim Countries. [Online]. In: *In Focus*. 14. 02. 2019. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://infocus.wief.org/advancing-islamic-finance-in-non-muslim-countries/>
6. AMAL (2020): O Finansovom dome „Amal“. [Online]. [Citované 29.10. 2020.] Dostupné na internete: <https://fdamal.ru/about/>

³⁰ ZARIPOV, I. A. (2016): Islamskiye finansy v Rossii: problemy stanovleniya i puti ikh resheniya, s. 64-74.

7. BEKKIN, R. I. (2009): Islamic finance in the former Soviet Union. [Online]. [Citované 20. 10. 2020.] Dostupné na: <http://www.bekkin.ru/downloads/rb1391505391.pdf>
8. BEKKIN, R. I. (2010): *Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost'*. Moskva: Izdatel'skij dom Mardžani, 2010. ISBN 978-5-903715-32-9.
9. DANILOV, J. A. – JANDIJEV, M. I. (2016): Razvitiye islamskikh finansov v Rossiyskoy Federatsii: problemy i perspektivy. In: *Rossiyskoye predprinimatel'stvo*, 2016, roč. 17, č. 2, s. 207-214.
10. GABBASOVA, R. (2016): First steps Towards Islamic Finance Regulation in the Russian Federation. In: *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, roč. 29, č. 1, s. 127-138.
11. ISLAMIC CORPORATION FOR THE DEVELOPMENT OF THE PRIVATE SECTOR – REFINITIV (2019): Islamic Finance Development Report 2019: Shifting Dynamics. [Online]. November 2019. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: https://icd-ps.org/uploads/files/IFDI%202019%20DEF%20digital1574605094_7214.pdf
12. KALIMULLINA, M. (2020): Islamic finance in Russia: A market review and the legal environment. In: *Global Finance Journal*, máj 2020.
13. LARIBA (2020): Kompaniya "TNV LaRiba-Finans". [Online]. [Citované 29.10. 2020.] Dostupné na internete: <https://lariba.ru/company/>
14. MOKINA, L. S. (2017): Islamic financing in Russia and in the world: problems and prospects. In: *Bulletin of Prikamsky Social Institute*, 2017, roč. 3, s. 74-80.
15. RIA NOVOSTI (2015): CB sozdal rabochuyu gruppu dlya razvitiya v Rossii islamskogo bankinga. [Online]. 7. 10. 2015 [Citované 29. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://ria.ru/20151007/1298358599.html>
16. RIA NOVOSTI (2016): „Islamskiye okna“ mogut poyavit'sya v rossiyskikh bankakh.. [Online]. 1. 2. 2016 [Citované 29. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://ria.ru/20160201/1368271906.html>
17. THE MOSCOW TIMES (2019): Russia Will Be One-Third Muslim in 15 Years, Chief Mufti Predicts [Online]. 5. 3. 2019. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na: <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/05/russia-will-be-one-third-muslim-in-15-years-chiefmufti-predicts-a64706>
18. WORLD BANK (2011): *Doing Business 2011: Making a Difference for Entrepreneurs*. Washington: The World Bank, 2011. ISBN 978-0-8213-7960-8.
19. WORLD BANK (2019): Gross domestic product 2019, PPP. [Online]. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: https://databank.worldbank.org/data/download/GDP_PPP.pdf
20. WORLD BANK (2020): Ease of Doing Business In Russian Federation. [Online]. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/russia>
21. WORLDOMETER (2020): Countries in the world by population. [Online]. [Citované 19. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/>
22. ZACHAROV, A. (2015): Sukuk kak novyj instrument investitsionnogo finansirovaniya. In: *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*, 2015, č. 1.
23. ZAMAN, S. M. H. (1984): Definition of Islamic Economics. In: *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 1984, roč. 1, č. 5, s. 49-50.
24. ZARIPOV, I. A. (2016): Islamskiye finansy kak strategicheskiy oriyentir razvitiya Rossii. In: *Vestnik Finansovogo Universiteta*, 2016, č. 1, s. 96-110.

25. ZARIPOV, I. A. (2016): Islamskiye finansy v Rossii: problemy stanovleniya i puti ikh resheniya. In: *Mir novoy ekonomiki*, 2016, č. 2, s. 64-74.

Kontakt:

Ing. Zuzana Rozkošová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: zuzana.rozkosova@euba.sk

TURECKÉ TRANSNACIONÁLNE NÁBOŽENSKÉ ORGANIZÁCIE A ICH FINANCOVANIE V ÉRE AKP

TURKISH TRANSNATIONAL RELIGIOUS ORGANIZATIONS AND THEIR FINANCING IN THE ERA OF AKP

Lenka Tomečková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lenka.tomeckova@euba.sk

Od nástupu AKP k moci prechádza Turecko vnútropolitickou transformáciou. Odrazom tohto procesu je posilňovanie islamistických tendencií v mnohých sférach verejného života na úkor tradične laicistického nastavenia. V línii s uvedeným trendom dochádza k ovplyvňovaniu štátnych a neštátnych tureckých náboženských organizácií s transnacionálnym pôsobiskom. Osobitnú kategóriu predstavujú organizácie, ktoré prostredníctvom svojich zahraničných zastúpení poskytujú služby tureckej diaspóre v krajinách západnej Európy. Článok predkladá selekciu týchto organizácií a upozorňuje na zmenu povahy ich vzájomných relácií, ktorú pripisuje najmä prebiehajúcej transformácii. Druhá časť článku sa zaoberá spôsobmi ich financovania. Cieľom príspevku je načrtnúť vnútorné prepojenie týchto organizácií a s ním súvisiacu úlohu, ktorú v ére tzv. nového Turecka zohrávajú vo vzťahu k diaspóre a hostiteľským krajinám.
KLúčové slová: Diyanet, Milli Görüş, mystické rády, turecká diaspóra, transnacionálne náboženské organizácie

Turkey has been undergoing an internal political transition since the AKP assumed power in 2002. This process is reflected in strengthening of Islamist tendencies in many areas of public life at the expense of traditionally laicist setting of the country. State and non-state Turkish religious organizations with transnational operation are of no exception to this trend. Of a particular category are those organizations that provide services to the Turkish diaspora in Western European countries through their foreign representations. This article presents selection of such organizations and draws attention to the change in the nature of their mutual relations, which it ascribes to the ongoing transformation. The second part of the article is dedicated to ways of their financing. The aim of the research is to outline the internal links between these organizations and the related role they play in the era of the so-called 'new Turkey' in relation to the diaspora and host countries.

Key words: Diyanet, Milli Görüş, mystic orders, Turkish diaspora, transnational religious organizations

JEL: Z12, F22, F59

Úvod

Turecko je vnútorne mimoriadne rozmanitou krajinou, nevynímajúc otázku etnickej a konfesionalnej príslušnosti jeho takmer 85 mil. obyvateľov. Uvedenú skutočnosť reflektuje množstvo náboženských organizácií, ktoré nad rámec pôsobenia na domácej scéne vo väčšej či menšej miere vyvíjajú na zahraničie orientované aktivity. Primárnym zámerom týchto aktivít je upevňovanie svojich pozícií vo vzťahu k početným tureckým diaspóram, ktoré v krajinách západnej Európy začali vznikať v dôsledku migračnej vlny v 60. rokoch 20. storočia. Účelom tohto pôsobenia je popri poskytovaní náboženských služieb častokrát

záujem o využitie sociálno-politického potenciálu diaspór tak vo vnútropolitických otázkach, ako aj v relácii k hostiteľským krajinám.

Komplikovanejšia pozícia menšinových náboženských komunít na tureckej scéne nie je novodobým fenoménom, od nástupu a následného etablovania mocenskej pozície islamisticky inklinujúcej AKP a prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğanov však podlieha podstatne väčším tlakom. V ére tzv. nového Turecka dochádza ku komplexnej transformácii tureckej štátnej a spoločenskej identity, charakterizovanej posilňovaním islamského aspektu. Výlučné presadzovanie „oficiálneho“ tureckého islamu (sunnitský islam s dominanciou hanafijskej právnej školy) na úkor iných vierovyznaní možno pritom vnímať ako vyvrcholenie širších kultúrno-historických súvislostí. K tomuto vývoju dochádza po dekádach striktného tureckého štátneho sekularizmu, ktorý spolu s nacionalizmom predstavoval dva najhlavnejšie zo šiestich šípov Atatürkovho projektu modernizácie Turecka, pozorne chráneného tureckou armádou.

Článok je venovaný vybraným tureckým transnacionálnym náboženským organizáciám, resp. zoskupeniam a ich financovaniu. Predstavené organizácie sú tureckého pôvodu, pričom svoje zahraničné aktivity začali rozvíjať so vznikom tureckej diaspóry v západnej Európe, ktorá veľmi potrebovala poskytovateľa náboženských služieb. Hlavným faktorom, ktorý podmienil motiváciu týchto organizácií k rozvoju aktivít v zahraničí bola absencia obmedzujúceho režimu tureckého sekularizmu, ako aj súvisiaca perspektíva posilňovania vlastnej pozície vo vzťahu k štátu práve prostredníctvom diaspór. Vzhľadom na dnešný medzinárodný záber týchto organizácií sa článok zameriava na ich pôsobenie v zmysle rozsahu tzv. prvej vlny transnacionalizácie t. j. v štátoch západnej Európy s veľkými tureckými diaspórami a zároveň abstrahuje od skutočnosti „pôvodných“ tureckých obyvateľov napr. v oblasti Balkánu.

Selekcia organizácií bola podmienená nasledovnými kritériami:

1. islamská, resp. súfijská tradícia,
2. aktuálny vplyv a miera pôsobenia v zahraničí,
3. väzby na AKP, ktoré v kontexte nástupu strany k moci do určitej miery podmienili pozmenenie atmosféry vzťahov medzi týmito organizáciami a ich zahraničnými pobočkami
4. aktuálnosť týchto väzieb.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že napriek relevantnosti ďalších významných hnutí, resp. organizácií tureckého pôvodu sa tento príspevok nezaobera nemuslimskými organizáciami, alevitmi, Gülenovým hnutím, zahraničnými zastúpeniami nacionalistických hnutí, výraznejšími lokálnymi odnožami typu skupina okolo „kolínskeho kalifa“ Metina Kaplana a pod. Zámerom príspevku bolo zároveň predostrieť selekciu organizácií, ktoré sú aj napriek splneniu vyššie uvedených kritérií od určitej miery odlišné, či už v zmysle štátneho charakteru, veľkosti, zamerania, miery inštitucionalizácie a pod.

Cieľom príspevku je načrtnúť zmenu povahy vzájomných vzťahov týchto organizácií s nástupom AKP a s ňou súvisiacu úlohu, ktorú s využitím nezanedbateľných finančných zdrojov môžu do budúcnosti zohrávať. V prvej časti sa príspevok zaoberá predstavením týchto organizácií, na ktoré nadväzuje mapovaním možných spôsobov ich financovania. V kontexte nadobudnutých zistení príspevok upozorňuje na kapacitu týchto organizácií v zmysle prelievania vnútroštátnych záležitostí za hranice Turecka.

1 Turecké transnacionálne náboženské organizácie

Bolo by mylné domnievať sa, že moslimovia v Turecku tvoria jednoliatu, kompaktnú skupinu. Rovnaké tvrdenie neplatí ani pre turecké diaspóry, ktorých pozícia v hostiteľskej krajine je ovplyvňovaná prítomnosťou migrantov islamskej viery z iných krajín pôvodu.

V prípade tureckých moslimov možno orientáciu príslušných náboženských organizácií kategorizovať napríklad nasledovným spôsobom:

- Organizácie turecko-sunnitských moslimov t. j. štátneho typu, politizovaného islamu, mystického islamu, nacionálneho islamu,
- Organizácie združujúce vyznávačov ďalších odnoží islamu, napr. turecko-alevitských moslimov, arabských moslimov, šiítskych moslimov, ahmadíjov atď.,
- Organizácie združujúce moslimov na lokálnej, regionálnej, popr. celonárodnej úrovni.¹

Organizácie rozoberané v tomto článku spadajú do kategórie organizácií turecko-sunnitských moslimov. V tejto spojitosti je potrebné zmieniť, že nie všetci Turci, ktorí sú súčasťou tureckej diaspóry, sú automaticky združovaní aj v niektorom z vyššie uvedených typov náboženských organizácií.

1.1 Mystické rády a Süleymanli

Súfijské rády možno vnímať ako akýchsi predchodcov moderných nacionalistických hnutí so základom v islamských hodnotách. Je tomu tak z dôvodu významnej úlohy, ktorú zohrávali ako nositelia každodenných islamských rituálov ako oporných pilierov proti-koloniálnych hnutí, ktoré formovali región v priebehu 19. storočia.² Súfijské rády sa vyznačovali pozitívnou rezonanciou najmä vo vidieckej vrstve tureckej spoločnosti, v dôsledku čoho boli v rámci násilnej sekularizácie v roku 1924 celoplošne zakázané. Napriek *de iure* dodnes platnému oficiálnemu zákazu súfijských, popr. iných nábožensko-spoločenských rádov a ich lóží si súfijské rády zachovali silný spoločenský vplyv, ktorý sa pretavil do významnej pozície pri formovaní súčasných téz o úlohe náboženstva v tureckej spoločnosti a politike.

Medzi najvplyvnejšie rády patrí Nakšbandíja, ktorý bol už od svojho vzniku v 14. storočí známy svojimi sklonmi k politickému aktivizmu a dôrazom na osobnú pietu a disciplínu. V súčasnosti najrozšírenejšou odnožou tohto rádu v Turecku je jeho chalídijská vetva, tzv. Nakšbandíja-chalídija. Vplyv tohto rádu na tureckú spoločnosť značne presahuje bežnú líniu uvažovania – jeho tézy silne ovplyvňujú viacero hnutí, ktoré sa z rádu vyčlenili, vrátane prakticky všetkých politicky významných islamských sociálnych hnutí, ako aj takmer všetky náboženské rády a komunity tvoriace islamskú tvár dnešného Turecka.

Dôležitým míľnikom vo vývoji vplyvu rádu na verejnú sféru bol nástup významného islamistu Mehmeta Z. Kotka do čela tzv. Iskenderpaške lóže v 50. rokoch 20. storočia. Kotku videl v pomyselnom dobytí štátu zvnútra cestu k nastoleniu dominancie politického islamu v krajine a v línii s týmto presvedčením svojim stúpencom odporúčal, aby infiltrovali štátnu byrokráciu a prostredníctvom novovytváraných väzieb prispievali k naplneniu „vyššieho cieľa“. Bývalí členovia Iskenderpaške lóže sú dodnes súčasťou tureckej politickej elity, medzi najznámejších patria bývalí premiéri Necmettin Erbakan a Turgut Özal, prezident Recep Tayyip Erdoğan, ako aj približne tucet ministrov pôsobiach počas Erdoğanových mandátov.³

S ohľadom na stanovené kritériá bolo pre účely článku vybrané hnutie Süleymanli, ktoré sa v porovnaní s tradičnými rádmi považuje skôr za novšiu záležitosť 20. storočia. Hnutie tvoria nasledovníci nakšbandíjskeho majstra a učiteľa Süleymana H. Tunahana, ktorí patrili medzi prvých tureckých migrantov v západnej Európe. Potenciál rozširovania svojich náboženských aktivít voči tureckej pracujúcej komunite si uvedomovali už koncom 60. rokov, pričom sa simultánne angažovali aj v sfére tureckej straníckej politiky. Süleymanli dobre

¹ LEMMEN, T. (2002): Islamische Vereine und Verbände in Deutschland.

² ČEJKA, M. (2020): Korán, meč a volební urna, s. 114-116.

³ CORNELL, S. E. (2015): The Naqshbandi-Khalidi Order and Political Islam in Turkey, 03. 09. 2015.

chápe osobnú potrebu migrantov v otázke prijímania náboženských služieb. Bolo pionierom medzi transnacionálnymi hnutiami v zmysle budovania náboženskej infraštruktúry, zakladania miestnych náboženských organizácií a najmä poskytovania islamského vzdelania pre deti a mladistvých, ktoré dodnes ostalo primárnou, široko uznávanou náplňou jeho činnosti. Na druhej strane je skôr dovnútra orientovaným, na duchovenstvo zameraným hnutím, čo podmieňuje príležitostné obvinenia zo strany hostiteľskej spoločnosti, prameniace z obáv z potenciálne skrytej agendy.

Hnutie sa od počiatku vyznačovalo proti-kemalistickým odkazom a proti-sekulárnym cítením, čo v mladej republike komplikovalo možnosti jeho ďalšieho pôsobenia. Dnes Süleymanli figuruje ako jedno z najširšie organizovaných hnutí v Turecku a Európe – len v Nemecku držia kontrolu nad niekoľkými stovkami mešít a koránskych škôl.⁴ Z hľadiska politickej orientácie je nutné konštatovať, že Süleymanli je značne nekonzistentné. Oporu v jeho členoch nachádza značná časť politického spektra od nacionalistickej MHP cez islamistickú SP až po vládnucu AKP, pričom Milli Görüş dlhé roky obviňovalo zo zneužívania islamu pre svoje vlastné, politické záujmy.

Ako bolo indikované, Süleymanli je hnutím s pomerne solídnou zahraničnou základňou o. i. v Nemecku, Švédsku, Rakúsku, Holandsku, Belgicku, ako aj ďalších európskych krajinách. Hlavným poslaním hnutia je inštitucionalizácia vzdelávacích náboženských aktivít, k čomu Süleymanli využíva nielen priestory mešít, ale aj dedikované vzdelávacie inštitúcie a internáty.⁵

1.2 Milli Görüş

Hoci mystické rády historicky vplývali na tureckú spoločnosť a neraz aj na tureckú politickú scénu, až do konca 60. rokov 20. storočia nemožno hovoriť o formovaní identifikovateľného, otvorene politického islamistického hnutia, ktoré by v tvrdom sekulárnom prostredí usilovalo o presadzovanie agendy s islamistickým rozmerom. Prvým a zároveň najvýznamnejším takýmto hnutím je Milli Görüş – Hnutie národnej vízie založené v roku 1969 Necmettinom Erbakanom, ktorý patril medzi odchovancov zmieňovanej Iskenderpaške lóže. Hnutie Milli Görüş bolo založené v reakcii na meniace sa ekonomické prostredie Turecka, ktoré so sebou prinášalo pokles spoločenskej morálky, ako aj hrozbu zvyšujúcej sa tureckej závislosti od Európskeho spoločenstva a globálnej ekonomiky.⁶

Hnutie dalo za vznik viacerým islamistickým stranám, pri ktorých zrode stál najčastejšie práve Erbakan. Všetky Erbakanove strany boli postupne zakázané a výnimkou nebol ani projekt v podobe Strany cnosti (FP), ktorá však po sebe zanechala dôležitú stopu v podobe dvoch politických krídel vznikajúcich na jej základe – Strany šťastia (SP) a Strany spravodlivosti a rozvoja (AKP). Kým SP združovala ortodoxnejších stúpencom Erbakana, AKP sa pod Recepom Tayyipom Erdoğanom profilovala ako konzervatívna demokratická sila nadväzujúca na odkaz zmieňovaného populárneho premiéra Turguta Özala. Išlo o reformnejšiu politickú stranu, ktorá dokázala upútať široký elektorát a po voľbách v roku 2002 zostavila jednofarebnú vládu. Hoci AKP v určitom slova zmysle pochádzala z Milli Görüş, v rámci svojho reformného úsilia sa od erbakanovského politického programu výrazne odklonila.⁷ V súčasnosti je Milli Görüş na domácej politickej scéne reprezentované skôr konzervatívnou alternatívou v podobe SP.⁸

Milli Görüş presunulo ťažisko svojho pôsobenia na pomerne etablované zahraničné pobočky až v nadväznosti na prevratové udalosti v roku 1980. V Európe hnutie ťažilo

⁴ CORNELL, S. E. (2015): The Naqshbandi-Khalidi Order and Political Islam in Turkey, 03. 09. 2015.

⁵ SUNIER, T. – LANDMAN, N. (2015): Transnational Turkish Islam, s. 61-65.

⁶ MANDAVILLE, P. (2014): Islam and politics, s. 166.

⁷ SUNIER, T. – LANDMAN, N. (2015): Transnational Turkish Islam, s. 74-75.

⁸ KÖSEBALAN, H. (2011): Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism, s. 14.

z ústavne garantovaných práv a slobôd, najmä v otázkach náboženského vyznania a viery. Hoci išlo o primárne politickú organizáciu, vzhľadom na potreby tureckej diaspóry sa zamerala na budovanie rozsiahlej siete mešít, resp. mešitových komúnít, ktorou v zmysle veľkosti členskej základne, ako aj verejnej viditeľnosti, čoskoro prekonala tú pod záštitou Süleymanli.⁹

Pri skúmaní pôsobenia Milli Görüş v zahraničí je potrebné brať do úvahy transformáciu, ktorou hnutie od počiatku svojho operovania v Európe prešlo, a ktorá dlhé roky formovala (a niekde stále formuje) optiku, ktorou je na zastúpenia Milli Görüş nazerané. Výrazne k tomu prispela prepojenosť hnutia s vývojom na tureckej vnútro politickej scéne najmä v prvých rokoch po prevrate. Hnutie sa preto spočiatku veľmi otvorene prezentovalo ako *antiimperialistická a protisekulárna alternatíva jednak k vtedy aktívnym tureckým ľavicovým asociáciám, ako aj k štátom-kontrolovanému islamu, zastupovaného zo strany Diyanetu*.¹⁰ Simultánnym javom bola zjavnosť udržiavaných väzieb medzi európskou a tureckou verzou hnutia.

K pozmeňovaniu rétoriky začalo dochádzať v rokoch 1997 – 2002, keď sa v rámci oboch vetiev hnutia otvorila diskusia o prehodnotení proti-európskeho nastavenia organizácie. V európskom prostredí sa v tejto línii Milli Görüş začalo dištancovať nielen od politického vývoja v Turecku, ale aj Erbakanových myšlienok a koncentrovalo sa najmä na vlastné profilovanie európskej islamskej organizácie, ktorá si kládla za cieľ vytvárať priaznivé podmienky pre život moslimov v európskom neislamskom prostredí.¹¹

Hlavnou oblasťou zamerania aktivít Milli Görüş v súčasnosti je verejná sféra s dôrazom na zlepšenie postavenia moslimov. K napĺňaniu tohto cieľa je využívané množstvo aktivít vrátane služieb náboženského charakteru ako každoročná púť do Mekky, pohrebné služby, náboženská výuka, náboženské ubytovanie, ale aj činnosti, ktoré sa usilujú o posilnenie pozície moslimov v miestnej komunite.¹² Milli Görüş má nad rámec svojej európskej centrály v Kolíne regionálne federácie vo viac ako d'alsích desiatich európskych krajinách. Podľa interných štatistík malo hnutie k roku 2018 viac ako 127 000 členov, pričom zastupovalo 518 mešitových asociácií naprieč západnou Európou.¹³

1.3 Diyanet – Riaditeľstvo pre náboženské záležitosti

Diyanet je jedinou tureckou náboženskou organizáciou štátneho charakteru. Od svojho vzniku v roku 1924 prechádzal viacerými vývojovými etapami, ktoré priniesli zmeny primárne v rozsahu kompetencií a veľkosti disponibilného rozpočtu a personálu. Hlavné míľniky vývoja Diyanetu do značnej miery korešpondujú s vojenskými prevratmi a ďalšími výnimočnými stavmi, ktoré prichádzali v reakcii na vnímané ohrozovanie štátneho sekularizmu. Z historického hľadiska je tak inštitucionálna povaha Diyanetu predmetom neustálych premien reflektujúcich domáce a zahraničné preferencie vládnucej politickej reprezentácie. V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že historická transformácia Diyanetu je komplikovaným procesom, zasahujúcim do všetkých sfér verejného života s potenciálne náboženským elementom.

V ponímaní mladej Tureckej republiky náboženstvo a jeho reakcionársky potenciál figurovali ako jedna z hlavných prekážok na ceste k modernému, civilizovanému Turecku. V prípade tureckého laicizmu však nešlo ani tak o striktné oddelenie náboženských a svetských záležitostí, ako skôr o snahu štátu kontrolovať náboženské, „zastarané“ prejavy

⁹ BRUINSEN, M. van (2018): The Governance of Islam in Two Secular Polities: Turkey's Diyanet and Indonesia's Ministry of Religious Affairs, s. 15.

¹⁰ Ibid.

¹¹ SUNIER, T. – LANDMAN, N. (2015): Transnational Turkish Islam, s. 77-78.

¹² Ibid.

¹³ BRUCE, B. (2019): Governing Islam Abroad: Turkish and Moroccan Muslims in Western Europe, s. 260.

na všetkých úrovniach.¹⁴ Diyanet bol zriadený v nadväznosti na zrušenie inštitúcií, ktoré v bývalej Osmanskej ríši aspekty náboženskej problematiky odborne zastrešovali. Po organizačnej a finančnej stránke spadala inštitúcia pod úrad premiéra a jej hlavné povinnosti zahŕňali správu všetkých mešít, ako aj otázky personálneho charakteru ako vymenovávanie a prepúšťanie imámov, kazateľov, volajúcich k modlitbe a pod. Možnosti pôsobenia Diyanetu boli v prvých rokoch od jeho založenia po právnej a materiálnej stránke značne obmedzované.

Hlavnými misiami Diyanetu bolo odjakživa šíriť porozumenie sunnitskému islamu a morálnych hodnôt vo vzťahu k verejnosti, podporovať budovanie národa a chrániť štát a spoločnosť pred nežiaducimi, na viere založenými ideológiami. Ústava z roku 1982 rozširujúca povinnosti Diyanetu o zodpovednosť za národnú solidaritu a jednotu v tejto línii reflektovala presvedčenie vtedajšej vojenskej junty o potrebe revízie štátnej ideológie do podoby tzv. turecko-islamskej syntézy. V súčasnosti Diyanet figuruje ako jeden z centrálnych, ústavou chránených pilierov Tureckej republiky.

Pôvodná funkcionalita Diyanetu ako štátnej inštitúcie podlieha v ére AKP postupnej transformácii do postavenia účelového stranického nástroja. Tento proces je do značnej miery akcelerovaný prehlbovanou vnútornou synchronizáciou.¹⁵ Nad rámec tradičných náboženských služieb začala inštitúcia najmä po reformách v roku 2010 plniť nové úlohy s dôrazom na oblasť osobného duchovného poradenstva. Balík rozšírených kompetencií zahŕňa aj správu Diyanet TV stanice a rozhlasu, *halal* certifikáty pre potravinárske výrobky a pod.

Diyanet začal rozširovať svoje pôsobenie ako transnacionálny štátny aparát až v relatívne neskoršom období 70. rokov. Výraznejšia intenzifikácia úsilia o poskytovanie zahraničných náboženských služieb bola motivovaná až obavami poprevratovej vlády zo vzrastajúceho zahraničného vplyvu alternatívnych náboženských hnutí, ktoré predstavovali nielen konkurenciu, ale zároveň hrozbu pre štátom sponzorovaný islam. Diyanet navyše v línii s turecko-islamskou syntézou usiloval o posilnenie lojality diaspóry voči krajine pôvodu. Z pozície štátnej inštitúcie sa zároveň dištancoval od výraznejšieho politizovania, čo časť cieľovej skupiny vnímala ako žiaducu pridanú hodnotu. V širšom kontexte bola konkurenčná výhoda Diyanetu podmienená pozitívnym nastavením zo strany hostiteľských krajín, ktoré v tom čase intenzívne vnímali potrebu poskytovania náboženských služieb pre pracovných migrantov z moslimských krajín. V porovnaní so saláfizmom a wahhábizmom turecký islam vystupoval ako umiernennejšia a akceptovateľnejšia alternatíva, ktorú hostiteľské štáty po väčšine uvítali.¹⁶

„Európsky“ Diyanet disponuje v porovnaní s neštátnymi organizáciami neustále rozvíjaným inštitucionálnym kapitálom vrátane personálneho zastúpenia vo forme štátnych náboženských predstaviteľov, ktorí sú vysielaní na turecké zastupiteľské úrady. Všetci zamestnanci Diyanetu pôsobia v rámci mešít spadajúcich do správy lokálnych organizácií Diyanetu, resp. organizácií patriacich pod konkrétnu nadáciu. V súčasnosti pôsobia najmä v oblasti zakladania a správy mešít, inštruktáže v otázkach islamu, publikovania náboženskej literatúry či poskytovania náboženských služieb, vrátane zmieňovanej púte do Mekky.

Väčšina členov tureckej diaspóry je držiteľom buď dvojitého občianstva, alebo trvalého pobytu a disponuje potenciálom na ovplyvňovanie vývoja tak v hostiteľskej krajine, ako aj v krajine pôvodu.¹⁷ V tejto spojitosti je potrebné pripomenúť, že nad rámec zmieňovanej činnosti Diyanet praktizuje centrálnu kontrolu a inštruovanie obsahu piatkových kázni. Obsahové zameranie piatkových modlitieb, bohoslužieb či náboženských zhromaždení

¹⁴ KARLSSON, I. (2008): Európa a Turci: Úvahy nad zložitými vzťahmi, s. 57.

¹⁵ ÖZTURK, A. E. (2016): Turkey's Diyanet under AKP rule: from protector to imposer of state ideology?, s. 12.

¹⁶ ÖZTÜRK, A. E. (2020): The Many Faces of Turkey's Religious Soft Power, s. 4.

¹⁷ ÖZTURK, A. E. (2018): Transformation of the Turkish Diyanet both at Home and Abroad: Three Stages, s. 8.

pod záštitou Diyanetu a jeho pobočiek tak začalo popri náboženskej funkcii pôsobiť aj ako prostriedok indoktrinácie, mechanizmu spoločenskej kontroly a politickej propagandy doma i v zahraničí.¹⁸

Prebiehajúca transformácia Diyanetu v súlade s preferenciami vládnucej strany a prezidenta Erdoğanov sa odrazila aj na kedysi vzájomnom antagonizme a konkurenčnom vzťahu k ďalším dvom organizáciám predstavovaným v rámci tohto príspevku. Vzhľadom na kľúčové zistenia v podobe genézy týchto relácií s dôrazom na rozmer širšej ideologickej príslušnosti a vyznávaných hodnôt nie je prekvapivé, že od nástupu AKP k moci sa vzťahy týchto organizácií citelne zlepšili. Hoci charakter vzťahov v podobe konkurenčného boja o veriacich a mešity v zahraničí do určitej miery stále pretrváva, nepriateľský diskurz bol vo všeobecnosti výrazne oslabený, čím otvoril priestor pre príležitostné prejavy vzájomnej náklonnosti.

2 Finančné aspekty

Záber aktivít diskutovaných transnacionálnych organizácií vyvracia možnú hypotézu o ich výlučnom zameraní na poskytovanie služieb náboženského charakteru. Vzhľadom na relatívne široké spektrum a rozsah zmieňovaných aktivít sa prirodzene ponúka otázka ich financovania, ktorá však nemá univerzálne či jednoznačné riešenie. Dané konštatovanie vychádza primárne z absencie organizačnej a finančnej transparentnosti týchto organizácií, rozdielnej východiskovej pozície voči krajine pôvodu a v neposlednom rade, z lokálnych špecifik zahraničného prostredia, v ktorom sú aktivity prostredníctvom siete pobočiek realizované. Osobitú komplikáciu v skúmaní predstavuje aj samotný účel financovania (napr. financovanie mešít môže podliehať zvláštnej úprave).

Príznačnou demonštráciou komplikovanosti úsilia o mapovanie celkového, ako aj účelového financovania lokálneho pôsobenia transnacionálnych islamských organizácií je konštatovanie Vedeckej služby nemeckého Bundestagu, ktorá ako hlavnú prekážku zhodnocovania súčasného stavu financovania mešít resp. mešitových spolkov v krajine identifikuje absenciu *verejne prístupných, komplexných a vedecky zbieraných poznatkov o výške a štruktúre finančnej podpory zo strany moslimských organizácií*,¹⁹ pričom upozorňuje na skôr sporadickejšie zverejňovanie využiteľných relevantných údajov. Medzi príčiny tohto stavu možno radiť nielen zásadný nedostatok požadovaných údajov či chýbajúci prístup k potenciálne existujúcim datasetom, ale predovšetkým skutočnosť, že v porovnaní s kresťanskou cirkvou či židovskou komunitou v Nemecku islam nie je tradične štruktúrovaný. Uvedená odlišnosť spočíva v samotnej organizácii spoločenstiev, tradičnosti ich vzťahu k nemeckým štátnym štruktúram a najmä hlbokoj vnútornej heterogenite moslimských zoskupení v otázkach politického, etnického a konfesijného seba porozumenia.²⁰

Vedecká služba nemeckého Bundestagu rozlišuje v otázke predmetného financovania tri kategórie finančných zdrojov, ktorých aplikovateľnosť je adekvátna aj v ďalších oblastiach financovania tohto typu organizácií:

- verejné prostriedky (zo strany hostiteľského štátu),
- príjmy z miestnej komunity a peňažné dary (aj externé),
- finančná podpora zo zahraničia (zo strany štátu pôvodu materskej organizácie).

Ako bolo zmieňované, predstavené turecké islamské organizácie sú v zahraničí zastúpené prostredníctvom lokálne zriadených organizácií, ktoré v mieste pôsobenia hája špecifické záujmy organizácie vo vzťahu k tureckej diaspóre a hostiteľskému štátu.

¹⁸ OZEREN, S. – CUBUKCU, S. – BASTUG, M. (2020): Where Will Erdogan's Revolution Stop?

¹⁹ Wissenschaftliche Dienste (2019): Finanzierung von Moscheen bzw. „Moscheevereinen“, s. 4.

²⁰ Ibid.

Podmienky pôsobenia týchto pobočiek sú determinované politickým a právnym prostredím hostiteľského štátu, ako aj príslušnými legislatívnymi úpravami vrátane otázok vzťahujúcich sa k právnej forme organizácie. Výška finančných príjmov pobočiek je preto výrazne ovplyvňovaná nielen ochotou členov podporovať ich činnosť na individuálnej báze, ale aj nastaveniami v oblasti finančného práva s dôrazom na daňové právo, či možnosťami (a ochotou) hostiteľského štátu podporovať pobočky priamo z rozpočtových prostriedkov, napr. na programy sociálneho, kultúrneho a občiansko-spoločenského zamerania.²¹ Zaujímavým príkladom financovania cirkví a náboženských spoločností je nemecký systém cirkevnej dane, prostredníctvom ktorého cirkev vyberá daň od svojich členov na základe štátnych zoznamov platcov daní vo forme daňovej prirážky. O zavedení tzv. *Moscheesteuer*, ktorá vzhľadom na špecifickú organizáciu moslimských komunít vyžaduje ošetrovanie viacerých osobitých aspektov,²² sa v posledných rokoch v Nemecku intenzívne diskutuje v kontexte zvyšovania transparentnosti a nezávislého financovania týchto spoločenstiev a simultánneho znižovania zahraničného materiálneho a obsahového vplyvu zo strany kontroverzných aktérov z radov štátov, politických strán, popr. organizácií na islamské komunity, ktoré pôsobia v rámci nemeckej spoločnosti. V porovnaní s razantnejšími opatreniami zo strany Rakúska^{23,24} či Francúzska²⁵ v reakcii na obdobné obavy možno konštatovať, že postoj Nemecka do značnej miery odzrkadľuje obmedzenia národnej legislatívy aj v prípade citlivejších otázok s potenciálnym presahom na oblasť vnútornej bezpečnosti.

Obavy zo zneužívania mešít rôznymi zahraničnými aktérmi úzko súvisia so zmieňovanou rozšírenou funkcionalitou modlitebných priestorov nad rámec bežných bohoslužieb, najmä v zmysle využívania priestoru na účely utužovania miestnej komunity, poskytovania služieb svetskejšieho charakteru, ako aj samotných bohoslužieb pre šírenie politického či inak motivovaného posolstva. Tieto aktivity často prebiehajú na pozadí presadzovania záujmov islamskej organizácie, ktorá predmetnú mešitu spravuje (viď časť 1).

K ilustrácii niektorých faktorov, ktoré podmieňujú komplikovanosť riešenia netransparentného financovania pobočiek spravujúcich lokálne mešity možno využiť opäť príklad z nemeckého prostredia: k roku 2018 bolo v krajine približne 70 % všetkých islamských modlitebných miestností a mešít organizovaných v celorepublikových zväzoch (tzv. *Dach- und Spitzenverbänden*), popr. asociáciách mešít na úrovni spolkovej krajiny.²⁶ O ich presných počtoch nie sú vedené oficiálne štatistiky, ktoré by výrazne napomohli objasneniu financovania týchto objektov. Medzi príčiny tohto stavu patrí vizuálna nesúrodosť modlitebných priestorov, spadajú sem tak tzv. dvorové mešity, ako aj nové, reprezentatívne budovy v neosmanskom štýle.²⁷ Problematika financovania modlitebných priestorov tak spočíva nielen v zabezpečovaní bežného chodu mešít, ale aj financovaní stavebných projektov vyžadujúci veľké finančné injekcie.

Významným finančným zdrojom fungovania islamských organizácií a ich zahraničných pobočiek (najmä tých, ktoré nespádajú do siete Diyanetu) sú finančné príspevky veriacich. Financie sú v islame regulované princípmi starými ako samotné náboženstvo, ich pramene možno nachádzať v Koráne, Prorokových hadísoch či stanoviskách učencov islamskej právnej vedy (*fiqh*). Reflexiu kľúčových zákazov ako *gharar* (riziko, hazard),

²¹ Pre podrobnejšie informácie k alokáciám prostriedkov islamským, prevažne tureckým organizáciám v Nemecku v rokoch 2014 – 2018 vid' Deutscher Bundestag (2017): Drucksache 18/13658, prílohy 1-5.

²² Pre podrobnejšie informácie k problematikým aspektom *Moscheesteuer* vid' Wissenschaftliche Dienste (2018): Rechtsgrundlagen der Kirchensteuer und Anwendbarkeit auf islamische Religionsgemeinschaften. s. 10-16.

²³ Österreich verbietet Auslandsfinanzierung religiöser Vereine (2015).

²⁴ KIYAGAN, A. (2017): Austrian Court Axes Decision to Shut Down Mosques.

²⁵ France Shuts Diyanet's Bank Accounts (2015), 02. 02. 2020.

²⁶ Informationen und Ansprechpartner: Islamische Verbände in Deutschland (2018), s. 2.

²⁷ Wissenschaftliche Dienste (2019): Finanzierung von Moscheen bzw. „Moscheevereinen“, s. 9.

maysir (gamblerstvo) a *riba* (úžera, bezprácny zárobok) možno o. i. pozorovať na mechanizmoch, ktoré sú využívané za účelom získavania finančných prostriedkov na podporu náboženských inštitúcií v západných krajinách, moslimských komunít v zámorí či konkrétneho vlákna islamu.²⁸ V danej spojitosti je namieste pripomenúť, že islam patrí medzi náboženstvá so silnou filantropickou tradíciou, na ktorej dodržiavanie majú veriaci k dispozícii viaceré nástroje finančného a nefinančného charakteru. Jedným z mála identifikovateľných, i keď nie veľmi transparentných zdrojov financovania tureckých islamských organizácií je náboženská daň *zakát*, ktorá predstavuje jeden z piatich pilierov náboženského života moslima. Ide o akýsi typ desiatku, ktorý moslimovia každoročne venujú na charitatívne účely, podporujúc redistribúciu bohatstva a sociálno-ekonomický rozvoj na báze náboženského imperatívu v podobe morálnych hodnôt a sociálnej solidarity. *Zakát* je spravidla odvádzaný z majetku presahujúceho stanovené životné minimum, pričom všeobecne akceptovaná daňová sadzba sa pohybuje na úrovni 2,5 %. Hoci niektoré islamské krajiny v minulosti zaviedli povinnosť odvádzania *zakátu* pre všetkých obyvateľov, jedinečný charakter dane spočíva najmä v jeho zakotvení v základných pilieroch islamu – typicky by preto malo ísť najmä o dobrovoľné rozhodnutie na úrovni jednotlivca, ktorý si zároveň ponecháva konečnú voľnosť v otázke, komu budú jeho prostriedky odvedené. Medzi populárnymi recipientov patria charitatívne organizácie so zameraním na humanitárne projekty (aj v nemoslimských krajinách), ako aj islamské inštitúcie v tradične neislamských spoločnostiach vrátane možnosti dotovania projektov zameraných na podporu výstavbu mešít v západných krajinách. Zvláštnu kategóriu predstavujú organizácie, ktoré dokážu presmerovať niektoré z prostriedkov na podporu politicky a nábožensky motivovaných ozbrojených frakcií vo vybraných konfliktoch, ako aj teroristických skupín a militantov.²⁹

Je potrebné zmieniť, že vzhľadom na sekulárne zriadenie Turecka a absenciu práva šaría³⁰ turecká moslimská populácia platí *zakát* zatiaľ na dobrovoľnej báze. Tureckí moslimovia majú k dispozícii spektrum rôznorodých adresátov v podobe náboženských komunít tzv. *cemaats*, charitatívnych nadácií, sociálnych organizácií, Náboženskej nadácie Turecka (*Türkiye Diyanet Vakfi*) t. j. charitatívnej organizácie patriacej k Diyanetu či Tureckého Červeného polmesiaca (*Kızılay*). Zmieňované skupiny sú väčšinou segregované, heterogénne s odlišnými cieľmi a spôsobmi fungovania a ich vzájomná spolupráca je skôr sporadická. Z uvedeného dôvodu je pomerne náročné odhadnúť ich *zakátové* základne, s vysokou pravdepodobnosťou však ide o nezanedbateľné čiastky – jedným z príkladov je Turecký Červený polmesiac, ktorý v roku 2013 rozdelil svoj „*zakátový*“ rozpočet vo výške 13 710 000 TRY medzi 15 000 ľudí v núdzi.³¹

V danej spojitosti je potrebné zmieniť *zakát al-fitr*, ktorý predstavuje špecifický druh *zakátu* odvádzaný jednorazovo počas mesiaca ramadán, resp. tesne po jeho skončení (pokiaľ je odvedený mimo stanoveného termínu, už sa to nepovažuje za *zakát al-fitr*, ale „len“ za milodar). Účelom tejto dávky je sprostredkovať radosť chudobným a núdnym z blížiaceho sa sviatku, aby pri tejto slávnostnej príležitosti nemuseli prosiť o pomoc a zároveň si mohli dovoliť veci, ktoré sú im bežne upreté. V porovnaní s majetkovou daňou má *zakát al-fitr* stanovenú výšku, ktorá sa v slovenskom prepočte odhaduje na sumu 3 – 4 EUR. *Zakát al-fitr* sa obyčajne vyberá v mešitách, popr. prostredníctvom dobročinných nadácií a ústavov, ktoré ju následne rozdistribuuju.³²

²⁸ WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie (2015): Foreign financing of Islamic institutions in the Netherlands: A study to assess the feasibility of conducting a comprehensive analysis, s. 19.

²⁹ Ibid., s. 22.

³⁰ ZAGRALI, F. N. (2017): An Analysis of the Institutional Structure of Zakat: The Case of Turkey, s. 92.

³¹ ZAGRALI, F. N. (2017): An Analysis of the Institutional Structure of Zakat: The Case of Turkey, s. 92.

³² AL-SBENATY, A. (2018). Ramadan: Mesiac pôstu.

Zakát tak spolu s ďalšími nástrojmi komunitnej solidarity, akými sú *sadaka* (forma dobrovoľnej charitatívnej dotácie, väčšinou v menšom objeme) a *kurban* (zvieracia obeta pri príležitosti sviatku *Íd al-adhá*, ktorá je následne distribuovaná chudobným doma a v zahraničí) konštituuju hlavné typy dotácií umožňujúcich existenciu islamských organizácií v Turecku, obzvlášť tých neštátnych.³³ Finančné možnosti týchto organizácií ďalej posilňujú jednorazové príspevky pri príležitosti pravidelných piatkových modlitieb.

Reflektujúc na neštátny charakter Milli Görüş a mystických rádov a ich skôr zdržanlivejšie vnímanie zo strany hostiteľských krajín v EÚ možno konštatovať, že hlavným, ak nie výlučným zdrojom financovania aktivít týchto zoskupení sú práve príspevky zo strany ich členov a podporovateľov.³⁴

Vzhľadom na absenciu komplexnejšieho teoretického pokrytia problematiky financovania transnacionálnych islamských organizácií predstavuje vyššie uvedená kategorizácia Vedeckej služby nemeckého Bundestagu základný rámec pre predstavenie možných finančných zdrojov. V kontexte tohto príspevku je však s daným rámcom potrebné pracovať relatívne obozretne, nakoľko pri jednotlivých kategóriách dochádza k príležitostnému prekryvaniu problematik, resp. finančných rozmerov materských organizácií a ich zahraničných pobočiek. Výnimku nepredstavuje záverečná kategória *finančnej podpory zo strany štátu pôvodu materskej organizácie*, ktorá sa vzhľadom na zameranie príspevku nebude zaoberať finančnou podporou Turecka na príklade vybraných zahraničných pobočiek, ale skôr celkovým rozpočtom, ktorý je materskej organizácii Diyanetu zo strany štátu vyhradzovaný. S ohľadom na neštátnu povahu ďalších dvoch organizácií nie je otázka ich financovania zo strany Turecka ďalej rozoberaná.

Za účelom pozorovania vývoja financovania Diyanetu v kontexte transformácie jeho úloh od administratívneho správcu náboženských záležitostí až po kľúčový nástroj presadzovania domácich a zahraničných záujmov vládnucej stany je potrebné reflektovať na pôvodnú legislatívu z roku 1924 definujúcu Diyanet ako štátnu inštitúciu zodpovedajúcu za otázky náboženského charakteru. Ako bolo zmieňované v časti 1, napriek určitému právnemu monopolu v otázkach náboženstva boli kompetencie Diyanetu výrazne oklieštené, popr. delegované na iné štátne orgány. Štát chcel týmto prístupom zabezpečiť, aby novovznikajúci úrad nemal k dispozícii potrebné zdroje na dosiahnutie úrovne piliera politickej autority. V týchto potenciálnych aspiráciách mu mala zabrániť praktická implikácia zmieňovanej podriadenosti úradu premiéra v podobe obmedzeného financovania zo štátneho rozpočtu.³⁵

Vo financovaní Diyanetu došlo v druhej polovici 70. rokov 20. storočia k dvom významnejším zmenám. V roku 1975 bola založená zmieňovaná Náboženská nadácia Turecka, ktorá sa prezentuje ako nevládna charitatívna organizácia, zároveň je však známa svojimi úzkymi väzbami na Diyanet a štáty aparát. Táto organizácia tradične poskytuje Diyanetu výraznú finančnú podporu na viaceré z jeho domácich i zahraničných projektov, spadajúcich najmä do kategórie sociálnych, vzdelávacích a náboženských aktivít, ako aj výstavby a technickej údržby mešít. Druhou významnou udalosťou sú počiatky uvedomovania si potreby náboženskej starostlivosti o turecké diaspóry v zahraničí, ako aj potenciálu, ktorý by plnenie tejto funkcie mohlo priniesť pre turecké záujmy. Toto uvedomenie bolo obzvlášť podmienené zahraničným pôsobením konkurenčných islamských a proti-kemalistických hnutí, ktoré boli v Turecku dlhodobo potláčané (viď časť 1). V rámci Diyanetu preto dochádza k formovaniu Generálneho riaditeľstva pre zahraničné veci, a začiatkom 80. rokov aj k zakladaniu prvých zahraničných pobočiek. Mimoriadne problematickým aspektom bola otázka financovania týchto aktivít, najmä s ohľadom na obmedzené zdroje Diyanetu, ktoré boli z hľadiska vyplácania mesačnej mzdy vysielaných

³³ KÖSE, S. A. (2019): Faith-based organizations in Turkey as indirect political patronage tools, s. 2.

³⁴ HALIEWICZ, J. – GRAHAM, J. and col. (2005): A Review of Milli Görüş and the Basic Law, s. 5.

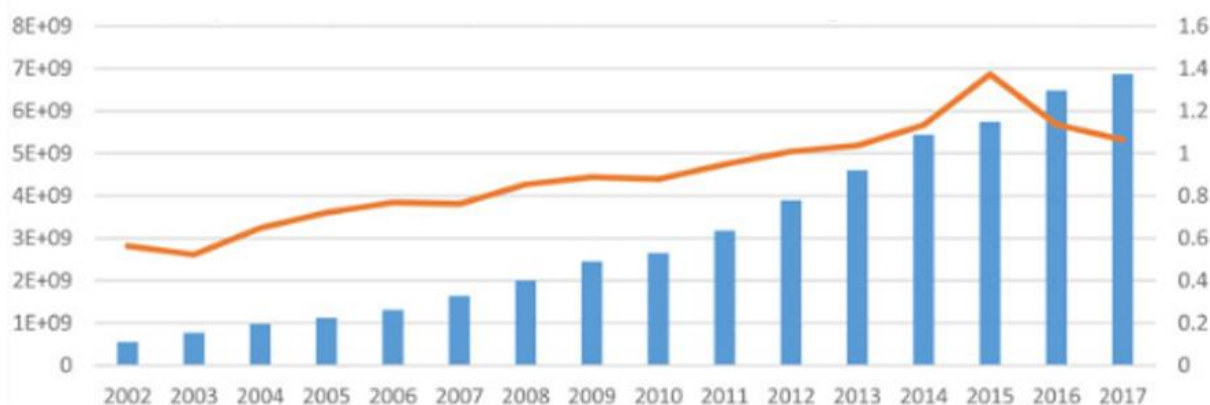
³⁵ BRUCE, B. (2019): Governing Islam Abroad: Turkish and Moroccan Muslims in Western Europe, s. 19.

imámov nepostačujúce. Na prelome dekád preto dochádza k nadviazaniu nejednoduchej, účelovej spolupráce medzi Diyanetom a striktno sekularistickým ministerstvom zahraničných vecí, ktoré disponovalo tzv. *Fondmi pre ochranu tureckého kultúrneho dedičstva*. Prostredníctvom týchto fondov bolo možné financovať nielen náboženských pracovníkov zahraničných pobočiek Diyanetu, ale aj propagáciu ďalších náboženských aktivít v zahraničí.³⁶

Skúmanie finančných väzieb medzi Diyanetom, jeho zahraničnými pobočkami a menšími lokálnymi tureckými náboženskými organizáciami je v rámci vedeckej komunity hodnotené ako ťažko realizovateľné. Uvedené tvrdenie potvrdzujú zistenia strategického centra RAND, ktoré v rámci krížového mapovania väzieb medzi tureckými inštitúciami verejného sektora a islamskými inštitúciami v Holandsku bolo schopné identifikovať len veľmi málo výsledkov, často nesúvisiacich s rozsahom predmetnej štúdie. RAND v danej spojitosti konštatuje málo verejne prístupných online informácií o finančnej podpore zo strany tureckých vládnych agentúr, ako aj náročnosť verifikovania týchto informácií prostredníctvom iných spoľahlivých zdrojov.³⁷

Vzhľadom na status štátnej inštitúcie je v prípade Diyanetu možné získať približnú predstavu o disponibilnom objeme financií v rámci danej kategórie priamo zo štátneho rozpočtu. Graf č. 1 ilustruje vývoj podielu Diyanetu na alokácii prostriedkov zo štátneho rozpočtu od nástupu AKP k moci v roku 2002. Je namieste zmieniť, že od roku 2018 dochádza k rádoým nárastom tohto rozpočtu.

Graf č. 1: Vývoj podielu Diyanetu na štátnom rozpočte v rokoch 2002 – 2017

Prameň: ÖZTURK, A. E. – SÖZERI, S. (2018): *Diyanet as a Turkish Foreign Policy Tool: Evidence from the Netherlands and Bulgaria*, s. 7.

Význam, ktorý je Diyanetu z hľadiska alokácie finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu pripisovaný, je očividný najmä v prípade komparácie Diyanetu s ostatnými kapitolami štátneho rozpočtu, ktorú predkladá tabuľka č. 1. Vzhľadom na skutočnosť, že väčšina budúcich zamestnancov Diyanetu je vzdelávaná v rámci škôl pre imámov-kazateľov, je za účelom získania širšieho obrazu o financovaní aktivít Diyanetu vhodné uvažovať v rovine teoretického zlúčenia týchto prostriedkov.

³⁶ BRUCE, B. (2019): *Governing Islam Abroad: Turkish and Moroccan Muslims in Western Europe*, s. 84.

³⁷ WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie (2015): *Foreign financing of Islamic institutions in the Netherlands: A study to assess the feasibility of conducting a comprehensive analysis*, s. 84.

Tabuľka č. 1: Prehľad rozpočtovej alokácie podľa vybraných kapitol k roku 2018

Štátna inštitúcia	Alokovaný rozpočet na rok 2018
Ministerstvo obrany	40,4 mld. TRY (8,6 mld. EUR)
Ministerstvo vnútra – polícia	27,8 mld. TRY (6,0 mld. EUR)
Národná spravodajská organizácia	2 mld. TRY (0,4 mld. EUR)
Ministerstvo národného vzdelávania - z toho školy pre imámov- kazateľov	92,5 mld. TRY (19,8 mld. EUR) - 6,4 mld. TRY (1,4 mld. EUR)
Diyanet	6,8 mld TRY (1,5 mld. EUR)

Prameň: BRUINESSEN, M. van (2018): *The Governance of Islam in Two Secular Polities: Turkey's Diyanet and Indonesia's Ministry of Religious Affairs*, s. 2-3.

V kontexte udalostí roku 2020, počnúc prehlbujúcou sa krízou tureckej ekonomiky až po nepredikovateľné dôsledky koronakrízy, je nedávne rozhodnutie tureckého parlamentu o navýšení rozpočtu Diyanetu pre rok 2021 o 13 % pomerne prekvapivé. S rozpočtom na úrovni 13 mld. TRY (cca 1,38 mld. EUR) Diyanet preyšuje rozpočty siedmich vládnych ministerstiev vrátane kľúčových sektorov zahraničných vecí a vnútra, ako aj 13 vrcholných štátnych riaditeľstiev, spravodajské služby nevynímajúc. Oproti nástupníckemu roku AKP ide o 23-násobné navýšenie disponibilných prostriedkov, pričom v posledných rokoch možno pozorovať výrazné prečerpanie alokovaných prostriedkov na úrovni 30 – 62 %.³⁸ Mimoriadne navyšovanie alokovaných prostriedkov pramení z potvrdzovania funkcionality Diyanetu jednak ako užitočného štátneho aparátu využívaného pre „náboženskú“ podporu záujmov vládnucej strany, ako aj tzv. dlhého ramena Turecka na poli medzinárodných vzťahov. Nad rámec intenzívneho pôsobenia na turecké diaspóry možno hovoriť o intenzifikácii úsilia o posilňovanie tureckej soft power a jej náboženského rozmeru vrátane nákladnej, tzv. mešitovej diplomacie, spočívajúcej v štedrej výstavbe mešít a islamských centier v krajinách záujmu.³⁹ V tejto línii Diyanet spravuje viac ako 88 000 mešít a zamestnáva cez 107 000 pracovníkov.⁴⁰ Väčšina výdavkov Diyanetu spočíva vo výplate mzdy a sociálnych benefitov, podľa niektorých autorov sa podiel týchto výdavkov môže pohybovať až na úrovni 90 %. Práve v obrovskej personálnej kapacite Diyanetu vidia títo autori hlavnú príčinu vysokého podielu Diyanetu na verejných financiách.⁴¹

Vzácnou zmieňovanou kategóriou financovania Diyanetu sú súkromné zdroje, z ktorých pochádza veľká časť prostriedkov venovaných na budovanie náboženských zariadení a poskytovanie štipendií. Nie zriedkavo tieto prostriedky pochádzajú od bohatých, konzervatívnych osobností pôsobiacich vo obchodných kruhoch, ktoré zároveň figurujú ako jeden z nosných pilierov politickej podpory AKP.⁴²

Osobitnú skupinu zdrojov financovania Diyanetu predstavujú jeho vlastné zdroje. Podľa tvrdení súčasného riaditeľa organizácie Aliho Erbaşa Diyanet k roku 2019 vlastnil 2017 realitných aktív. Diyanetu plynú značné príjmy aj z jeho „podnikateľskej činnosti“ vo forme organizácie *hadždžu* a *umry* (tzv. veľkej a malej púte), zmieňovaného sviatku obetovania *Íd al-adhá* či prostredníctvom rôznych nezverejnených investícií. Práve sviatok *Íd al-adhá* je nositeľom obrovského finančného potenciálu vo forme dobrovoľných dotácií na nákup obetných zvierat pre chudobných, pričom podľa kritikov Diyanetu tieto transakcie nie

³⁸ BUYUK, H. F. (2020): *Turkish Religious Authority's Budget Soars as Economic Crisis Deepens*.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Podľa A. E. Özturka išlo v roku 2016 až o 120 000 imámov. ÖZTURK, A. E. (2016): *Turkey's Diyanet under AKP rule: from protector to imposer of state ideology?*, s. 13.

⁴¹ Ibid.

⁴² MANDAVILLE, P. – HAMID, S. (2018): *Islam as statecraft: How governments use religion in foreign policy*, s. 24.

sú riadne evidované či verifikovateľné.⁴³ Hoci uvedené aktivity predstavujú relatívne bežnú formu financovania náboženských fondov, vzhľadom na pôsobnosť Diyanetu a odhadovaný finančný objem sa ozývajú hlasy o odklone organizácie od primárne náboženského poslania v prospech upevňovania vlastnej mocenskej pozície aj prostredníctvom úzkeho prepojenia s Náboženskou nadáciou Turecka a ďalšími vplyvnými, pridruženými spoločnosťami (napr. *Diyanet Vakfı Publishing House, Komas* či *Gintas*).

V kontexte vyššie uvedených zistení, ako aj samotnej časti venovanej zdrojom financovania tureckých náboženských organizácií je na záver príhodné zmieniť jedno z nedávnych, finančne-zameraných stanovísk Diyanetu, ktoré vzhľadom na svoju citlivosť podnietilo kritické hlasy upozorňujúce na vnímané využívanie inštitúcie ako politického orgánu v rozpore s islamom. Kontroverzná fatva bola vydaná za účelom potvrdenia akceptovateľnosti pôžičky s nenulovým úrokom na vládou poskytované sociálne bývanie. Rozporupnosť tejto fatvy spočíva v už načrtnutej skutočnosti, že islam úrok a úžeru zakazuje. Podľa kritikov tak Diyanet napriek vnímanému rozporu s islamským právom týmto stanoviskom povolil špecifické pôžičky za účelom posilnenia ekonomického rozvoja krajiny. V zmysle klarifikujúceho stanoviska, ako aj podľa interpretácie jedného z profesorov islamskej ekonómie však predmetná fatva šariu neporušuje.⁴⁴ Zámerom príkladu bolo demonštrovať dve skutočnosti, a sice že: i) stanoviská Diyanetu v súčasnosti nevnímajú otázky islamskej ekonomiky, ii) stanoviská Diyanetu sa v súčasnosti môžu pohybovať na hrane diskutability v otázke ich harmónie s islamom.

Záver

Turecko je z hľadiska zastúpenia rôznych vierovyznaní mimoriadne rozmanitou krajinou, v ktorej však náboženské menšiny tradične čelia komplikovanej situácii. Kým náboženské prostredie Turecka bolo po väčšinu jeho modernej histórie formované striktným laicizmom, od nástupu AKP dochádza k čoraz vyhranenejšiemu presadzovaniu tzv. tureckého islamu na úkor ostatných menšinových náboženstiev. Ide o súčasť vnútro politickej transformácie, ktorej nosným elementom je posilňovanie islamského aspektu tureckej identity.

Ani sunnitský islam však z pohľadu tureckých náboženských organizácií nie je jednoliatym náboženstvom. Článok sa zaoberal troma vybranými organizáciami, ktoré podľa kategorizácie T. Lemmena spadajú do skupiny organizácií turecko-sunnitských moslimov. Ide o organizácie, ktoré v kontexte stanovených kritérií a predovšetkým z hľadiska zahraničného pôsobenia na turecké diaspóry v krajinách západnej Európy disponujú najvýraznejším vplyvom. Inštitucionalizácia rôznych foriem religiozity medzi týmito organizáciami poskytuje dobrý priestor pre ich záverečnú komparáciu – kým hnutie Süleymanlı predstavuje novodobú vetvu nakšbandijskeho rádu a Milli Görüş je stelesnením prvého tureckého politického islamistického hnutia, Diyanet ako centrálna štátna náboženská inštitúcia zastupuje „oficiálny“ turecký islam. Zmieňované organizácie majú svoje primárne sféry aktivizmu, ako aj špecifický typ poskytovaných náboženských služieb, aktivity, cieľovú skupinu a stratégiu.⁴⁵

Článok sa venoval najmä vnútro politickejmu pozadiu a zahraničnému pôsobeniu týchto organizácií. Za hľadiska vývoja ich zahraničných aktivít možno za kľúčové míľniky považovať vojenské prevraty, ktoré sa výraznou mierou podpísali na motivácii organizácií poskytovať náboženské služby vo vzťahu k tureckej diaspóre v slobodnejšom európskom prostredí, vytvárajúc tak konkurenciu pre štátom sponzorovaný islam. Až do roku 2002

⁴³ Diyanet: The Turkish religious authority that makes millions (2019), 20. 09. 2019.

⁴⁴ Turkey's Religious Authority Forced to Clarify Fatwa Allowing Interest-Based Loans for Social Housing (2020), 03. 02. 2020.

⁴⁵ YUKLEYEN, A. (2009): Localizing Islam in Europe: Religious Activism among Turkish Islamic Organizations in the Netherlands, s. 1, 7.

možno hodnotiť vzťahy týchto organizácií ako vzájomne konkurenčné a nie veľmi priateľské, formované jednak súperením o zahraničných moslimov a mešity, ako aj potenciálnym posilňovaním vplyvu na vnútro politickej scény Turecka.

Nástup islamisticky inklinujúcej AKP predznamenal zmenu povahy týchto vzťahov. Zo zistení článku vyplýva, že hlavné príčiny spočívajú v dedičstve spoločnej ideologickej tradície, podmieňujúcej podobné nastavenie vo vybraných záležitostiach.

Na základe hlavných výstupov výskumu (zmena vzájomných vzťahov (i), závery analýzy spôsobov financovania organizácií s dôrazom na rastúci trend v otázke alokácie rozpočtových prostriedkov (ii) a sociálno-politický potenciál tureckých diaspór vo vzťahu k hostiteľským krajinám a krajine pôvodu (iii)) možno konštatovať, že transnacionálne turecké náboženské organizácie disponujú mimoriadne silnou kapacitou na ovplyvňovanie vývoja doma i v zahraničí. Uvedené zistenie ďalej podmieňuje preukázaná vnútorná a vzájomná prepojenosť týchto organizácií. Pomocou tohto záveru možno vysvetliť jednak čoraz frekventovanejší preliv vnútroštátnych záležitostí Turecka na pôdu hostiteľských krajín, ako aj formulovať prognózu o ďalšom zvyrazňovaní daného trendu. V ďalšom výskume sa autorka bude zaoberať aplikáciou týchto zistení na ďalšie vektory zahraničnej politiky Turecka, ako aj dopadmi meniaceho sa vnímania týchto organizácií v hostiteľských krajinách na tureckú soft power.

Použitá literatúra:

1. AL-SBENATY, A. (2018): Ramadan: Mesiac pôstu. [Online]. In: *Korán.sk* [Citované 04. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://koran.sk/wp-content/uploads/2018/09/Ramadan.pdf>
2. BRUCE, B. (2019): *Governing Islam Abroad: Turkish and Moroccan Muslims in Western Europe*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019. 303 s. ISBN 978-3-319-78664-3
3. BRUINSEN, M. van (2018): The Governance of Islam in Two Secular Polities: Turkey's Diyanet and Indonesia's Ministry of Religious Affairs. [Online]. In: *European Journal of Turkish Studies*. [Citované 28. 10. 2020.] Dostupné na internete: <http://journals.openedition.org/ejts/5964>
4. BUYUK, H. F. (2020): Turkish Religious Authority's Budget Soars as Economic Crisis Deepens. [Online]. In: *Balkan Insight*, 23. 10. 2020. [Citované 04. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://balkaninsight.com/2020/10/23/turkish-religious-authoritys-budget-soars-as-economic-crisis-deepens/>
5. CORNELL, S. E. (2015): The Naqshbandi-Khalidi Order and Political Islam in Turkey. [Online]. In: *Hudson Institute*, 03. 09. 2015. [Citované 28. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.hudson.org/research/11601-the-naqshbandi-khalidi-order-and-political-islam-in-turkey>
6. ČEJKA, M. (2020): *Korán, meč a volební urna*. Praha: Academia, 2020. 286 s. ISBN 978-80-200-3014-6.
7. Diyanet: The Turkish religious authority that makes millions. [Online]. In: *Deutsche Welle*, 20. 09. 2019. [Citované 27. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.dw.com/en/diyanet-the-turkish-religious-authority-that-makes-millions/a-50517590>
8. Deutscher Bundestag (2017): *Drucksache 18/13658*. [Online] 29. 09. 2018. [Citované 27. 10. 2020.] Dostupné na internete: <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/18/136/1813658.pdf>
9. France Shuts Diyanet's Bank Accounts. [Online]. In: *Daily Sabah*, 02. 02. 2020 [Citované 26. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.dailysabah.com/politics/2020/02/20/france-shuts-diyans-bank-accounts>
10. HALIEWICZ, J. – GRAHAM, J. and col. (2005): A Review of Milli Görüş and the Basic Law. [Online]. In: *Multicultural Germany Project, UC Berkeley*. [Citované 01.

11. 2020.] Dostupné na internete: <https://mgp.berkeley.edu/wp-content/uploads/2017/06/Oregon-2-Milli-Gorus.pdf>
11. Informationen und Ansprechpartner: Islamische Verbände in Deutschland. [Online]. In: *Mediendienst Integration*, 2018. [Citované 27. 10. 2020.] Dostupné na internete: https://mediendienst-integration.de/fileadmin/Dateien/informationspapier_islamverbaende.pdf
12. KARLSSON, I. (2008): *Európa a Turci: Úvahy nad zložitými vzťahmi*. Bratislava: Výskumné centrum SFPA, 2008. 192 s. ISBN 978-80-89356-00-3.
13. KIYAGAN, A. (2017): Austrian Court Axes Decision to Shut Down Mosques. [Online]. In: *Muslim News*, 16. 02. 2017. [Citované 26. 10. 2020.] Dostupné na internete: <http://muslimnews.co.uk/news/islamophobia/austrian-court-axes-decision-shut-mosques/>
14. KÖSE, S. A. (2019): Faith-based organizations in Turkey as indirect political patronage tools. [Online]. In: *Palgrave Communications*. [Citované 24. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0301-2>
15. KÖSEBALAN, H. (2011): *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalism*. Londýn: Palgrave Macmillan. 257 s. ISBN 978-0-230-11869-0.
16. LEMMEN, T. (2002): *Islamische Vereine und Verbände in Deutschland*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2002. 102 s. ISBN 3-89892-103-4.
17. MANDAVILLE, P. (2014): *Islam and politics*. New York: Routledge, 2014. 439 s. ISBN 978-1-315-81477-3.
18. MANDAVILLE, P. – HAMID, S. (2018): *Islam as statecraft: How governments use religion in foreign policy*. [Online]. [Citované 26. 10. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.brookings.edu/research/islam-as-statecraft-how-governments-use-religion-in-foreign-policy/>
19. OZEREN, S. – CUBUKCU, S. – BASTUG, M. (2020): Where Will Erdogan's Revolution Stop? [Online]. In: *Hudson Institute*, 03. 02. 2020. [Citované 28. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.hudson.org/research/15682-where-will-erdogan-s-revolution-stop>
20. Österreich verbietet Auslandsfinanzierung religiöser Vereine. [Online]. In: *Zeit Online*, 25. 02. 2015. [Citované 27. 10. 2020.] Dostupné na internete: https://www.zeit.de/politik/ausland/2015-02/oesterreich-islamgesetz-verabschiedet-auslandsfinanzierung?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com
21. ÖZTURK, A. E. (2018): Transformation of the Turkish Diyanet both at Home and Abroad: Three Stages. [Online]. In: *European Journal of Turkish Studies*. [Citované 26. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://journals.openedition.org/ejts/5944>
22. ÖZTURK, A. E. (2016): Turkey's Diyanet under AKP rule: from protector to imposer of state ideology?. [Online]. In: *Southeast European and Black Sea Studies*. [Citované 26. 10. 2020.] Dostupné na internete: <http://repository.londonmet.ac.uk/5402/1/Turkeys-Diyanet-under-AKP-rule-from-protector-to-imposer-of-state-ideology.pdf>
23. ÖZTURK, A. E. – SÖZERI, S. (2018): Diyanet as a Turkish Foreign Policy Tool: Evidence from the Netherlands and Bulgaria. [Online]. In: *Politics and Religion*, 2018. [Citované 01. 11. 2020.] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/323520630_Diyanet_as_a_Turkish_Foreign_Policy_Tool_Evidence_from_the_Netherlands_and_Bulgaria/download
24. SUNIER, T. – LANDMAN N. (2015): *Transnational Turkish Islam*. London: Palgrave Macmillan, 2015. 138 s. ISBN 978-1-137-39423-1.
25. Turkey's Religious Authority Forced to Clarify Fatwa Allowing Interest-Based Loans for Social Housing. [Online]. In: *Global Ethical Banking*, 03. 02. 2020. [Citované 25.

10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.globalethicalbanking.com/turkeys-religious-authority-forced-clarify-fatwa-allowing-interest-based-loans-social-housing/>
26. Wissenschaftliche Dienste (2019): Finanzierung von Moscheen bzw. „Moscheevereinen“. [Online]. In: *Deutscher Bundestag*. [Citované 27. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.bundestag.de/resource/blob/561164/a2d2edb637da4a8386d9f70aa7ec99d3/wd-10-028-18-pdf-data.pdf>
27. Wissenschaftliche Dienste (2018): Rechtsgrundlagen der Kirchensteuer und Anwendbarkeit auf islamische Religionsgemeinschaften. [Online]. In: *Deutscher Bundestag* [Citované 27. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.bundestag.de/resource/blob/636978/b6ce2bd2af07b0dd6ecedad1f4e429e6/WD-10-094-18-pdf-data.pdf>
28. WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie (2015): Foreign financing of Islamic institutions in the Netherlands: A study to assess the feasibility of conducting a comprehensive analysis. [Online]. In: *RAND Corporation* [Citované 01. 11. 2020.] Dostupné na internete: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR992.html.
29. YUKLEYEN, A. (2009): Localizing Islam in Europe: Religious Activism among Turkish Islamic Organizations in the Netherlands. [Online]. In: *Journal of Muslim Minority Affairs*, 29:3. [Citované 03. 11. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13602000903166556?journalCode=cjm20>
30. ZAGRALI, F. N. (2017): An Analysis of the Institutional Structure of Zakat: The Case of Turkey. [Online]. In: *Share Jurnal Ekonomi dan Keuangan Islam*. [Citované 04. 11. 2020.] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/341905445_AN_ANALYSIS_OF_THE_INSTITUTIONAL_STRUCTURE_OF_ZAKAT_AND_THE_CASE_FOR_TURKEY

Kontakt:

Ing. Lenka Tomečková

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: lenka.tomeckova@euba.sk

POUŽÍVANIE INŠTRUMENTOV ISLAMSKÉHO FINANČNÍCTVA V AFRIKE (SUKUK A TAKAFUL)¹

USE OF ISLAMIC FINANCING INSTRUMENTS IN AFRICA (SUKUK AND TAKAFUL)

Natália Zagoršeková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: natalia.zagorsekova@euba.sk

Príspevok sa zaoberá produktami v rámci islamského ekonomického modelu, konkrétne sukuk a takaful a ich využívaním na africkom kontinente. Cieľom príspevku bolo zistiť, či a do akej miery sú sukuk a takaful rozšírené v krajinách Afriky. Prvá časť článku predstavuje islamské verzie dlhopisov (sukuk) a poistenia (takaful). V druhej a tretej časti príspevku sa venujeme sukuk, resp. takaful v Afrike, a teda rozšíreniu využívania týchto nástrojov. Podobne ako v prípade bankových služieb je zložité zistiť komplexný obraz o poskytovateľoch sukuk a takaful v Afrike. Zistili sme však, že aj tieto nástroje islamského ekonomického modelu sú rozšírené menej ako bankové služby. Sukuk a takaful poskytovatelia v Afrike pôsobia nielen v krajinách s prevažujúcou moslimskou populáciou, ale aj v regionálnych ekonomických centrách.

Kľúčové slová: sukuk, takaful, Afrika

The paper deals with products used in the Islamic economic model, namely sukuk and takaful and their use on the African continent. The aim of the paper was to find out whether and to what extent sukuk and takaful are widespread in African countries. The first part of the paper presents Islamic versions of bonds (sukuk) and insurance (takaful). In the second and third part of the paper, we focus on sukuk and takaful in Africa and their use there. As in the case of banking services, it is difficult to describe a comprehensive picture of sukuk and takaful providers in Africa. However, we have found that these tools of the Islamic economic model are even less widespread than Islamic banking services. Sukuk and takaful providers in Africa operate not only in countries with a predominant Muslim population, but also in regional economic centres.

Key words: sukuk, takaful, Africa

JEL: G19, G22

Úvod

Príspevok sa venuje špecifickým mechanizmom v rámci islamského finančníctva, konkrétne nástrojom podobným dlhopisom (sukuk) a poisteniu (takaful), ktoré však majú svoje špecifiká vyplývajúce z potreby ich súladu s právom *šaría*. V príspevku sa zaoberáme konkrétne využívaním týchto nástrojov v afrických krajinách. V tomto príspevku nadväzujeme na predchádzajúce príspevky v rámci projektu Islamský faktor vo svetovej ekonomike, špecificky venované postaveniu islamskej ekonomiky v krajinách Afriky.

Cieľom nášho príspevku je zistiť, či a do akej miery sú sukuk a takaful rozšírené v krajinách Afriky. V prvej časti článku sa venujeme stručnému vysvetleniu fungovania

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA: Islamský faktor vo svetovej ekonomike – reg. č. 1/0490/19.

týchto dvoch nástrojov a ich rôznym formám. V druhej časti predstavíme konkrétne využitie nástrojov sukuk a takaful v jednotlivých afrických krajinách.

Pri spracovaní tohto článku vychádzame z vedeckých publikácií venovaných téme islamského ekonomického myslenia a jeho konkrétnym formám. V druhej časti práce čerpáme najmä z dokumentov medzinárodných islamských finančných inštitúcií. Vzhľadom na obmedzený rozsah zdrojov k tejto problematike sme do istej miery čerpali tiež z internetových článkov o jednotlivých poskytovateľoch sukuk a takaful v Afrike.

1 Sukuk a takaful

Spomedzi finančných nástrojov používaných v podmienkach slovenskej ekonomiky môžeme sukuk prirovnať k dlhopisu, takaful je obdobou poistenia. Oba tieto finančné nástroje v rámci islamského ekonomického myslenia musia však spĺňať špecifická určené islamským právom *šaría*, čo pre ne predstavuje určité obmedzenia. Veľmi zjednodušene ide o rôzne zákazy spojené s ekonomickou činnosťou, medzi ktoré patrí zákaz úrokov, neistoty a určitých podnikateľských aktivít (napríklad zákaz podnikania v oblasti hazardu, alkoholu, drog, a i.).²

1.1 Sukuk

Sukuk v islamskom ekonomickom systéme je nástrojom podobným západnému dlhopisu. Hlavným rozdielom medzi dlhopisom a sukukom je ten, že kým dlhopis sa týka istého finančného obnosu, za sukukom musí existovať konkrétne aktívum ako záruka. Kvôli tomu sa niekedy sukuk prirovnáva k podielovým fondom. Podľa T. A. Afshara³ je tento rozdiel mimoriadne dôležitý z náboženského pohľadu, avšak z praktického pohľadu financií tento rozdiel nie je vôbec citeľný. V doslovnom preklade z arabčiny sukuk znamená islamské investičné certifikáty.

Afshar⁴ definuje sukuk ako proporcionálne vlastníctvo existujúceho aktíva alebo skupiny diverzifikovaných aktív a záruku proti existujúcim alebo budúcim peňažným tokom generovaným z tohto majetku po stanovenú dobu. Riziko a návratnosť spojené s podkladovými aktívami a týmito peňažnými tokmi sa prenášajú na držiteľa sukuk.

B. G. Lackmann⁵ uvádza, že sukuk je krytý vlastníckym podielom na majetku alebo obchodnom projekte a výnosy generované uvedeným majetkom/projektom sa vyplácajú majiteľovi sukuk vo forme pravidelného podielu zo zisku. Vo vopred dohodnutom termíne splatnosti sa istina vráti držiteľovi sukuk z výnosu z predaja majetku, buď späť pôvodcovi, alebo tretej osobe.

Aj keď sú podľa Jobsta et al.⁶ sukuk štruktúrované podobným spôsobom ako bežné cenné papiere kryté aktívami alebo kryté dlhopisy, môžu mať výrazne odlišné základné štruktúry a ustanovenia. Najdôležitejšie je, že sukuk musí vyhovovať požiadavkám *šaría* zakazujúcim úroky a stanovujúcim, že príjem musí byť skôr odvodený od skutočného obchodného rizika, než ako zaručený výnos z pôžičky. Sukuk teda neposkytuje výslovnú záruku návratnosti ani ochranu investícií. Investori vlastnia podkladové aktíva prostredníctvom špeciálneho účelového nástroja, ktorý financuje nezabezpečené platby investorom z priamych investícií do skutočnej hospodárskej činnosti, ktorá je v súlade s náboženskými pravidlami.

² ČECH, E. (2019): Základné východiská islamského ekonomického modelu.

³ AFSHAR, T. A. (2013): Compare and Contrast Sukuk (Islamic Bonds) with Conventional Bonds, Are they Compatible?

⁴ Ibid.

⁵ LACKMANN, B. (2015): Types of Sukuk (Islamic Bonds) and History of Japanese Company Issuance.

⁶ JOBST, A. – KUNZEL, P. – MILLS, P. – SY, A. (2008): Islamic bond issuance: what sovereign debt managers need to know.

Podľa Afshara⁷ existujú dva typy sukuk, založené na aktívach (*asset-based*) a kryté aktívami (*asset-backed*). Pri prvom type sukuk majú držitelia v aktíve skutočné vlastníctvo. Rozlišovanie medzi týmito dvoma typmi sukuk sa ukázalo ako dôležité počas globálnej hospodárskej krízy, keďže dochádzalo k nesplateniu pri prvom type, kým sukuk kryté aktívami boli s týmto problémom spojené v oveľa menšej miere. A. K. Abdullah⁸ tento rozdiel vysvetľuje tým, že sukuk založené na aktívach majú bližšie k tradičným dlhopisom a zlyhali, pretože čiastočne kvôli finančnej kríze a hospodárskemu poklesu, ktorý ju vyvolal, pôvodcovia nezarobili dostatočné príjmy na uskutočnenie sľúbených platieb. Všetky sukuk kryté aktívami, na rozdiel od ich náprotivkov založených na aktívach, boli štruktúrované tak, aby zdieľali zisky a straty. Emitenti nesľubovali investorom zisky, ktorých výška a termíny splatnosti boli určené vopred. Na rozdiel od cenných papierov podobných dlhopisom, cenné papiere na zdieľanie ziskov a strát nemôžu zlyhať jednoducho preto, že investorom neponúkajú príjmy ani kapitálové záruky. Emitenti vyplácajú investorom zisky, ak podkladové aktíva zisky dosahujú.

Inú typológiu sukuk používa Lackmann, ktorý delí sukuk podľa druhu kontraktu, na ktorý sa vzťahuje. Vo svojej typológii uvádza štyri základné druhy: sukuk založený na kúpno-predajných kontraktoch (*murabaha, salaam, istisna*), sukuk založený na lízingu (*idžára*), sukuk založený na dohode o zastupovaní (*wakala*) a sukuk založený na partnerských kontraktoch (*mudaraba, mušaraka*).

1.2 Takaful

Takaful je možné opísať ako islamské poistenie, ktoré však na rozdiel od západného poistenia funguje v súlade s islamským právom *šaría*. Západný model poistenia totiž v sebe obsahuje niekoľko princípov, ktoré sú v islamskom práve zakázané, a sice úrok, hazard a princíp neistoty. Princípom takaful je tzv. takaful fond, do ktorého zapojení účastníci prispievajú a tento je v rukách takaful správcu, pričom správca si za správu fondu účtuje vopred dohodnutý poplatok. Všetky prebytky zostávajúce po vyplatení oprávnených nárokov patria účastníkom fondu, nie jeho správcovi. Tieto prebytky je možné účastníkom takaful fondu vyplatiť vo forme dividend, prípadne ich použiť na zníženie budúcich platieb do takaful fondu.⁹

Akadémia pre medzinárodné moderné štúdie¹⁰ uvádza niekoľko hlavných rozdielov medzi takaful a konvenčným poistením. Za najvýznamnejšie pre praktické fungovanie takaful z nich považujeme, že účelom takaful nie je zisk, v prípade takaful nie je ohrozené vyplatenie prostriedkov v prípade potreby a rozsah krytých strát je v prípade takaful širší. Zrejme najdôležitejším rozdielom je však to, že účastníci takaful zdieľajú riziko navzájom a nedochádza k preberaniu rizika z jedného účastníka na druhého, ako je tomu v prípade konvenčného poistenia.

Základné delenie takaful je na všeobecný takaful a rodinný takaful. Pod všeobecný takaful patria „poistenia“ majetku, tovaru pri preprave, vozidiel,¹¹ v prípade prírodných katastrof alebo v prípade škody spôsobenej strojmi a zariadeniami.¹² Rodinný takaful zahŕňa životné, úrazové, dôchodkové zabezpečenie, univerzálne zabezpečenie, či prístup k takaful fondu pre účely sobáša alebo vzdelávania.¹³

⁷ AFSHAR, T. A. (2013): Compare and Contrast Sukuk (Islamic Bonds) with Conventional Bonds, Are they Compatible?

⁸ ABDULLAH, A. K. (2012): Asset-backed vs asset-based sukuk.

⁹ KAGAN, J. (2020): Takaful.

¹⁰ AIMS (2020): Takaful Meaning and Principles.

¹¹ AIMS (2020): General Takaful and Family Takaful.

¹² MALIK, A. – ULLAH, K. (2019): General Takaful.

¹³ AIMS (2020): General Takaful and Family Takaful.

2 Sukuk v štátoch Afriky

Globálne celkový objem sukuk každoročne narastá, pričom najviac sa na tomto objeme podieľajú krajiny Ázie, predovšetkým Malajzia, Saudská Arábia, Spojené arabské emiráty, Indonézia a Katar. Z globálneho hľadiska boli v roku 2018 emitentmi sukuk najčastejšie súkromné podniky (48 %), nasledované vládami (38 %), medzinárodnými organizáciami (10 %) a inými vládnymi aktérmi (4 %).¹⁴ Najčastejšie používaným typom sukuk sú sukuk založené na kúpno-predajných kontraktoch, konkrétne *murabaha*, ktorých objem rastie výrazne rýchlejšie ako pri iných typoch sukuk.¹⁵

Z pohľadu globálneho finančného trhu je podiel Afriky celkovom sukuk trhu málo významný. Podľa údajov z roku 2019 sa Afrika na celkovom objeme sukuk vydaných v danom roku podieľa iba 0,5 %, čo predstavuje objem asi 500 miliónov dolárov.¹⁶ Z pohľadu rozvíjajúcich sa afrických krajín môže byť však účasť na globálnom trhu so sukuk dôležitá ako lákadlo pre investorov z iných, prevažne moslimských krajín, ako napríklad Malajzie a štátov Arabského polostrova. Pomocou sukuk môžu africké krajiny financovať najmä veľké infraštruktúrne projekty potrebné pre zvyšovanie životnej úrovne svojich obyvateľov, ale tiež pre financovanie investícií súkromných podnikov v Afrike.

Začiatkom sukuk trhu v Afrike bol rok 2007, keď sudánska vláda vydala prvý vládny sukuk.¹⁷ Sukuk sa však v Afrike medzičasom rozšíril smerom na juh a je stále populárnejší v subsaharskej Afrike, a to aj v krajinách, kde islam nie je väčšinovým náboženstvom. V roku 2016 bolo v Afrike vydaných celkovo 147 sukuk, pričom väčšina z nich bola vydaná práve v subsaharskej Afrike.

V priebehu rokov 2013 – 2017 bolo najviac vládnych sukuk podľa celkového objemu vydaných v Juhoafrickej republike (500 miliónov USD), nasledovanej Pobrežím slonoviny (288 miliónov USD), Senegalom (425 miliónov USD), Nigériou (341 miliónov USD) a Gambiou (34,9 miliónov USD).¹⁸ Medzi krajiny, ktoré v Afrike vydali vládne sukuk sa zaraďujú tiež Togo,¹⁹ Mauritánia²⁰ či Maroko.²¹ Na vydanie vládneho sukuk sa už niekoľko rokov pripravuje aj Tunisko, avšak niekoľko ohlásených termínov zatiaľ nebolo dodržaných. Naposledy bol plánovaný termín vydania vládneho sukuk v Tunisku v roku 2018.²² Plány na vydanie vládnych sukuk tiež deklarovali Niger a Burkina Faso.²³ Snahu o zaradenie sa medzi krajiny vydávajúce vládne sukuk môžeme pozorovať aj v Keni, ktorá sa na tento krok pripravuje prispôbovaním národnej legislatívy.²⁴

Africký kontinent sa podieľa tiež na trhu so sukuk vydanými medzinárodnými organizáciami, a to od roku 2017, kedy Africa Finance Corporation vydala sukuk v hodnote 150 miliónov USD. V tomto prípade bolo až 63 % investorov z Ázie, 23 % z Blízkeho východu a 13 % z Afriky.²⁵ African Finance Corporation je investičná spoločnosť, ktorej členmi sú jednotlivé africké štáty. Členstvo je otvorené všetkým africkým štátom, v súčasnosti má AFC 27 členov zo subsaharskej Afriky vrátane najväčšej africkej ekonomiky, Nigérie.²⁶

¹⁴ Malaysia Islamic Finance Marketplace (2018): Performance of Global Sukuk Market in 2018.

¹⁵ KUSUMA, K. A. – SILVA, A. C. (2014): Sukuk markets: A proposed approach for development, s. 7.

¹⁶ MONNET, T. (2019): Islamic finance is an opportunity for Africa – Moody's.

¹⁷ CPI Financial (2018): Financing infrastructure projects in Africa: the promise of sovereign Sukuk.

¹⁸ Casablanca Finance City (2019): Islamic Finance in Africa : The Upcoming Frontier, s. 6.

¹⁹ Ibid., s. 20.

²⁰ CPI Financial (2018): Financing infrastructure projects in Africa: the promise of sovereign Sukuk.

²¹ RODRÍGUEZ MARÍN, G. (2018): Morocco successfully launches its first issuance of islamic bonds.

²² Reuters (2017): Tunisia starts preparatory work for debut sukuk issuance.

²³ CPI Financial (2018): Financing infrastructure projects in Africa: the promise of sovereign Sukuk.

²⁴ Casablanca Finance City (2019): Islamic Finance in Africa : The Upcoming Frontier, s. 6.

²⁵ CPI Financial (2018): Financing infrastructure projects in Africa: the promise of sovereign Sukuk.

²⁶ Africa Finance Corporation (2019): Country Relations.

V roku 2011 sa objavila Afrika na globálnom trhu so sukuk vydanými súkromnými spoločnosťami, keď banky Al Baraka a Al-Tawfeek so sídlom v Egypte vydali štyri sukuk v celkovom objeme 250 miliónov amerických dolárov. Po Egypte sa trh sukuk v Afrike rozšíril, keď sa zapojili ďalšie severoafrické štáty ako Maroko a Tunisko, ktoré sú tiež prevažne moslimské.²⁷ Podobne ako v prípade vládnych sukuk, tento nástroj začali využívať aj súkromné spoločnosti v subsaharskej Afrike. Príklady súkromných spoločností využívajúcich financovanie pomocou sukuk môžeme na africkom kontinente nájsť v Senegale, Pobreží slonoviny²⁸ alebo Nigérii.²⁹

Výzvy pre ďalší rozvoj trhu so sukuk na africkom kontinente sú dvojaké, a sice vytvoriť podmienky nutné pre fungovanie bežného trhu s dlhopismi a vytvoriť legislatívne prostredie. Prvej podmienke sa venujú K. A. Kusuma a A. C. Silva,³⁰ ktorí uvádzajú tieto nevyhnutné náležitosti pre fungujúci trh sukuk: dobre fungujúce peňažné trhy, spoľahlivá referenčná krivka, efektívne primárne trhy, robustná a diverzifikovaná skupina investorov, trhová infraštruktúra a derivátové trhy a zaist'ovacie nástroje. Druhá podmienka je do istej miery zložitejšia, najmä pre nutnosť spolupráce a vôle zo strany politických predstaviteľov štátu. Proces prispôsobovania domácej legislatívy tiež môže trvať pomerne dlho. Na úrovni krajín si sukuk vyžaduje najmä zmeny v daňovej legislatíve, najmä s ohľadom na daň z pridanej hodnoty, a to za predpokladu, že právny systém už obsahuje všeobecné požiadavky na islamské finančné myslenie operujúce bez úrokov.³¹ Pre lepšiu integráciu afrického trhu so sukuk by bolo ideálne vytvárať legislatívny rámec na nadnárodnej úrovni, pričom potenciál na takúto spoluprácu majú najmä štáty Západoafrickej hospodárskej a menovej únie, z ktorých štyri už sukuk využívajú a ďalšie dve ho plánujú zaviesť. Ani v tejto oblasti sa však krajinám nedarí efektívne spolupracovať.³² Zmeny v legislatíve, ktoré môžeme považovať za predprípravu na používanie súkromných sukuk, možno identifikovať v právnych systémoch napríklad v Juhoafrickej republike, Keni, Senegale, Džibutsku či Ugande.³³

3 Takaful v štátoch Afriky

Islamské ekonomické myslenie a jeho formy relevantné pre bežných užívateľov finančných služieb sa na africkom kontinente prejavujú najmä vo forme islamského bankovníctva. Islamské banky, z ktorých väčšina sú pobočkami zahraničných bánk z krajín Blízkeho východu, pôsobia v minimálne pätnástich afrických štátoch. V niekoľkých ďalších afrických krajinách neislamské finančné inštitúcie poskytujú služby pre záujemcov o finančné služby v súlade s právom *šaría* prostredníctvom tzv. islamských okien v tradičných bankách. Získavanie údajov o rozšírení a počte takýchto inštitúcií v Afrike je však veľmi zložitý, pretože sa africké krajiny v databázach medzinárodných organizácií zaoberajúcich sa islamským ekonomickým modelom neobjavujú. Z dostupných údajov však môžeme konštatovať, že islamské banky a islamské okná sa objavujú v Afrike nielen v krajinách, kde je islam najrozšírenejším náboženstvom. Významnou výnimkou z tohto pravidla je napríklad Juhoafrická republika, kde je však rozvinutosť islamského bankovníctva spojená najmä s celkovou rozvinutosťou ekonomiky a tiež jej veľkosťou významnou v africkom meradle.³⁴

Takaful môžeme zaradiť do kategórie finančných služieb využívaných bežnými zákazníkmi na rozdiel od sukuk, ktorý je primárne využívaný firmami, investormi a štátmi.

²⁷ WILSON, R. (2011): Islamic banking and finance in North Africa: Past development and future potential.

²⁸ Casablanca Finance City (2019): Islamic Finance in Africa : The Upcoming Frontier, s. 16.

²⁹ KUSUMA, K. A. – SILVA, A. C. (2014): Sukuk markets: A proposed approach for development, s. 9.

³⁰ Ibid., s. 10-16.

³¹ DEY, D. – JIN, X. (2018): Islamic finance in Africa: Opportunities and challenges.

³² CPI Financial (2018): Financing infrastructure projects in Africa: the promise of sovereign Sukuk.

³³ DEY, D. – JIN, X. (2018): Islamic finance in Africa: Opportunities and challenges.

³⁴ ZAGORŠEKOVÁ, N. – KRUPOVÁ, K. (2019): Islamské bankovníctvo v rozvojových krajinách.

Rozšírenie takaful inštitúcií teda aj v Afrike závisí od dopytu bežných obyvateľov po finančných službách, čo môže byť najmä na najchudobnejšom kontinente na svete hlavnou prekážkou pre tento segment islamského ekonomického myslenia. Pri zisťovaní o rozšírení služieb takaful po africkom kontinente teda narážame na podobné problémy, ako v prípade skúmania islamských bánk a najmä islamských okien v Afrike. Hoci je aj takaful rastúcim segmentom, jeho rast na globálnej úrovni je oveľa pomalší ako rast islamského bankovníctva, ktoré v roku 2019 medziročne rástlo o 12,7 %, pričom nárast v segmente takaful bol v rovnakom období iba na úrovni 3,2 %. V každom skúmanom regióne prevažuje všeobecný takaful nad rodinným, a rovnako tomu je aj v Afrike, kde je podiel všeobecného takaful 84,8 % a podiel rodinného takaful 15,2 %.³⁵

Rada pre islamské finančné služby (*Islamic Financial Services Board – IFSB*), ktorej riadnymi alebo pridruženými členmi sú aj inštitúcie zo 16 afrických štátov, prevádzkuje okrem iného databázu islamských ekonomických inštitúcií vo svete. Relatívnou novinkou je tiež databáza krajín, v ktorých pôsobia inštitúcie ponúkajúce takaful.³⁶ Databáza je však veľmi stručná a aktuálne pokrýva iba štyri krajiny za rok 2019. Z afrických krajín je do databázy zaradená iba Nigéria. Z dokumentov IFSB však vyplýva, že poskytovatelia takaful na africkom kontinente pôsobia tiež v Sudáne, Egypte, Keni, Senegale, Tunisku či Alžírsku.³⁷

Vo výročnom hodnotení stavu islamského finančnictva vo svete,³⁸ ktoré vydáva IFSB, je tiež časť venovaná stavu trhu s takaful v Afrike. Z pohľadu svetového trhu je africký trh málo významný, z pohľadu jednotlivých krajín v Afrike je takaful významnejšie rozvinutý v Sudáne a v Egypte. Sudán je jedinou krajinou v Afrike, kde celý finančný systém funguje v súlade s právom *šaría*. Egypt sa na mapu krajín s poskytovateľmi takaful zaradil v roku 2002 a je jedným z najrýchlejšie rastúcich sektorov v krajine. Zaujímavým trhom z pohľadu takaful je Keňa, hoci nejde o krajinu s väčšinou moslimskou populáciou. Kenská zaistovňa Kenya Re začala prevádzkovať retakaful nielen v Keni, ale aj v Egypte, Tunisku, Ugande, Zambii a Pobreží slonoviny. Prevádzkovatelia takaful sú na africkom kontinente aj v Gambii, Tanzánii, Somálsku, Maurítánii, Senegale a Juhoafrickej republike. Na ceste k zapojeniu sa do takaful globálneho trhu sú tiež Maroko a Alžírsko, ktoré majú pripravený legislatívny rámec pre spustenie poskytovania takaful na svojom území.

Špecifikom pre Afriku v rámci takaful môže byť rozvoj tzv. mikrotakaful, teda takaful pre nízko príjmové skupiny obyvateľov. Príjmy týchto skupín obyvateľov im zvyčajne neumožňujú prístup k štandardným poskytovateľom takaful, a preto, podobne ako mikropôžičky, mikrotakaful je cestou ako sprístupniť finančné služby aj pre nich. IFSB a Medzinárodné združenie orgánov dohľadu nad poisťovníctvom vo svojej štúdií³⁹ uvádzajú, že v porovnaní s takaful je mikrotakaful menej regulovaný a býva poskytovaný tromi typmi poskytovateľov: tradiční poskytovatelia takaful, neziskové organizácie primárne zamerané na iný typ služieb a neoficiálni a neregulovaní poskytovatelia. Inštitúcie poskytujúce mikrotakaful sú jednoduché, často bez vlastných priestorov, s nízkymi poplatkami a produktami, ktoré sú dobre zrozumiteľné pre cieľovú skupinu, teda nízkopríjmové skupiny obyvateľov v chudobných krajinách. Príkladom z Afriky je spolupráca medzi centrálnou bankou v Sudáne, Rozvojovým programom OSN a spoločnosťou Shiekan Insurance and Reinsurance, ktorí poskytujú takaful pre nízkopríjmových farmárov.⁴⁰

³⁵ Islamic Financial Services Board (2020): Islamic Financial Services Industry Stability Report 2020, s. 3, 41.

³⁶ Islamic Financial Services Board (2020): Data by Country (Takaful).

³⁷ Islamic Financial Services Board (2020): Islamic Financial Services Industry Stability Report 2020, s. 37.

³⁸ Ibid., s. 44-45.

³⁹ Islamic Financial Services Board – International Association of Insurance Supervisors (2006): Issues In Regulation And Supervision Of Takaful (Islamic Insurance).

⁴⁰ International Cooperative and Mutual Insurance Federation (2012): Microtakaful – making a real difference to people's lives.

Záver

Príspevok „Používanie inštrumentov islamského finančnictva v Afrike (sukuk a takaful)“ nadväzuje na sériu článkov v rámci projektu „Islamský faktor vo svetovej ekonomike“ venovanú islamskému ekonomickému mysleniu na africkom kontinente. Po preskúmaní bankového sektora a finančných produktov špecifických pre rozvojové krajiny, sme sa zamerali na popísanie trhu so sukuk a takaful v Afrike.

Naším cieľom bolo zistiť, či a do akej miery sú sukuk a takaful rozšírené v krajinách Afriky. Prvá časť článku predstavuje islamské verzie dlhopisov (sukuk) a poistenia (takaful), princípy, ktorými sa riadia, ich špecifiká a rôzne druhy týchto nástrojov. V druhej časti sa venujeme sukuk trhu v Afrike, pričom sa zameriavame na verejný aj súkromný sektor. Obe tieto formy sukuk sa v Afrike využívajú, aj keď z pohľadu globálneho sukuk trhu prispieva Afrika iba minimálne.

Veľmi podobná je aj situácia na trhu s takaful v Afrike, pričom však v tomto prípade je počet krajín, kde existujú poskytovatelia tejto služby ešte obmedzenejší. Vývoj takaful trhu v Afrike je menej dynamický ako vo zvyšku sveta, výnimkou je rýchly rast v Egypte. V súvislosti s Afrikou môže zaujímavú rastovú príležitosť znamenať mikrotakaful, a teda takaful pre ľudí s nízkymi príjmami, ktorí na štandardný takaful trh nemajú prístup.

Pre sukuk aj takaful v Afrike platí, že z globálneho hľadiska nie je tento región významnou časťou islamského ekonomického trhu. Spoločné pre sukuk a takaful v Afrike je tiež to, že poskytovatelia týchto služieb pôsobia nielen v krajinách s prevažne moslimskou populáciou, ale aj v regionálnych ekonomických centrách ako Keňa alebo Juhoafrická republika.

Použitá literatúra:

1. ABDULLAH, A. K. (2012): Asset-backed vs asset-based sukuk. Kuala Lumpur: International Institute of Advanced Islamic Studies (IAIS) Malaysia.
2. Africa Finance Corporation (2019): Country Relations. [Online]. In: AFC, 2019. [Citované 14. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.africafc.org/investor-relations/country-membership/>.
3. AFSHAR, T. A. (2013): Compare and contrast Sukuk (Islamic Bonds) with conventional bonds, are they compatible? In: Journal of Global Business Management, roč. 9, č. 1, s. 44.
4. AIMS (2020): General Takaful and Family Takaful. [Online]. In: AIMS, 2020. [Citované 12. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://aims.education/study-online/general-takaful-and-family-takaful/>.
5. AIMS (2020): Takaful Meaning and Principles. [Online]. In: AIMS, 2020. [Citované 12. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://aims.education/study-online/takaful-meaning-definition-and-principles/>.
6. Casablanca Finance City (2019): Islamic Finance in Africa : The Upcoming Frontier. [Online]. In: CFC Africa Insights, 2019. [Citované 12. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://islamicbankers.files.wordpress.com/2019/02/islamic-finance-in-africa.pdf>.
7. CPI Financial (2018): Financing infrastructure projects in Africa: the promise of sovereign Sukuk. [Online]. In: Issuu, 2018. [Citované 12. 10. 2020.] Dostupné na internete: https://issuu.com/cpifinancial/docs/ib_f_issue_119_for_issuu/s/10194275.
8. ČECH, Ľ. (2019): Základné východiská islamského ekonomického modelu. In: Islamské ekonomické myslenie – mýtus alebo realita? Zborník vedeckých prác. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 2019. ISBN 978-80-225-4654-6, s. 14-22.
9. DEY, D. – JIN, X. (2018): Islamic finance in Africa: Opportunities and challenges. [Online]. In: White & Case, 27. 09. 2018. [Citované 14. 10. 2020.] Dostupné na

- internete: [https://www.whitecase.com/publications/insight/islamic-finance-africa-opportunities-and-challenges#:~:text=Africa%2C%20in%20particular%2C%20is%20a,almost%2053%20percent%20of%20Africans.&text=Nigeria%2C%20Tunisia%20and%20South%20Africa,takaful%20\(Islamic%20insurance\)%20companies](https://www.whitecase.com/publications/insight/islamic-finance-africa-opportunities-and-challenges#:~:text=Africa%2C%20in%20particular%2C%20is%20a,almost%2053%20percent%20of%20Africans.&text=Nigeria%2C%20Tunisia%20and%20South%20Africa,takaful%20(Islamic%20insurance)%20companies).
10. International Cooperative and Mutual Insurance Federation (2012): Microtakaful – making a real difference to people’s lives. [Online]. In: ICMIF, 16. 08. 2012. [Citované 14. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.icmif.org/news/microtakaful-%E2%80%93-making-real-difference-people%E2%80%99s-lives>.
 11. Islamic Financial Services Board – International Association of Insurance Supervisors (2006): Issues In Regulation And Supervision Of Takaful (Islamic Insurance). [Online]. In: IFSB, august 2006. [Citované 14. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://ifsb.org/download.php?id=4412&lang=English&pg=/sec03.php>.
 12. Islamic Financial Services Board (2020): Data by Country (Takaful). [Online]. In: IFSB, 2020. [Citované 14. 10. 2020.] Dostupné na internete: https://ifsb.org/psifi_03_takaful.php.
 13. Islamic Financial Services Board (2020): Islamic Financial Services Industry Stability Report 2020. [Online]. In: IFSB, júl 2020. [Citované 14. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://ifsb.org/download.php?id=5724&lang=English&pg=/sec03.php>.
 14. JOBST, A. – KUNZEL, P. – MILLS, P. – SY, A. (2008): Islamic bond issuance: what sovereign debt managers need to know. In: International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management.
 15. KAGAN, J. (2020): Takaful. [Online]. In: Investopedia, 22. 01. 2020. [Citované 12. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.investopedia.com/terms/t/takaful.asp#:~:text=Takaful%20is%20a%20type%20of,cooperate%20and%20protect%20one%20another..>
 16. KUSUMA, K. A. – SILVA, A. C. (2014): Sukuk markets: A proposed approach for development. The World Bank.
 17. LACKMANN, B. (2015): Types of Sukuk (Islamic Bonds) and History of Japanese Company Issuance. In: Nomura Journal of Capital Markets, roč. 6, č. 3, s. 1-20.
 18. Malaysia Islamic Finance Marketplace (2018): Performance of Global Sukuk Market in 2018. [Online]. In: MIFC, 2018. [Citované 12. 10. 2020.] Dostupné na internete: <http://www.mifc.com/index.php?rp=globalsukuk2018#:~:text=Global%20sukuk%20issuance%20volume%20in,and%2010%20%25%20by%20supranational%20entities>.
 19. MALIK, A. – ULLAH, K. (2019): General Takaful. In: Introduction to Takaful. Singapore: Palgrave Pivot, s. 95-111.
 20. MONNET, T. (2019): Islamic finance is an opportunity for Africa – Moody’s. [Online]. In: The Africa Report, 25. 09. 2020. [Citované 12. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.theafricareport.com/17671/islamic-finance-is-an-opportunity-for-africa-moodys/>.
 21. Reuters (2017): Tunisia starts preparatory work for debut sukuk issuance. [Online]. In: Reuters, 10. 05. 2017. [Citované 12. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://fr.reuters.com/article/tunisia-sukuk-idAFL8N1IC125>.
 22. RODRÍGUEZ MARÍN, G. (2018): Morocco successfully launches its first issuance of islamic bonds. [Online]. In: Delcanto Chambers, 02. 11. 2018. [Citované 12. 10. 2020.] Dostupné na internete: <https://delcantochambers.com/morocco-successfully-launches-its-first-issuance-of-islamic-bonds/>.
 23. WILSON, R. (2011): Islamic banking and finance in North Africa: Past development and future potential.

24. ZAGORŠEKOVÁ, N. – KRUPOVÁ, K. (2019): Islamské bankovníctvo v rozvojových krajinách. In: Medzinárodné vzťahy 2019: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Zborník vedeckých prác z 20. medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: Ekonóm, 2019, s. 1079-1088.

Kontakt:

Ing. Natália Zagoršeková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: natalia.zagorsekova@euba.sk

Názov/Title:

Aktuálne otázky islamskej ekonomiky a finančnictva
Current issues of the Islamic economy and finance

Zborník vedeckých prác/Volume of Scientific Papers

Zostavovateľky zborníka/editors:

Ing. Zuzana Rozkošová, Ing. Lenka Tomečková,
Mgr. Eva Vlková

Rozsah/Range:

128 strán/pages

Formát/Format:

Vydané vo forme elektronického zborníka/Published in an
electronic form

Vydavateľ/Publisher:

Vydavateľstvo EKONÓM

Rok vydania/Year:

2020

ISBN 978-80-225-4768-0